

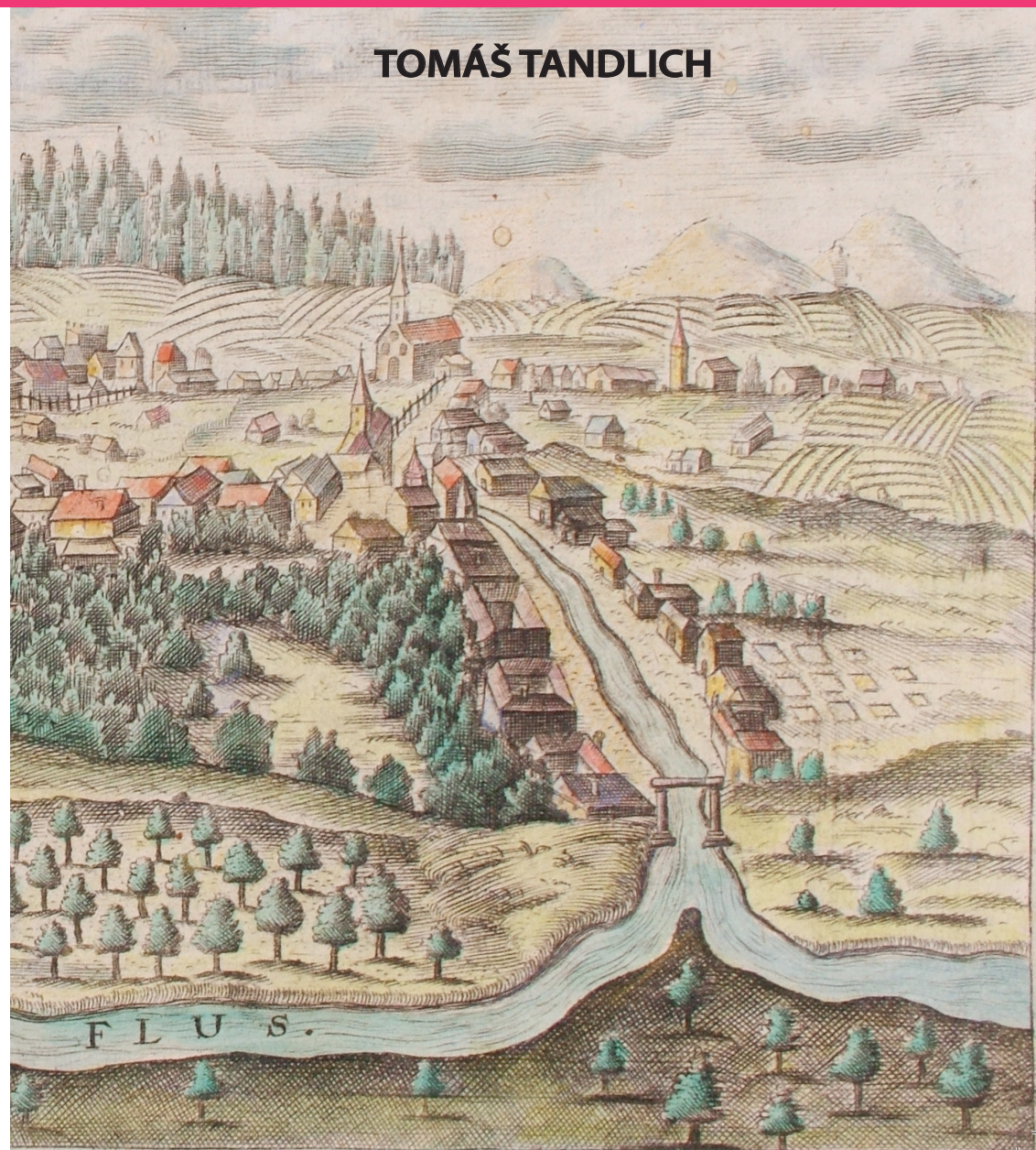

MESTEČKÁ NA ÚZEMÍ BRATISLAVSKEJ, NITRIANSKEJ A TEKOVSKÉJ STOLICE

TOMÁŠ TANDLICH

TOMÁŠ TANDLICH MESTEČKÁ NA ÚZEMÍ BRATISLAVSKEJ, NITRIANSKEJ A TEKOVSKÉJ STOLICE

*Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice.
Vybrané sídla s právnym postavením zemepanského mestečka
(oppida) v rokoch 1526-1720.*

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

MESTEČKÁ NA ÚZEMÍ BRATISLAVSKEJ, NITRIANSKEJ
A TEKOVSKEJ STOLICE. VYBRANÉ SÍDLA S PRÁVNÝM
POSTAVENÍM ZEMEPANSKÉHO MESTEČKA
(OPPIDA) V ROKOCH 1526-1720

TOMÁŠ TANDLICH

Nitra 2013

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.
doc. PhDr. Peter Ivanič, PhD.

**Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice.
Vybrané sídla s právnym postavením zemepanského mestečka
(oppida) v rokoch 1526-1720**
Tomáš Tandlich

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Jazykový redaktor: Mgr. Martin Pukanec, PhD.
Technický redaktor: PhDr. Ľuboslav Horvát
Návrh obálky: PhDr. Ľuboslav Horvát
Počet výtlačkov: 150 ks
Počet strán: 120 s.
Tlač: ŠEVT, a. s.

© Preklad summary: PhDr. Tomáš Tandlich, PhD. (anglický jazyk)
© Copyright PhDr. Tomáš Tandlich, PhD. 2013
Graphic Design © Ľuboslav Horvát 2013
ISBN 978-80-558-0288-6

OBSAH

Úvod	7
1 Právne a ekonomické postavenie zemepanských mestečiek	15
2 Bratislavská stolica	30
2.1 Veľké Leváre	36
2.2 Šamorín	40
2.3 Stupava	53
2.4 Malacky	65
3 Nitrianska stolica	83
3.1 Nitra	87
3.2 Bojnice, Nitrianske Pravno a Prievidza	92
4 Tekovská stolica	98
4.1 Zlaté Moravce	100
4.2 Topoľčianky	104
Záver	110
Summary	113
Archívne pramene	116
Literatúra	117

ÚVOD

Cieľom tejto monografie je priblížiť vývoj cechových a iných právnych a ekonomických výsad v rokoch 1526 až 1720 vo vybraných zemepanských mestech, ktoré predstavujú sídla, čo fungovali v Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolici nielen ako trhové centrá, ale slúžili aj ako sídla svojich zemepánov a konali sa tu i generálne kongregácie stoličnej šľachty. Vybrané boli mestská Malacky, Stupava, Veľké Leváre, Šamorín, Nitra, Prievidza, Nitrianske Pravno, Bojnice, Zlaté Moravce a Topoľčianky ako porovnateľné sídla s ohľadom na ich veľkosť a šľachtický rod, ktorému šesť z nich patrilo. Malacky, Stupava, Šamorín, Prievidza, Bojnice a Nitrianske Pravno patrili do vlastníctva magnátskeho rodu Pálffyovcov. Nitra bola podľa všetkého zrejme najvýznamnejším zemepanským mestom na území dnešného Slovenska a sídlil tu biskup ako zemepán a župan stolice. Vlastníkmi Zlatých Moraviec boli najdlhšie Forgáčovci a Topoľčianky patrili od dvadsiatych rokov 14. storočia do začiatku 17. storočia do majetku významnej tekovskej šľachtickej rodiny Topoľčianskych.

Základom archívneho výskumu boli rôzne dokumenty, ktoré sú dôležité pre poznanie vývoja v zemepanských mestech. Išlo o cechové artikuly, ktoré približujú často ako jediné zdroje informácií situáciu v konkrétnom mestečku vo vzťahu k jeho zemepanskej vrchnosti a súčasne poskytujú okrem údajov o remeselných cechoch aj mená obyvateľov daného sídla. Významným zdrojom informácií o oppidách sú tiež rôzne listiny, ktorými im uhorskí panovníci udelili právo na voľbu vlastnej samosprávy a trhové a jarmočné výsady, a darovacie listiny na panstvá, ktorých boli súčasťou jednotlivé mestá.

Najrozsiahlejší zdroj informácií z hľadiska pramennej bázy predstavujú digitalizované Kráľovské knihy (Libri regii), ktoré od svojho vzniku

v roku 1528 až do roku 1720 pod vedením Uhorskej kráľovskej kancelárie zaznamenali viaceré listiny, čo vydali habsburskí panovníci pre jednotlivé mestečká, ktorým sa venuje v tejto práci pozornosť. Samotné knihy sú súčasťou fondu Uhorská kráľovská kancelária v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti, ktorý je aj centrálnym archívom bývalého Uhorského kráľovstva a vznikol v roku 1756.

Cechové artikuly tvoria veľmi dôležitý zdroj poznatkov nielen o danom remeselnom odvetví, ale často sú len v nich uvedené aj mená a funkcie obyvateľov mestečka, žiadajúcich na príhovor svojho zeme pána u panovníka ich schválenie. Príkladom sú artikuly debnárskeho cechu v Malackách z roku 1669, čo je najrozsiahlejší dokument svojho druhu, ktorý je použitý v tejto práci. Táto listina, rovnako ako ostatné cechové artikuly, bola vydaná ako hodnoverný odpis v prvej polovici tridsiatych rokov osemnásteho storočia, kedy nariadila Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada spísanie všetkých privilégií slobodných kráľovských miest a mestečiek na území bývalého Uhorska. Týmto spôsobom sa vytvoril jedinečný archívny fond Acta mechanica v Maďarskom krajinskom archíve ako zdroj neoceniteľných a inde nedostupných a často aj jediných prameňov k dejinám mestečiek Stupava, Malacky, Šamorín a Velké Leváre.

Neoddeliteľnou časťou výskumu sa, samozrejme, stali aj informácie z fondov uložených v archívoch na Slovensku. Prvým z týchto archívov je Štátny archív v Bratislave, z ktorého sú použité dokumenty z fondu Bratislavská župa I., čo je zdroj informácií z kongregačných spisov bývalej Bratislavskej stolice ako samosprávnej šľachtickej územnej jednotky Uhorského kráľovstva. Druhým z fondov z daného archívu, ktorý bol využitý, je Mariánska provincia františkánov, kde sa nachádzajú dokumenty nielen o založení františkánskeho kláštora v Malackách, ale sú v ňom aj informácie o živote samotného mestečka v druhej polovici 16. storočia a o zemepánoch z rodu Pálffy zo 17. storočia. Topoľčianky sú opísané pomocou informácií získaných z fondu hodnoverného miesta benediktínskeho kláštora v Hronskom Beňadiku zo Slovenského národného archívu.

Kapitoly o Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolici poskytujú základný prehľad vývoja týchto dôležitých šľachtických samosprávnych regiónov Uhorského kráľovstva a mestečiek na ich teritóriu v období od stredoveku až po rok 1720.

Problematika vývoja niektorých zemepanských mestečiek (oppid) je v súčasnosti najprehľadnejšie spracovaná vo viacerých monografiách, ktoré vydali jednotlivé obce a mestá pri rôznych výročiach. Napísali ich skúsení historici a archivári, ktorí sa danou problematikou zaoberali niekoľko rokov, a tieto odborne vyspelé diela sú výsledkom práce viacčlenného autorského kolektívu. Najvýznamnejšou publikáciou, ktorá bola použitá v tejto práci, je dielo *Dejiny Modry* od autorského kolektívu pod vedením významných slovenských archivárov Juraja Žudela a Jána Milana Dubovského. Za ňou nasleduje *Sereď*, ktorej dejiny spracoval kolektív autorov pod vedením Evy Vrabcovej a Rastislava Petroviča. Publikácia o Hlohovci pochádza z pera kolektívu autorov pod vedením Dariny Lehotskej, našej významnej odborníčky na dejiny miest.

Publikácia *Stolice na Slovensku* od renomovaného autora Juraja Žudela poskytuje údaje o vývoji sídiel v Bratislavskej stolici a Tekovskej stolici. Rovnako aj posledné dielo z pera tohto najvýznamnejšieho predstaviteľa historickej geografie na Slovensku *Osídlenie Slovenska* v neskorom stredoveku prinieslo vstupné poznatky o mnohých mestečkách, ako i všeobecné údaje o problematike zemepanských mestečiek na Slovensku. Monografia Petra Keresteša o šľachte Nitrianskej stolice podáva údaje o tomto regióne ako o šľachtickom samosprávnom teritóriu. Publikácia kolektívu pod vedením Štefana Rakovského približuje mesto Zlaté Moravce a nové poznatky o meste prináša kniha od kolektívu autorov pod vedením Mariána Bátoru a Mariána Zaťka. Nitru predstavujú monografie autorských kolektívov pod vedením Juraja Fojtíka, ako aj Gabriela Fuseka a Mariána Zemeneho. Prievidza, Bojnice a Nitrianske Pravno sú z hľadiska ich vzťahu k Pálffyovcom ako ich zemepánom a ako ekonomické centrá panstva Bojnice opísané v štúdiách Marty Melníkovej a Moniky Sivákovej.

Výber literatúry doplnili publikácie Antona Špiesza *Remeslo na Slovensku* v období existencie cechov, Michala Kušíka a Richarda

Marsinu Urbára feudálnych panstiev na Slovensku I. XVI. storočie, zborník z vedeckej konferencie k 600. výročiu udelenia mestských výsad Šamorínu s názvom Kapitoly z dejín mesta Šamorín, ktorého zostavovateľmi sú Gábor Strešňák a László Végh. Prínosnou je aj štúdia z pera Tünde Lengyelovej Hospodárske pomery v zemepanských mestách na Slovensku v 16. – 17. storočí.

Názov knihy *Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice* vychádza z hlavného cieľa práce, ktorým je predstaviť zmeny v ekonomickom a právnom postavení zemepanských miest v ranom novoveku. Skúmané obdobie rokov 1526 až 1720 predstavuje posilnenie postavenia mestečiek nadobudnutím trhových a jarmočných práv, výsad v oblasti voľby vlastnej samosprávy a vznikom viacerých cechových spoločenstiev remeselníkov. Tieto sídla sa rozvíjali najmä v 17. storočí viac ako slobodné kráľovské mestá. Tento proces predstavoval nielen pre ich obyvateľov, ale aj pre Bratislavskú, Nitriansku a Tekovskú stolicu v ich regionálnej ekonomike dominanciu oppíd v oblasti miestneho a stoličného obchodu.

Mestečká Malacky a Stupava predstavovali na území rovnomených pálfyovských panstiev nielen najväčšie oppidá, ale sídlila v nich aj správa týchto panstiev. Šamorín bol najväčším sídlom na teritóriu Bratislavského hradného panstva. Veľké Leváre získali vďaka svojim majiteľom Kolloničovcom štatút oppida v prvej polovici 17. storočia. Bratislavská stolica mala v týchto mestečkách k dispozícii viacero regionálnych centier. Nitra ako sídlo biskupa a stolice získala práva zemepanského mestečka, ale svojím významom sa vyrovnala slobodným kráľovským mestám. Bojnice, Nitrianske Pravno a Prievidza tvorili významné strediská remeselnej výroby a obchodu a ako súčasť bojnického panstva patrili Pálffyovcom. Zlaté Moravce a Topoľčianky predstavovali najdôležitejšie strediská Tekovskej stolice z hľadiska ekonomického a politického.

Uhorská kráľovská dvorská kancelária sídlila od roku 1529 do roku 1848 vo Viedni. Praha sa stala sídlom tohto orgánu len počas vlády cisára Rudolfa II. v rokoch 1576 až 1612. Kancelária hrala významnú úlohu vo vnútorných záležitostiach Uhorského kráľovstva, pretože patrila

k najvyšším krajiniským inštitúciám. Predkladala panovníkovi uhorské záležitosti a vykonávala nariadenia panovníka priamo na území Uhorska. Kompetenčne jej nepatrili financie, vojenské záležitosti a zahraničná politika. Napriek tomu sprostredkovávala kontakty najvyšších uhorských stavovských predstaviteľov s viedenským dvorom.

Archív Uhorskej kráľovskej kancelárie obsahuje okrem vlastnej registratúry aj pozostalosti niektorých jej úradníkov. Nachádzajú sa tu tiež dokumenty z kráľovských, resp. stavovských výborov, ktoré rozhodovali o uhorských záležitostiach, ako i zbierky dokumentov cudzej proveniencie a umelo vytvorené zbierky dokumentov rôznej proveniencie. Ďalej sú tu archívne pomôcky, ktoré boli napísané v 20. storočí a slúžia na výskum dejín šľachtických rodov, miest a obcí. Dejiny šľachtických rodov sa dajú skúmať aj prostredníctvom Kráľovských kníh, kam boli zapísané dôležité kráľovské nariadenia, donácie, privilegiálne listiny a kráľovské konfirmácie štátnych a súkromných listín. Jazyk listín je latinský a nemecký, od roku 1844 maďarský. Výskum sa dá realizovať pomocou repertória, rukopisných registrov a indexov. On-line sú prístupné Kráľovské knihy, ako aj Pomôcky pre rodové a miestne dejiny a pre cechové artikuly¹. Boli z nich čerpané údaje týkajúce sa všetkých mestečiek, ktorým sa v práci venuje pozornosť.

Úlohou Miestodržiteľskej rady, ktorá existovala v rokoch 1724 až 1848, bolo najmä realizovanie nariadení panovníka a Uhorskej kráľovskej kancelárie. Jej územnú pôsobnosť zahŕňalo teritórium vlastného Uhorska a Chorvátska s výnimkou Sedmohradska a Vojenskej hranice a do roku 1778 aj Temešvárskeho banátu. Kompetencie rady sa vzťahovali na všetky oblasti života Uhorského kráľovstva okrem financií a armády. Jej nariadenia sa vzťahovali na tieto oblasti: školstvo, zdravotníctvo, obchod, hospodárstvo, remeslá, štruktúra a organizácia úradov, náboženstvo, cirkev, kultúra a otázky týkajúce sa Židov. Zákonný článok X/1729 určil, že Miestodržiteľská rada kontrolovala žiadosť cechov o nové artikuly a túto predložila panovníkovi spolu s návrhom

¹ Maďarský krajiniský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/nemet/ba/fomenu/bestande/archiv_der_ungarischen_kanzlei_14141848.html>.

na znenie nových pravidiel na schválenie. Uhorská kráľovská kancelária podľa nariadenia kráľa vydala nový cechový poriadok. Panovnícky dvor smel ako jediné centrálné miesto od vlády Karola III. a Márie Terézie vydávať nové privilégia pre remeselnícke združenia. Osvedčené odpisy a kópie cechových privilégií sú uložené vo fonde Acta mechanica, sekcia C 25, ktorý je súčasťou archívneho fondu Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rada. Fond vznikol sústredením výťahov a odpisov cechových privilégií v rokoch 1724 až 1779 v registratúre Miestodržiteľskej rady kvôli ich kontrole, pretože táto inštitúcia v bývalom Uhorsku dozerala aj na ich dodržiavanie. Ich texty pochádzali v niektorých prípadoch i zo 16. alebo 17. storočia².

Archív Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady, konkrétne jeho sekcia C, sa rozdeľuje do dvoch častí. Prvú tvoria dokumenty, ktoré vznikli priamo v rámci činnosti rady, a druhú časť obsahujú písomnosti vydané jej podriadenými inštitúciami. Prvá skupina sa dá podľa pôvodnej registratúry rozdeliť na dokumenty týkajúce sa fungovania rady ako celku a na písomnosti týkajúce sa úradovania jej jednotlivých výborov alebo komisií z obdobia rokov 1724 až 1780 a od roku 1783 do roku 1848. Bádatelia využívajú hlavne písomnosti z rokov 1724 až 1780 a 1783 až 1848. Registre s indexmi existujú k rokom 1724 až 1782 a dajú sa študovať na mikrofilmoch. Dokumenty, ktoré sa datujú do obdobia rokov 1783 – 1848, sú usporiadané podľa mien jednotlivých referentov. Písomnosti sú vyhotovené v úradnom jazyku, ktorým bola najprv latinčina a čiastočne nemčina a od roku 1844 už len maďarčina. Časť inventárov a súpisov dokumentov je prístupná on-line na internetovej stránke Maďarského krajinského archívu³.

Z hľadiska štruktúry je práca rozdelená na úvod, záver a štyri kapitoly jadra s názvami: 1 Právne a ekonomické postavenie zemepanských

² TROSZTOVSZKY, Gabriella. Céhiratok a Magyar Országos Levéltárban. I. kötet. Magyarországi kormányhatóságok. 1. rész. Céhprivilegiumok. Tematikus mutató. Magyar Országos Levéltár: Budapest, 1996, s. 5 a 7.

³ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/nemet/ba/fomenu/bestande/archiv_der_ungarischen_statthaltere.html>.

mestečiek, 2 Bratislavská stolica, so štyrmi podkapitolami: Veľké Leváre, Šamorín, Stupava a Malacky, 3 Nitrianska stolica, s dvomi podkapitolami: prvá s názvom Nitra a druhá s názvom Bojnice, Nitrianske Pravno a Prievidza, a 4 Tekovská stolica, s podkapitolami: Zlaté Moravce a Topoľčianky. Prvá kapitola predstavuje osobitnú časť, v ktorej sa rozoberá východiskový pojem práce zemepanské mestečko a uvádza sa v nej niekoľko príkladov oppíd – Modra, Sereď, Smolenice a Hlohovec. Jednotlivé podkapitoly, týkajúce sa vybraných mestečiek, t. j. Veľké Leváre, Šamorín, Stupava, Malacky, Nitra, Bojnice, Nitrianske Pravno, Prievidza, Zlaté Moravce a Topoľčianky, tvoria ťažisko práce. Celkové zhrnutie poznatkov obsahuje záver.

Zákon č. 57/1715 o zavedení stálej armády, ktorý v roku 1715 prijal uhorský snem, určil, že jej financovanie sa malo realizovať prostredníctvom daní. Z tohto dôvodu bolo nariadené vykonať súpis daňovníkov v jednotlivých stolicách, ktorý by priniesol prehľad o ich majetku a o tamojších hospodárskych pomeroch. Mal sa tak zabezpečiť stály a pravidelný príjem financií do štátnej pokladnice. Celouhorský daňový súpis predstavoval podklad pre určenie výšky kontribúcií obyvateľov slobodných miest, miest s výsadami, ako aj miest bez privilégií. Súpis bolo potrebné vykonať tiež v dedinách a v osadách⁴. V súpise z roku 1715 mali byť uvedené mená a priezviská sedliakov, želiarov, taxalistov, slobodníkov, nešľachticov a cudzincov, ktorí hospodárili na pozemkoch v chotári obce. Údaje o ich majetkových pomeroch mali zahŕňať to, koľko bratislavských meríc vysievajú na pole, koľko meríc kopaničiarskej pôdy obrábali, na kolkých kopáčoch viníc podliehajúcich hôrnemu právu pestovali vinič, koľko lesov a lúk využívali. Tabuľka s menami obyvateľov konkrétneho sídla mala obsahovať aj sumu odvádzaného cirkevného desiatku a zemepanského deviatku⁵. Mal sa tu uvádzať spôsob obrábania pôdy, ťažná sila záprahu na oranie, výnos obilia z jarnej a jesennej sejby, kvalita sena z tamojších lúk, počet vozov sena na jedného kosca, potreby uspokojované z lesov, akú časť vo vinici obrobí

⁴ KOHÚTOVÁ, Mária. K hodnote daňových súpisov z rokov 1715, 1720 a ich údajom o počte obyvateľstva. In: Historický časopis 32, 1984, č. 1, s. 86.

⁵ KOHÚTOVÁ, ref. 4, s. 87.

jeden kopáč, resp. aká bola produkcia vína a v akej cene⁶. Práve tento komentár obsahoval informácie o jednotlivých mestečkách, ktoré treba považovať pri opise pomerov v nich za dôležitý zdroj informácií. Celý súpis je prístupný na webovej stránke Maďarského krajinského archívu. Súpis z roku 1720 neobsahuje takú podrobnú všeobecnú charakteristiku vybraných sídiel, a preto údaje z neho som v tejto monografii nepoužil.

---

⁶ KOHÚTOVÁ, ref. 4, s. 87.

1 PRÁVNE A EKONOMICKÉ POSTAVENIE ZEMEPANSKÝCH MESTEČIEK

Maďarský názov privilegovaného zemepanského mestečka *mezőváros* znamenal, že táto samosprávna jednotka vznikla v poľnohospodárskom prostredí. Boli to sídliská s trhom a určitým počtom remeselníkov, ktorí získali rôzne výsady a imunity voči ostatným dedinám v ich okolí. Oppidá tvorili protiklad opevnených slobodných kráľovských miest, išlo teda o sídla väčšinou bez vonkajších murovaných hradieb a brán.

Zväčšovanie rozdielov medzi sídlami mestského typu sa v Uhorsku začalo výraznejšie prejavovať na začiatku 15. storočia, kedy kráľ Žigmund Luxemburský pozval do Budína v roku 1405 zástupcov kráľovských miest, slobodných dedín a oppíd, aby sa vymedzili presne práva a povinnosti ich obyvateľov. Viaceré kráľovské mestá si postavili hradby a oppidá a dediny boli povýšené do stavu kráľovských a zemepanských miest. Rozšírenie kompetencií mestských rád sa dotklo najmä súdnej oblasti, kde sa odvolacou inštitúciou stal tavernikálny súd alebo rada toho mesta, do ktorého právneho okruhu príslušné sídlo mestského typu patrilo. Uhorský snem schválil kráľovské privilégium pre mestá ako stav formou Menšieho dekrétu. Problematickým bolo však aj právo vyslať na snem zástupcov jednotlivých slobodných kráľovských miest, pretože spoločne disponovali len jedným hlasom, a preto nemohli reálne ovplyvňovať politiku krajiny⁷.

Mestecká boli sídlami, ktoré predstavovali prechodný typ medzi mestom a dedinou. Vytvárajú sa už od 13. storočia. Nasledujúce storočie prinieslo označovanie týchto sídiel termínom oppidum. 15. storočie

---

⁷ ŽUDEL, Juraj. Osídlenie Slovenska v neskorom stredoveku. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 81.

znamenal, že oppidum sa stalo bežným pojmom pri odlišení zemepanského mestečka od slobodného kráľovského mesta, ktoré sa označovalo ako civitas⁸.

Mestečko a dedina sa odlišovali od seba ťažšie, o čom svedčí používanie slovného spojenia oppidum seu villa. Tieto sídla sa odlišovali úrovňou svojich právnych a ekonomických privilégií. Dôležité bolo získanie trhového práva, ale to ešte neznamenalo, že by z každého trhového miesta vzniklo aj privilegované mestečko. Úroveň remeselnej výroby sa v mestečkách a dedinách svojou technickou vyspelosťou veľmi nelíšila⁹.

Na území Slovenska sa v rokoch 1511 až 1530 nachádzalo 19 slobodných kráľovských miest, 14 miest, 161 mestečiek a 3786 vidieckych sídiel¹⁰. Obdobie neskorého stredoveku predstavovalo z hľadiska počtu obyvateľov na území bývalého Uhorska a dnešného Slovenska dosiahnutie čísiel, ktoré v rámci Európy zaraďovali aj najväčšie slobodné kráľovské mestá Bratislavu a Košice do kategórie stredne veľkých sídiel s počtom obyvateľov od 5000 do 10000. Menšie mestá ako Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bardejov, Kremnica, Levoča, Prešov a Trnava dosahovali počet 2000 až 5000 obyvateľov. Ostatné mestské sídla neprekračovali množstvo 2000 obyvateľov. Priemerný počet obyvateľov mestečiek dosahoval v rokoch 1390 až 1526 číslo okolo 500¹¹.

Rozšírenie a presun remeselnej výroby do veľkého počtu zemepanských mestečiek a nárast počtu majstrov znamenal zvýšenie množstva cechov. Koncom prvej štvrtiny 16. storočia existovalo na území Slovenska 67 až 70 cechových združení v približne 25 mestách. V čase o 150 rokov neskôr pôsobilo v 160 mestách asi 1000 remeselníckych cechov¹². Na západnom Slovensku boli významnými centrami remeselnej výroby okrem Bratislavy aj Modra, Pezinok, Trnava, Veľké Leváre, Šamorín a Hlohovec. Dominovala v nich výroba súkna, hrnčiarstvo

⁸ ŽUDEL, ref. 7, s. 58.

⁹ ŽUDEL, ref. 7, s. 59.

¹⁰ ŽUDEL, ref. 7, s. 134.

¹¹ ŽUDEL, ref. 7, s. 99.

¹² KAZIMÍR, Štefan. Mestská trhová výroba, remeslo, obchod, ceny a mzdy. In: KOHÚTOVÁ, Mária – VOZÁR, Jozef (Ed.). Hospodárske dejiny Slovenska 1526 – 1848. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2006, s. 36.

a garbiarstvo. Na Považí ako ďalšej dôležitej oblasti, kde boli koncentrované remeslá, predstavovali Žilina, Trenčín, Púchov, Nové Mesto nad Váhom a Veľká Bytča výrobné strediská s produkciou súkna, kože a sudov. Prievidza, Nitrianske Pravno a Oslany boli centrami remesiel v oblasti horného Ponitria. Súkenníci vyrábali v mestách na západnom Slovensku, v hornom Ponitří a na Považí pre širší trh¹³. Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice tvorili v rokoch 1526 až 1720 základ ekonomiky panstiev, vzhľadom na zánik starých sídiel týchto stolíc v dôsledku ich obsadenia osmanskými vojskami tu zasadali aj generálne kongregácie stoličnej šľachty. Sledované obdobie vytvorilo predpoklady pre rozvoj zemepanských alebo vrchnostenských mestečiek ako trhových centier s remeselnou výrobou v podobe cechových združení. Mestečká alebo oppidá sa začali vyvíjať od 15. storočia za vlády Mateja Korvína, kedy osmanská hrozba najmä v stredných a južných oblastiach Uhorska spôsobila útek obyvateľov z vidieka do miest, čo umožnilo počas tureckého panstva na týchto územiach vznik nových mestských sídiel¹⁴.

Cechy z mestečiek sa nelíšili od cechov v slobodných kráľovských mestách. Ak niektoré remeslo malo v príslušnom mestečku svoj cech, musel tam vstúpiť každý nový remeselník, aby mohol slobodne vykonávať svoje povolanie. Prípadná absencia cechu v určitom oppide vyžadovala, aby majster vstúpil do remeselnického združenia v susednom meste, prípadne sa stal členom niektorého fungujúceho cechu iného výrobného odvetvia¹⁵.

Cechy v zemepanských mestečkách získavali svoje artikuly od svojej samosprávy alebo od zemepána. Vlastníci panstiev udeľovali cechové výsady prvým cechom, ktoré vznikli mimo slobodných kráľovských miest, počas 16. a 17. storočia. Vrchnosť väčšinou systematicky nenasledovala hospodársky život v cechoch, tieto prípady sa vyskytovali

---

¹³ KAZIMÍR, ref. 12, s. 37.

¹⁴ CSIZMADIA, Andor. Právne postavenie a správa miest vo feudálnom Uhorsku v 18. storočí. In: Slovenská archivistika, 1971, roč. 6, č. 2, s. 306.

¹⁵ ŠPIESZ, Anton. Remeslo na Slovensku v období existencie cechov. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 64.

najmä na esterházyovských a pálfyovských panstvách na západnom Slovensku¹⁶.

Súpisy obyvateľstva z rokov 1715 a 1720 evidovali na území vlastného Uhorska 39 slobodných kráľovských miest, 443 mestečiek, 1230 kuriálnych a 6766 urbárskych obcí. Mestečká obývali majitelia domov zvaní obyvatelia (*incolae*), ktorí nemali v príslušnom oppide meštianske právo. Ďalej tu žili želiari (*inquilini*), ktorých právne postavenie sa podobalo statusu poddaných na dedinách. Zamestnávali ich druhí vo svojich službách¹⁷. Mešťania na rozdiel od slobodných kráľovských miest mali svoje právne postavenie riešené kráľovským privilegiom alebo písomnou dohodou so zemepánom vo forme urbárskeho kontraktu¹⁸.

Mestečká sa delili na kráľovské mestá, ktoré sa označovali ako *villae regiae* alebo *villae liberae*, a ďalej na poddanské, ktoré patrili pod šľachtickú zemepanskú moc ako Hlohovec alebo pod zvrchovanosť biskupa ako Nitra¹⁹. Postavenie týchto oppíd sa navzájom líšilo. Niektoré kráľovské mestá mohli mať horšie postavenie ako poddanské mestá. Naopak poddanské mestá mohli disponovať väčšími výsadami ako slobodné kráľovské mestá. Obyvatelia mestečiek nemali vlastnícke právo na pôdu a ich vzťah k nej sa zakladal na emfyteutickom práve²⁰. Podobne ani mestečko ako celok nemohlo vlastniť žiadnu pôdu.

Mestečká sa delili z právneho hľadiska na privilegované a nepriviligované. Prvé z nich mali udelené výsady vo forme kráľovského privilegia alebo im panovník potvrdil zemepanské výsady. Mestečká, ktoré nemali privilegia, sa riadili dohodou s ich majiteľom, čo im umožňovalo voľiť si vlastnú samosprávu a ich obyvatelia vykonávali svoje poddanské povinnosti kolektívne²¹.

Zemepán ako majiteľ mestečka a panstva, ktorého bolo toto sídlo súčasťou, mal vo svojej právomoci úplnú kontrolu nad obyvateľmi oppida

¹⁶ ŠPIESZ, ref. 15, s. 65.

¹⁷ CSIZMADIA, ref. 14, s. 316.

¹⁸ CSIZMADIA, ref. 14, s. 317.

¹⁹ LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, s. 211.

²⁰ LUBY, ref. 19, s. 212.

²¹ CSIZMADIA, ref. 14, s. 307.

ako poddanými. Najdôležitejšie boli dávky ako panský deviatok a cirkevný desiatok a z poddanských povinností predstavovali najvýznamnejšie položky peňažná a robotná renta. Obyvatelia mestečiek, oppidia- ni, si mohli na základe dohody so šľachtickou vrchnosťou dohodnúť odpustenie určitých dávok a povinností, ale museli odvádzať pravidelné peňažné ročné dávky v spojení s určitým množstvom vína.

Šľachtická vrchnosť disponovala od 16. storočia menšími regálnymi právami (*iura regalia minor*), ktoré sa delili na príslušenstvo donačného vlastníctva (*beneficia dominalia*) a na samostatnú donáciu (*beneficia privilegialia*). Právo výčapu, právo výseku mäsa a právo mlyna tvorili prvú skupinu. Druhá skupina sa skladala z trhového práva, mýtneho práva a práva prevozu²².

Právo výčapu (*ius educilli*) oprávňovalo na predaj vína, piva a pálenky. Vykonávalo sa spravidla v hostincoch a krčmách, kde mal príslušný šľachtic poddaného, ktorý mal dostávať podľa zákonného článku č. 36/1550 sumu 4 denáre za každé vedro predaného nápoja²³. Majiteľ zvyčajne toto právo prenajímal do árendy. Poddaní mohli čapovať svoje víno len od svätého Michala do Vianoc na panstve bez vinohradov. Majetky, kde sa vinice nachádzali, umožňovali poddaným predávať víno vo vlastných domoch v období od svätého Michala do svätého Juraja, čiže od 29. septembra do 24. apríla. Predaj pálenky ostal výhradným právom zemepána počas celého obdobia od roku 1526 do roku 1720. Právo výseku mäsa (*ius macelli*) dávalo možnosť na spracovanie mäsa z domácich zvierat v drobnom, teda na predaj jednotlivým osobám.

Právo mlyna (*ius molae*) umožňovalo vlastníkovi panstva mlieť obilie vo vlastnom mlyne, pretože išlo o výhradné šľachtické vrchnostenské právo. Trhové právo (*ius nundinarum*) dávalo zemepánovi právo vykonávať na trhoch a jarmokoch vrchnostenskú právomoc v oblasti trestného práva²⁴. Povinnosťou zemepanskej vrchnosti bolo tiež starať sa o bezpečnosť a poriadok na trhovom mieste. Trhový poplatok smeli úradníci panstva inkasovať len od poddaných. Šľachta

²² LUBY, ref. 19, s. 410.

²³ LUBY, ref. 19, s. 411.

²⁴ LUBY, ref. 19, s. 411.

a iné privilegované osoby túto dávku neplatili. Vrchnosť disponovala aj predkupným právom na tovar pre vlastnú spotrebu²⁵. Trh musel byť každému záujemcovi o obchodovanie voľne prístupný. Trhové právo sa získavalo nielen privilegiom, ale aj na základe desaťročného vydržania²⁶.

Mýtné právo (*ius telonii*) získaval zemepán najmä v súvislosti s používaním mostov a ciest a príjmy zo suchozemského mýta alebo z poplatkov za priechod vodného toku cez most slúžili na ich údržbu. Suma za mýto bola stanovená privilegiom alebo štatútom príslušnej stolice²⁷. Všetky vymenované regálne práva zemepána dokumentujú v konkrétnom privilegovanom mestečku pri ich zmenách v rôznych časových obdobiach vývoj postavenia oppida v rokoch 1526 až 1720.

Malokarpatské mesto Modra predstavovalo v priebehu 16. storočia príklad sídla, ktoré získalo od panovníka štatút kráľovského zemepanského mestečka a postupne sa z postavenia oppida dostalo medzi slobodné kráľovské mestá. Kráľ Ferdinand I. Habsburský udelil v listine zo dňa 2. apríla roku 1550 mestečku Modra výsadu, na základe ktorej jej obyvatelia nemuseli platiť mýto na celom území Uhorska ako trnavskí mešťania. Udelenie tejto výsady súviselo s rozsiahlym požiarom a jej cieľom bolo, aby obyvatelia mestečko obnovili a zveľadili²⁸. Modranskí vinohradníci sa obrátili na svojho zemepána Krištofa Orsága cez richtára, radu a celú obec mestečka, pretože mali časté spory kvôli obrábaniu viníc s ich cudzími majiteľmi. Zemepán Orság rozhodol listinou zo dňa 5. decembra roku 1564, že cudzí vinohradníci mohli obrábať svoje vinohrady až potom, ako svoje práce skončili modranskí majitelia viníc. Modranskú samosprávu viedol richtár a rada, ktorú v roku 1568 tvorilo 11 prisázných. Ich právomoci obmedzoval úradník, ktorý zastupoval zemepána²⁹.

²⁵ LUBY, ref. 19, s. 412.

²⁶ LUBY, ref. 19, s. 412.

²⁷ LUBY, ref. 19, s. 412.

²⁸ ŽUDEL, Juraj – DUBOVSKÝ, Ján a kol. *Dejiny Modry*. Modra: Mestský úrad Modra, 2006, s. 70.

²⁹ ŽUDEL – DUBOVSKÝ a kol., ref. 28, s. 70.

Voľba rady a richtára mestečka Modra prebiehala od 1. polovice 14. storočia, keď sa oppidum stalo kráľovským, najprv cez zhromaždenie všetkých mešťanov. Zmena nastala až v 2. polovici 16. storočia, kedy zhromaždenie nahradila vonkajšia rada, tzv. starší. Jej voľba sa uskutočnila po prvý raz v roku 1579. Samosprávu mesta tvoril richtár a rada a od jeho povýšenia na slobodné kráľovské mesto tu pribudla aj funkcia mešťanostu podľa bratislavského vzoru³⁰.

Rod Orságovcov vymrel v roku 1567 po meči v osobe Krištofa. Modra prešla do vlastníctva panovníka, čo Modrania využili v snahe povýšiť postavenie svojho mestečka. Kráľ Maximilián II. povýšil Modru na kráľovské vrchnostenské mestečko, čo predstavovalo významný krok na ceste k právnemu postaveniu slobodného kráľovského mesta. Kráľovské privilegium zo dňa 8. februára roku 1569 stanovilo, že Modra zostane kráľovským majetkom a uhorskí panovníci mestečko nikdy nepredajú. Obyvatelia získali za 6000 zlatých mešťianske práva a museli do kráľovskej pokladnice platiť každoročný cenzus 640 zlatých na deň svätého Michala archanjela (29. septembra). Modrania mali za povinnosť dodávať zo svojich lesov dubové drevo na stavbu kráľovských lodí. Modra sa označovala ako mestečko (oppidum, Markt) alebo ako kráľovské mestečko (oppidum regium, königliche Markt). Listiny cisára Rudolfa II. z rokov 1577, 1582 a 1601 uvádzajú Modru ako naše mestečko (oppidum nostrum). Názov mestečka sa uvádzal ako slobodné kráľovské mestečko Modra (königliche freye Markt) a v roku 1581 sa mestečko spomínalo ako mesto (civitas). Modra síce v rokoch 1569 až 1607 ešte nepatrila medzi slobodné kráľovské mestá, ale mala aj tak osobitne významné postavenie ako malokarpatské vinohradnícke mestečko. Mesto neplatilo portálnu daň a počas pätnásťročnej vojny s Turkami bolo zaťažené podobne ako slobodné kráľovské mestá povinnosťou poskytovať povozy pre potreby armády³¹.

Modra vysielala svojich zástupcov na uhorský snem až do roku 1600 bez väčších protestov zo strany šľachty. Rudolf II. reagoval vo svojom mandáte zo dňa 19. februára roku 1601 na vyhostenie modranských

---

³⁰ ŽUDEL – DUBOVSKÝ a kol., ref. 28, s. 90.

³¹ ŽUDEL – DUBOVSKÝ a kol., ref. 28, s. 71.

vyslancov zo snemového zasadnutia napriek tomu, že ich tam pozval samotný panovník spolu so zástupcami ostatných slobodných kráľovských miest. Modrania sa opierali pri svojom postupe vysielat' svojich vyslancov na snem o listinu kráľa Ľudovíta I. z Anjou z roku 1374 a o privilégium z roku 1569 od Maximiliána II. Meštianska sloboda a meštianske právo sa síce spomínali v listine z roku 1569, ale neboli taxatívne vymedzené. Modrania argumentovali aj svojimi povinnosťami voči panovníkovi, ktoré museli plniť vo väčšej miere ako iné zemepanské mestečká a rovnali sa tak slobodným kráľovským mestám. Samotný Rudolf II. nedosiahol, aby sa zástupcovia Modry mohli zúčastňovať na rokovaní uhorského snemu³².

Obyvatelia mestečka sa snažili o dosiahnutie postavenia slobodného kráľovského mesta, čo by im umožnilo zasahovať do uhorskej politiky. Povstanie Štefana Bočkaja prerušilo tieto snahy, pretože Modra bola podľa svedectva Bratislavskej stolice vyplienená hajdúchmi a Tatármi, ktorí bojovali v osmanskom vojsku. Modra získala postavenie slobodného kráľovského mesta, aké mala Bratislava a jej obyvatelia, listinou cisára a kráľa Rudolfa II. zo dňa 13. augusta roku 1607. Modra patrila odvtedy medzi tavernikálne mestá podobne ako Bratislava, Trnava, Košice, Prešov, Bardejov, Skalica a Šoproň. Panovník potvrdil listinu kráľa Ľudovíta I. z Anjou zo dňa 12. februára roku 1374, mandát kráľa Vladislava II. zo dňa 25. marca roku 1515, adresovaného mestu Trnave, listinu kráľa Ferdinanda I. zo dňa 2. apríla roku 1550 o oslobodení Modranov od platenia mýta v celom Uhorsku, ďalej listinu kráľa Maximiliána II. zo dňa 5. decembra roku 1564 o výsadách mestečka Modra, zápis v kráľovskej knihe o udelení súdnej výsady z roku 1582, listinu cisára Rudolfa II. o udelení súdnych výsad zo dňa 13. júna roku 1582 a listinu kráľa Žigmunda Luxemburského zo dňa 4. apríla roku 1406 o konfirmácii listiny Stibora zo Stiboric zo dňa 28. júna roku 1404 o výsadách pre mestečko Modra³³.

³² ŽUDEL – DUBOVSKÝ a kol., ref. 28, s. 74.

³³ ŽUDEL – DUBOVSKÝ a kol., ref. 28, s. 99. Tiež: Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, zväzok č. 5, s. 826 – 843.

Smolenice predstavovali typické poddanské zemepanské mestečko s vlastným opevnením už v roku 1622, kedy sa stali súčasťou sporu o dedičstvo po Krištofovi Erdődym. Cisár a uhorský kráľ Matej II. udelil Smoleniciam výsadu týždenného trhu a právo voliť si vlastnú samosprávu svojou listinou zo dňa 5. marca roku 1611³⁴.

Obyvatelia mestečka Smolenice platili ako poddanskú dávku od usadlosti podľa urbára z roku 1691 50 denárov za usadlosť. Suma z celého Smolenického panstva za jeden rok predstavovala 756 zlatých a 28 denárov. Každá poddanská usadlosť musela odvádzať panstvu aj naturálnu rentu v podobe 1 husi, 1 kapúna, 2 sliepok, 1 holby masla a 15 funtov syra. Osobitne na Vianoce platili len želiari 1 funt šafránu pre panskú kuchyňu³⁵.

Smolenice obývalo podľa urbára z roku 1691 53 poddanských rodín, 6 želiarov a stálo tu aj niekoľko opustených usadlostí. Sedem rodín hospodáril na celej usadlosti, 28 ich užívalo pol usadlosti, 5 rodín malo v držbe štvrt usadlosti, 6 rodín po osmine usadlosti a 7 ich žilo na šestnástine usadlosti³⁶.

Výsadu týždenných trhov potvrdil mestečku Smolenice cisár Karol VI. svojím privilegiom zo dňa 19. marca roku 1719³⁷. Konali sa tu štyri jarmoky: vo štvrtok po Smrtnej nedeli, v stredu pred Nanebovstúpením, v deň pred hodmi 7. septembra a 25. novembra tzv. Katarínsky jarmok³⁸.

Sereď sa ako ďalšie typické oppidum označovala v privilegii z roku 1523 ešte ako possessio, teda poddanská obec, ale už v konfirmácii cisára Maximiliána II. z 18. októbra roku 1569 sa objavuje Sereď spolu so

---

³⁴ Maďarský krajiný archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, zväzok č. 6, s. 263 – 264. Dostupné ako DVD: Libri Regii. Királyi könyvek. 1527 – 1918. Budapest: Magyar Országos Levéltár – Arcanum Kft., 2006.

³⁵ JASTRABÍK, Štefan. Smolenice. Bratislava: VEDA, 1975, s. 55.

³⁶ JASTRABÍK, ref. 35, s. 54.

³⁷ Maďarský krajiný archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, zväzok č. 32, s. 276 – 277.

³⁸ JASTRABÍK, ref. 35, s. 45.

Šintavou a Sencom ako oppidum – poddanské mestečko³⁹. Mestečko získalo vďaka svojim majiteľom aj právo konať pravidelné trhy a jarmoky.

Sereď obývalo podľa portálneho súpisu z roku 1553 dvesto poddanských a asi sto osôb, ktoré boli od poddanských povinností oslobodené⁴⁰. Cirkevný desiatok odvádzalo podľa súpisu z roku 1576 asi 400 poddanských obyvateľov Serede⁴¹. Sereď si svoje postavenie mestečka udržala aj v tomto období, keďže oppidum znamená obec s právom konania týždenných trhov a jarmokov. Toto privilégium získala Sereď pravdepodobne v 70. rokoch 16. storočia, pretože súpis cirkevných desiatkov z roku 1581 ju uvádza ako oppidum⁴².

Sereď mala na začiatku 30. rokov 17. storočia takmer 500 obyvateľov, ktorí síce formálne prestúpili na katolícku vieru, ale podľa kanonickej vizitácie z roku 1634 sa nezúčastňovali na obetnej časti svätej omše⁴³. Sereď tvorilo 60 domov a počítalo sa sem aj služobníctvo Šintavského hradu.

Šintavské a Čeklíske panstvo pred Esterházyovcami získali Turzovci donačnou listinou zo dňa 11. júna 1523 od posledného uhorského panovníka predmoháčskeho obdobia Ľudovíta II. Jagelovského. Vtedy ešte taverník a neskôr palatín Alex Turzo získal spolu so Sereďou (Szereth) aj Šintavu ako ďalšie oppidum s rozsiahlymi ekonomickými slobodami⁴⁴.

Ferdinand III. daroval Mikulášovi Esterházymu a jeho potomkom Šintavské panstvo, s 23 obcami a piatimi mestečkami, kde je uvedená aj Sereď, do vlastníctva. Esterházyovci utrpeli v bitke pri Vozokanoch stratou siedmich členov rodiny veľkú ranu. Medzi padlými bol aj majiteľ Sereďského panstva Ladislav Esterházy. Jeho brat Pavol sa v roku 1681 stal uhorským palatínom.

³⁹ PETROVIČ, Rastislav – VRABCOVÁ, Eva a kol. Sereď. Dejiny mesta. Sereď: Mesto Sereď, 2002, s. 53. Tiež: Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 12. zväzok, s. 370 – 372.

⁴⁰ PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 53.

⁴¹ PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 53.

⁴² PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 56.

⁴³ PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 58.

⁴⁴ PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 52.

Esterházyovci umožnili Seredi rozvoj ako najvýznamnejšiemu centru dolného Považia, ktorým bola najmä vďaka tamojším obilným trhom a výročným jarmokom hovädzieho dobytku. Výrazom tejto snahy bolo získanie privilégia od Leopolda I. v roku 1659 pre obyvateľov Serede, Šintavy a Senca týkajúceho sa oslobodenia od platenia daní a mýta na celom území Uhorska⁴⁵. Obyvatelia Serede boli zaťažení zásobovaním vojska potravinami. Roky 1704 až 1705 znamenali, že Sereď patrila raz cisárskej armáde a vzápätí ju obsadili povstalecké Rákociho vojská. Dôležitosť sereďského predmestia na dolnom toku Váhu si uvedomovali obidve strany konfliktu, a preto sa často bojovalo nielen o Sereď samotnú, ale aj o dôležitý most medzi Šintavou a Sereďou. V roku 1709 bol Rákoci porazený, no pre Sereď to znamenalo len koniec bojových akcií a hospodársky úpadok si kvôli dlhému vojenskému konfliktu vyžiadala dlhé roky konsolidácie. Rozšírenie morovej epidémie zapríčinilo výrazné zníženie počtu obyvateľstva Serede.

Podľa súpisov z roku 1715 a 1720 žilo v Seredi 7 sedliackych rodín, ktoré si každý rok obrábali jednu časť poľnohospodárskej pôdy v chotári mestečka s výmerou 1 bratislavskej merice obilia⁴⁶. V prvej polovici roka malo mestečko Sereď právo na vlastný výčap piva a pálenky, v druhom polroku smeli jej obyvatelia kupovať tieto alkoholické nápoje len z panského výčapu.

Výročné trhy sa konali tri razy do roka, a to 2. februára, na sviatok očistenia Panny Márie, 24. júna, na sviatok svätého Jána Krstiteľa ako patróna farského kostola, a 15. augusta, na sviatok Nanebovzatia Panny Márie. Zisk z týchto trhov mali Esterházyovci ako zemepáni, aj keď Sereď mala kráľovské privilégium na ich konanie zo dňa 13. mája roku 1714 od panovníka Karola VI.⁴⁷ Hospodársky zničené mestečko nebolo schopné bez pomoci panských úradníkov tieto trhy organizovať.

Samotné mestecká Starý a Nový Hlohovec ako oppidá na území Nitrianskej stolice získali od Stanislava Thurzu konfirmáciu práv zemepanského oppida, ktoré im udelili ešte Mikuláš Kont a Vavrinec Ujlaky,

⁴⁵ PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 62.

⁴⁶ PETROVIČ – VRABCOVÁ a kol., ref. 39, s. 64.

⁴⁷ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 30. zväzok, s. 325 – 326.

v roku 1598⁴⁸. Hlavnú výsadu predstavovala každoročná voľba richtára a dvanásťčlennej mestskej rady. Richtár síce nemusel platiť žiadne dane, ale zodpovedal sa obyvateľom Hlohovca. Hlohovčania si volili aj kapitána a vincúrov na obdobie jedného roka. Mestská rada dozerala okrem poriadku i na majetok mešťanov a na zachovanie vlastníckej štruktúry nehnuteľností. Podmienkou na prijatie za mešťana v Hlohovci sa stanovalo predloženie dôveryhodného rodného listu, svedectvo o doterajšom pobyte a zápis do pozemkovej knihy alebo knihy mešťanov⁴⁹.

Urbár z roku 1617 rozdeľoval Hlohovec na tri časti: Nový Hlohovec a Špitál, Starý Hlohovec s časťou Zábranie a Svätý Peter. Centrálnu časť tvorilo námestie s päťdesiatimi usadlosťami. Nová ulica s 39 usadlosťami zahŕňala nemeckú faru a remeselnícke domy s dielňami, Židovská ulica mala 32 usadlostí⁵⁰. Nasledujúca Kovárska ulica bola tvorená 66 usadlosťami a na najrozsiahlejšej Zámockej ulici stálo spolu s farskou budovou a školským pozemkom 185 usadlostí. Lúčnu ulicu tvorilo 57 usadlostí a obyvatelia ulice Žabí hrádok slúžili v pivovare a na hrade. Vzhľadom na svoje zlé sociálne postavenie neplatili dane. Poddanské povinnosti odvádzali a platili mešťania každej časti Hlohovca panstvu samostatne. Obyvatelia oppida sa spoločne starali o udržiavanie mosta cez rieku Váh⁵¹.

Nový Hlohovec ako celok odvádzal do pokladnice panstva 1300 zlatých ako ročnú dávku na sviatok svätého Juraja a na deň svätého Martina, t. j. 24. apríla a 11. novembra. Rybári lovili pre panstvo a pre jeho provizora ryby a za to neplatili zemepanské dávky⁵². Výrobcovia obuvi museli odovzdávať na hrad kože a spätne ich boli povinní odtiaľ odkúpiť. Orechy poddaní zbierali pre Hlohovské panstvo, ktoré ich vyvážalo na Moravu. Tamojší obchodníci museli platiť panstvu aj dávky z dovážaného a vyvážaného tovaru v naturálnej forme, pretože

⁴⁸ LEHOTSKÁ, Darina a kol. Hlohovec a jeho okolie. Bratislava: Obzor, 1968, s. 86.

⁴⁹ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 86.

⁵⁰ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 86.

⁵¹ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 87.

⁵² LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 87.

tieto peniaze tvorili významný zdroj príjmov Hlohovského panstva⁵³. Mestečko Nový Hlohovec bolo držiteľom práv na viaceré trhy a jarmoky. Jarmoky sa konali na sviatok svätých apoštolov Petra a Pavla, na svätého Filipa a Jakuba, na sviatok obrátenia svätého Pavla, na Turíce, na deň svätého Vavrinca, na deň svätého Michala, na sviatok Všetkých svätých a na štvrtú pôstnu nedeľu (Dominica Letare).

Starý Hlohovec mal 81 domov a tvorili ho dve časti. Mestský dom pri bráne ako jediná verejnú budovu v Starom Hlohovci používali mestskí vrátnici a drábi. Táto časť mestečka platila panstvu dávku 370 zlatých za jeden rok. Obyvatelia odvádzali aj sušené slivky, moruše a čerešne⁵⁴. Časť Zábranie, ktorá podliehala jurisdikcii starohlohovského richtára, mala 54 usadlostí. Obyvatelia platili ročne len 7,5 až 30 denárov a mali povinnosť vykonávať pre potreby panstva rôzne práce ako robotnú povinnosť.

Adam Thurzo v roku 1634 potvrdil oslobodenie od poddanských povinností pre obyvateľov Starého Hlohovca za ročný poplatok 370 uhorských zlatých v dvoch splátkach, na svätého Martina a svätého Juraja. Hlohovčania museli platiť mestských drábov, zväžať seno z mestských lúk, ako aj opravovať a v prípade povodne znovu postaviť most cez rieku Váh. Povinným poplatkom bolo aj osemdesiat okovov vína ako dar zemepánovi a ďalších tridsaťdva okovov vína odvádzali obyvatelia oppida Thurzovcom ako patrónom kostola z vinohradníckych dávok a desiatku⁵⁵.

Urbár z roku 1647 priniesol oproti stavu z roku 1617 určité zmeny. Samospráva Hlohovca sa rozdeľovala do viacerých oppíd a obcí. Starý a Nový Hlohovec, ako aj Svätý Peter mali svojho richtára a radu už dlhšiu dobu a pripojili sa k nim aj Zábranie, Žabí hrádok a Špitálska štvrť. Mlynári na rieke Váh si volili vlastného richtára. Spomínajú sa tu šiesti vlastníci mlynov na Váhu, z ktorých jeden patrilo fare, druhý vlastnil mäsiarsky cech a tretí prevádzkovalo mesto. Grófska kúria stála na námestí, kde sa koncentrovalo zámožnejšie obyvateľstvo. Zámockú

---

⁵³ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 87.

⁵⁴ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 87.

⁵⁵ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 88.

ulicu obývalo slovensky hovoriace panské služobníctvo. Panstvo zriadilo na Lúčnej ulici pivovar. Mnoho domov poškodila a zničila posledná povodeň. Františkáni sa usadili v dvoch domoch na Zábraní⁵⁶.

Cisár Ferdinand III. udelil právo trhov a jarmokov obyvateľom Hlohovca v listine zo dňa 5. decembra roku 1646, kedy ich zemepánom bol kráľovský komorník a pohárnik, župan Novohradskej stolice a novozámocký hlavný kapitán gróf Adam Forgáč z Gýmeša, pričom na základe tohto práva sa mal jarmok alebo výročný trh konať v nedeľu pred sviatkom svätého Tomáša apoštola (*unas nundinas liberar seu forum annuale liberum in Dominica proxima ante festum beati Thomae Apostoli*)⁵⁷.

Súpis obyvateľov z roku 1715 uvádzal v Hlohovci 197 domácností. Šesť domácností patrilo k šľachtickým, dve boli libertínske, 90 meštianskych, 96 želiarskych a 3 domácnosti nepatrili ani k jednej skupine. Počet rodín sa v roku 1720 znížil na 66 poddanských a 83 želiarskych rodín⁵⁸. Hlohovčania sa venovali obchodu a remeslám. Zámočníci a stolári mali artikuly z roku 1599, kožušníci ich získali v roku 1668, remenáři v roku 1613, hrnčiari v roku 1635, gombičkáři v roku 1635, klobučníci v roku 1724, halenári v roku 1670, krajčíři v roku 1602, obuvníci v rokoch 1523, 1542 a 1672 a čižmári v roku 1719⁵⁹.

Panovník udelil za zásluhy v bojoch proti Turkom prefektovi Uhorskej komory Jurajovi Erdődymu dňa 22. novembra roku 1720 do vlastníctva hrad a panstvo Hlohovec s mestečkami Starý a Nový Hlohovec. Cena za tento majetok bola 24.000 rýnskych zlatých⁶⁰.

Juraj Erdődy potvrdil 8. januára roku 1725 mestečku na požiadanie jeho richtára a mestskej rady právo konať týždenné trhy a jarmok na deň svätého Michala a rozšíril to aj o právo ďalšieho jarmoku na druhý deň

⁵⁶ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 94.

⁵⁷ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 9. zväzok, s. 807 – 808.

⁵⁸ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 114.

⁵⁹ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 114.

⁶⁰ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 33. zväzok, s. 308 – 312. Tiež: Lehotská a kol., ref. 48, s. 104.

po Veľkej noci⁶¹. Všetkým domácim a cudzím obchodníkom garantoval zemepán ochranu a slobodu obchodovania. Hlohovec dostal ešte pred potvrdením od svojho zemepána konfirmované trhové výsady od Karola VI. dňa 6. januára roku 1725⁶².

Topoľčany, Nitra a Šamorín boli zamerané viac na obchod s obilím. Obilie sa predávalo aj v mestečkách ako Nové Mesto nad Váhom, Vrbové či Štvrtok na Ostrove⁶³. Senec získal vďaka obchodu s dobytkom impulz pre svoj rozvoj ako jedno z trhových centier majetkov rodu Esterházy. Remeselníci, ktorí žili v oppidách, vykonávali ako súčasť svojich poddanských povinností okrem práce na vlastnú obživu aj povinnú prácu pre panstvo. Jedným z najrozšírejších remesiel bolo mlynárstvo, čo dokazuje aj príklad Hlohovca, kde v roku 1591 existovalo 43 mlynov a v roku 1617 tu ešte stále fungovalo 27 mlynov⁶⁴. Zemepanská vrchnosť požadovala od mlynárov okrem odovzdávania obilia pre potreby panstva aj chov ošípaných. Výnos z prenájmu alebo z prevádzky mlyna sa použil na financovanie farára alebo špitála, zriadeného panstvom. Mlynár vykonával aj rôzne tesárske práce pre potreby panstva⁶⁵. Druhým najrozšírenejším remeslom popri mlynárstve bolo mäsiarstvo. Poddanské povinnosti títo remeselníci nemuseli vykonávať, ale odovzdávali predpísané množstvo loja na sviečky. Mäsiari vyrábali okrem mäsa aj sviečky a niekde odvádzali panstvu ako dávku za výkon remesla výrobky z mäsa a kože⁶⁶.

---

⁶¹ LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 108.

⁶² Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 35. zväzok, s. 9 – 11.

⁶³ LENGYELOVÁ, Tünde. Hospodárske pomery v zemepanských mestách na Slovensku v 16. – 17. storočí. In: Historický časopis, 1999, roč. 47, č. 3, s. 418.

⁶⁴ LENGYELOVÁ, ref. 63, s. 414.

⁶⁵ LENGYELOVÁ, ref. 63, s. 414.

⁶⁶ LENGYELOVÁ, ref. 63, s. 414.

2 BRATISLAVSKÁ STOLICA

Územie stolice tvorili prevažne nížiny, pohorie Malé Karpaty delilo jej územie na dve časti. Na severozápad od Malých Karpát sa rozprestieralo územie po riekou Moravu na Borskej nížine a smerom na juhovýchod sa Bratislavská stolica rozkladala na teritóriu Podunajskej nížiny až po riekou Váh. Osobitné územie, ktorého hranicu tvoria dnes toky Malého Dunaja a hlavného toku Dunaja, tvoril Žitný ostrov.⁶⁷ Bratislavský komitát ako predchodca šľachtickej stolice bol jedným z najstarších uhorských správnych celkov, pretože jeho župan sa uvádza v listine kráľa Štefana III. z roku 1165 a kráľa Bela III. z roku 1183.

Komitát sa v 13. storočí postupne zmenil na šľachtickú stolicu. Šľachta na Žitnom ostrove sa snažila vďaka svojej početnosti o vytvorenie samostatnej stolice, ale toto územie s názvom Schüttinsel ostalo súčasťou Bratislavskej stolice. Región Záhoria tvorilo tzv. konfínium, ktoré slúžilo ako nárazníková zóna oproti územiu Dolného Rakúska a Moravy. Začiatkom 14. storočia toto konfínium, ktoré tvorili Stupavský a Holičský komitát, splynulo s Bratislavskou stolicou⁶⁸. Severná hranica stolice na Záhorí sa tiahla na sever od mestečka Moravský Ján.

Vývoj územia Bratislavskej stolice skončil v prvej polovici 14. storočia⁶⁹. Západnú hranicu od ústia riečky Myjavy až po Devínsky hrad tvorila rieka Morava a od sútoku Moravy a Dunaja pokračovala korytom rieky Dunaj. Na pravom, dnes maďarskom brehu Dunaja patrili k Bratislavskej stolici obce Darnó a Zseli a hranica prechádzala aj choťárom obce Dunakiliti⁷⁰. Východná hranica sa rozprestierala čiastoč-

---

⁶⁷ ŽUDEĽ, Juraj. Stolice na Slovensku. Bratislava: Obzor, 1984, s. 35.

⁶⁸ ŽUDEĽ, ref. 67, s. 37.

⁶⁹ ŽUDEĽ, ref. 67, s. 37.

⁷⁰ ŽUDEĽ, ref. 67, s. 37.

ne po riekou Váh, na severovýchode oddeľovala územie Bratislavskej a Nitrianskej stolice riečka Blava, ktorá delila obec Dechtice medzi tieto dve stolice⁷¹.

Bratislavská stolica sa najprv skladala zo štyroch slúžnovských obvodov, ktoré sa pôvodne označovali ako Prvý, Druhý, Tretí a Štvrtý slúžnovský obvod⁷². Prvý slúžnovský obvod sa rozprestieral na oboch stranách Malých Karpát. Druhý slúžnovský obvod bol situovaný v severovýchodnej časti stolice a Tretí a Štvrtý slúžnovský obvod ležali na Žitnom ostrove⁷³. Druhý, Tretí a Štvrtý obvod sa územne až do roku 1848 nezmenili, len sa premenovali. Druhý obvod sa v 18. storočí premenoval na Dolný vonkajší obvod a od roku 1806 sa volal Horný vonkajší obvod.⁷⁴ Tretí slúžnovský obvod sa v 18. a 19. storočí volal Hornožitnoostrovňý a patrilo k nemu aj územie medzi riečkou Čierna voda a Malým Dunajom.⁷⁵ Štvrtý obvod sa nazýval Dolnožitnoostrovňý.

Prvý slúžnovský obvod mal veľmi veľké územie, a preto sa v 18. storočí rozdelil na Horný vonkajší obvod a Záhorský obvod. V druhej polovici 18. storočia sa obvody rozdelili na dištrikty. Horný vonkajší obvod tvorili Bratislavský dištrikt a Trnavský dištrikt. Záhorský obvod sa delil na Horný a Dolný dištrikt⁷⁶. V roku 1806 sa Bratislavská stolica delila na šesť obvodov: Bratislavský, Trnavský, Vonkajší, Záhorský, Hornožitnoostrovňý a Dolnožitnoostrovňý⁷⁷. Do 17. storočia sa nachádzalo administratívne centrum stolice na Bratislavskom hrade a druhé sídlo bolo v Šamoríne. Od 18. storočia sa sídlom stolice stala Bratislava, kde po zrušení rádu trinitárov stoličná samospráva získala opustený kláštor trinitárov. Táto budova sa od roku 1844 po prestavbe stala stoličným sídlom⁷⁸.

⁷¹ ŽUDEL, ref. 67, s. 37.

⁷² ŽUDEL, ref. 67, s. 37.

⁷³ ŽUDEL, ref. 67, s. 37.

⁷⁴ ŽUDEL, ref. 67, s. 37.

⁷⁵ ŽUDEL, ref. 67, s. 37.

⁷⁶ ŽUDEL, ref. 67, s. 39.

⁷⁷ ŽUDEL, ref. 67, s. 37.

⁷⁸ ŽUDEL, ref. 67, s. 39.

V ranom stredoveku existovali v Bratislavskej stolici tieto hrady: Bratislavský, Devínsky a Plavecký hrad, ďalej to boli hrady Šintava a Červený Kameň. Od 14. do 15. storočia existovalo na území stolice asi 328 sídiel⁷⁹. V Malých Karpatoch boli postavené hrady: Pajštún (Borinka), Biely Kameň, Pezinok a Smolenice. Najviac nových sídiel vznikalo na Žitnom ostrove a v okolí Trnavy⁸⁰. Slobodné kráľovské mestá boli na území stolice v stredoveku tri: Bratislava, Trnava a do konca 16. storočia mal rovnaké postavenie aj Šamorín. Existovalo tu aj 17 privilegovaných mestečiek: Dunajská Streda, Svätý Jur, Plavecký Štvrtok, Štvrtok na Ostrove, Devín, Gabčíkovo, Čeklís, Cífer, Častá, Sereď, Modra, Pezinok, Rohovce, Senec, Kostolná Gala, Diakovce a Šintava⁸¹.

Koncom 16. storočia existovalo na území slovenskej časti Bratislavskej stolice 318 obcí, pričom vzrástol význam Bratislavy a Trnavy ako sídiel uhorských politických a cirkevných inštitúcií⁸². Mestečká sa rozdelili na tie, ktoré si udržali svoje privilegované postavenie, to znamená mali viaceré výsady, a tie, ktoré prestali byť oppidami. Do prvej skupiny patrili Gabčíkovo, Častá, Devín, Dunajská Streda, Svätý Jur, Modra, Pezinok, Senec, Sereď, Šamorín, Štvrtok na Ostrove, Boleráz, Doľany, Malacky, Horné a Dolné Orešany a Smolenice⁸³. Svoje výsady privilegovaného mesta stratili Cífer, Čeklís, Sládkovičovo, Rohovce, Podunajské Biskupice, Plavecký Štvrtok a Kostolná Gala⁸⁴.

V 17. storočí a začiatkom 18. storočia nastal kvôli stavovským povstaniam a vojne s Turkami v rokoch 1663 až 1664 hospodársky úpadok a došlo k strate výsad viacerých mestečiek. Postavenie slobodných kráľovských miest získala Modra v roku 1607, Svätý Jur a Pezinok v roku 1647⁸⁵. Mestečkami zostali alebo postavenie mestečka získali Boleráz, Častá, Devín, Doľany, Dolné a Horné Orešany, Senec, Sereď, Smolenice, Stupava, Malacky, Šamorín, Štvrtok na Ostrove,

⁷⁹ ŽUDEL, ref. 67, s. 40.

⁸⁰ ŽUDEL, ref. 67, s. 40.

⁸¹ ŽUDEL, ref. 67, s. 40.

⁸² ŽUDEL, ref. 67, s. 41.

⁸³ ŽUDEL, ref. 67, s. 41.

⁸⁴ ŽUDEL, ref. 67, s. 41.

⁸⁵ ŽUDEL, ref. 67, s. 42.

Dunajská Streda, Čeklís, Cífer, Dechtice, Gajary, Podunajské Biskupice, Myslenice, Rača, Suchá nad Parnou, Špačince a Veľké Leváre. Gabčíkovo stratilo postavenie mestečka⁸⁶.

Pálffyovci ako dediční župani stolice predstavovali od konca 16. a začiatkom 17. storočia dominujúci rod v tejto stolici. Mikuláš Pálffy, ktorý používal predikát z Erdődu, bol povýšený do barónskeho stavu v roku 1581. Najvýznamnejším hradom a panstvom, ktoré získal Mikuláš Pálffy kúpou od Fuggerovcov, sa stal Červený Kameň. Na čele správy panstva Červený Kameň stáli od roku 1543 dvaja provizori. Jeden z nich dozeral na dianie na hrade a druhý mal v správe hospodárstvo. Značnú časť provizorskej agendy tvoril dozor nad samosprávou v poddanských mestečkách a dedinách, výkon súdnej právomoci zemepanskej vrchnosti, zachovávanie právneho poriadku⁸⁷.

Vlastnícke pomery v rámci panstva boli veľmi komplikované. Ferdinand Pálffy vystúpil z jezuitskej rehole a získal polovicu panstva v roku 1671. Po jeho smrti v roku 1680 zdedili jeho podiel synovia Pavla Pálffyho Ján Anton a Ján Karol, ktorí získali s polovicou panstva mestečká Častá a Dolné Orešany s polovicou hradu. Mikulášovi synovia František, Ján a Mikuláš dostali rovnako polovicu majetkov. Keď František zahynul v roku 1687 v boji proti Turkom, jeho podiel si rozdelili jeho bratia v roku 1688. Panstvo Červený Kameň sa delilo na tri časti až do roku 1706, kedy vymrela Pavlova vetva rodu a jej diel získali vnuci jeho brata Štefana Mikuláš a Ján. Ján Pálffy, ktorý založil pezinskú vetvu rodu, vlastnil od roku 1688 Dolné Orešany, Šelpice a Suchú nad Parnou ako celok⁸⁸.

Významným zdrojom príjmov panstiev boli aj zisky z predaja vína. Doľany, Častá a Dolné Orešany tvorili na panstve Červený Kameň ako jeho oppidá aj centrá produkcie vína, pretože rozloha panských vinohradov tu predstavovala v roku 1543 z celkového počtu 886 len

⁸⁶ ŽUDEL, ref. 67, s. 42.

⁸⁷ ŽUDEL, Juraj. Panstvo Červený Kameň I. Rozbor fondu. In: Slovenská archivistika, roč. 39, 2004, č. 1, s. 27.

⁸⁸ ŽUDEL, ref. 87, s. 26.

33 vlastných viníc⁸⁹. Doľany (predtým Ompitál) získali ako privilegované mestečko od Rudolfa II. dňa 20. februára roku 1582 okrem práva na konanie trhov a jarmokov aj právo na vlastný erb⁹⁰.

Gróf Mikuláš Pálffy bol cisárskym radcom, uhorským kráľovským komorníkom, rytierom Rádu zlatého rúna, pánom hradu Červený Kameň, županom Bratislavskej stolice a kapitánom Bratislavského hradu, cisárskym generálom a kapitánom Naddunajského vojenského dištriktu a Kapitanátu siedmich stredoslovenských banských miest, ako aj Ostrihomu a Novohradu. Jeho náhle úmrtie znamenalo značnú stratu nielen pre vojenskú obranu proti Turkom, ale uhorská šľachta prišla v jeho osobe aj o človeka, ktorý bol schopný tlmiť rozpory medzi Uhorskom a cisárom Rudolfom II.

Mikuláš Pálffy kúpil v roku 1583 od Fuggerovcov panstvo Červený Kameň a v roku 1598 získal pre rod post župana Bratislavskej stolice a Bratislavské hradné panstvo spolu s hodnosťou hlavného kapitána hradu. Tento jednoduchý šľachtic získal barónskeho titulu v roku 1581 a víťazstvom nad osmanskou armádou pri Rábe v roku 1599 položil základy pre úspešný rozvoj Pálffyovcov na čele uhorských magnátskych rodov⁹¹.

Grófsky titul zdobil pálffyovské rodinné domínium od roku 1599 a Mikulášovi synovia Štefan, Ján a Pavol spolu so svojimi potomkami pridali k panstvu Červený Kameň postupne aj ďalšie rozsiahle územia na dnešnom Slovensku a v Dolnom Rakúsku. Jánova línia vymrela jeho synom Ferdinandom v roku 1680 a vetva jeho brata Pavla skončila v osobe Mikuláša Jozefa v roku 1706. Rodová postupnosť pokračovala vetvou najstaršieho z bratov Štefana Pálffyho⁹².

Mikuláš Pálffy z Erdódu bol zakladateľom postavenia rodu Pálffyovcov medzi najvyššou uhorskou aristokraciou s tradične dobrými

⁸⁹ LENGYELOVÁ, ref. 63, s. 408.

⁹⁰ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 4. zväzok, s. 309.

⁹¹ PALKO, František – SEDLÁK, František – ŽUDEL, Juraj. Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch I. Oddelenie feudalizmu. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1964, s. 89.

⁹² PALKO – SEDLÁK – ŽUDEL, ref. 91, s. 89.

vzťahmi k Habsburgovcom a s rešpektom medzi uhorskými šľachticmi. Sobášom s Máriou Magdalénou Fuggerovou v roku 1583 získal postupne do roku 1588 celý hrad. Tento šľachtic stál v roku 1599 na čele cisárskych oddielov, ktoré dobyli späť Ráb od Turkov. Za toto svoje víťazstvo a za celkové účinkovanie vo vojne proti Osmanskej ríši dostal v roku 1599 grófsky titul. V roku 1598 tento uhorský magnát získava funkciu dedičného župana Bratislavskej stolice a kapitána Bratislavského hradu. Z jeho štyroch synov ostalo potomstvo len po najstaršom Štefanovi, ktorý získal grófsky titul v roku 1634 a zomrel v roku 1643. Jeho vnuk Mikuláš (1657 – 1732) založil tzv. staršiu vetvu a Mikulášov brat Ján (1664 – 1751) bol zakladateľom tzv. kráľovskej vetvy. Staršia vetva sa rozdelila na malackú, stupavskú a červenokamenskú líniu⁹³.

Pavol Pálffy ako štvrtý syn Mikuláša Pálffyho najviac rozšíril rodové majetky, čím vytvoril základ rodovej moci. V roku 1625 sa stal hlavným kráľovským čašníkom a predsedom Uhorskej komory. Na čele tejto najvyššej hospodárskej inštitúcie stál do roku 1646. Významným bolo jeho pôsobenie na krajinskom sneme v roku 1630, kde sa snažil o zmierenie medzi katolíckou šľachtou a protestantskou šľachtou.

V roku 1634 doplnil svoj šľachtický titul povýšením do grófskeho stavu a v tom istom roku získal do vlastníctva aj svoje najvýznamnejšie Plavecké panstvo. Uhorský krajinský snem ho poveril prestavbou Bratislavského hradu. Jeho ďalším významným staviteľským činom sa stala výstavba paláca s rozsiahlym parkom v bratislavskom Podhradí. Vždy vo svojej politickej činnosti zastával záujmy Uhorska a nikdy nepodporoval snahy Habsburgovcov o koncentráciu moci v rukách panovníka.

Do funkcie uhorského palatína ho zvolili na zasadnutí snemu v roku 1649 a o dva roky neskôr získal do definitívneho vlastníctva bratislavské hradné panstvo a zabezpečil pre svoju rodinu titul dedičného župana Bratislavskej stolice. Jeho manželkou bola od roku 1630 Františka

---

⁹³ PONGRÁCZ, Denis – STREŠŇÁK, Gábor – RAGAČ, Radoslav – TANDLICH, Tomáš – FEDERMAYER, Frederik. Šľachta Bratislavskej stolice. Series Nobilium. Heraldicko-genealogický lexikón. Bratislava: Agentúra Luigi, 2004, s. 18.

Khuen-Belassi. Ich najstarším synom bol Ján Anton, ktorý sa narodil v roku 1642, ďalším dieťaťom bol Ján Karol a jediná dcéra sa volala Mária Magdaléna Terézia. Tento jeden z najväčších uhorských šľachtických politikov 17. storočia zomrel po ťažkej chorobe v októbri roku 1653.

Rod Pálffy udelil alebo pomohol získať artikuly nasledujúcim cechom: mlynárom na území panstva Stupava a Plavec v roku 1660, hrnčiarom v roku 1667, murárom a kováčom na Stupavskom a Plaveckom panstve v roku 1660, rybárom na území Devínskeho panstva v roku 1679, debnárom v Malackách v roku 1669, kožušníkom v mestečkách Stupava, Gajary, Devín a Rača v roku 1725, krajčírom na Plaveckom panstve v roku 1731, mäsiarom vo Veľkých Levároch v roku 1713, obuvníkom na panstve Ostrý Kameň v roku 1719, obuvníkom v mestečku Stupava v roku 1713, a to podľa artikúl rovnakého remesla z Malaciek. Časť týchto cechových privilégii vydali cisári a uhorskí králi Ferdinand III. a Leopold I. a zvyšok poskytli pre remeselníkov na svojich panstvách príslušníci rodu Pálffy ako zemepáni.

2.1 Veľké Leváre

V roku 1592 patrila vtedy ešte obec Veľké Leváre viacerým šľachtickým vlastníkom. Prvým bol Urban Maisinger, cisársky lesmajster v rakúskych krajinách. Ďalším bol Ján Armbruster, kráľovský tridsiatnik v Bratislave, nasledoval Matej Andreašič, uhorský kráľovský výberca daní, a Leopold Peck, úradník Uhorskej kráľovskej komory⁹⁴. Ďalšie šľachtické kúrie patrili Melicharovi Balašovi a Gabrielovi, Rafaelovi a Štefanovi Rácovcom. Jedna časť chotára sa rozprestierala smerom oproti mestečku Malacky, druhá časť sa tiahla pozdĺž rieky Moravy a tretia časť smerovala k osade Studienka⁹⁵. Nachádzali sa tu dva vinohrady, ktoré však boli neudržované. Tretí, väčší, bol panský, pričom na ňom ako na jedinom rástol

⁹⁴ KUŠÍK, Michal – MARSINA, Richard. Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. XVI. storočie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959, s. 539.

⁹⁵ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 541.

vinič⁹⁶. Jarmoky sa konali v sviatok Nanebovstúpenia Panny Márie, teda 15. augusta, a v nedeľu po sviatku svätého Martina⁹⁷.

Vo Veľkých Levároch bývali aj anabaptisti, ktorí obývali šesťnásť usadlostí⁹⁸. Panský mlyn mal päť mlynských kolies, z ktorých štyri sa používali na mletie obilia⁹⁹. Právo na rybolov sa využívalo viac v riečke Rudava, pretože na rieke Morava mohol loviť ryby len zemepán¹⁰⁰. Výčap vína mali prenajatý od 29. septembra do 25. decembra za 300 zlatých poddaní od zemepána¹⁰¹. Cirkevný desiatok platili poddaní ostrihomskému arcibiskupovi¹⁰².

Ferdinand II. udelil právo vyberať mýto vo Veľkých Levároch a na riečke Rudava tamojšiemu zemepánovi Jánovi Jurajovi Kolloničovi dňa 24. októbra roku 1629¹⁰³.

Cisár Leopold I. potvrdil dňa 15. januára roku 1670 donáciu rodu Kolloničovcov od svojho predchodcu Rudolfa II. zo dňa 10. marca roku 1604 na mestečko Veľké Leváre¹⁰⁴. Uvedení sú Krištof, Ferdinand, Ulrich a Henrich Karol z menovaného rodu.

Oppidum Veľké Leváre si vytvorilo vďaka svojej polohe na západnej hranici bývalého Uhorského kráľovstva výborné podmienky pre rozmach cechovej výroby na svojom teritóriu. Grófska rodina Kolloničovcov podporovala ako vlastník tiež rozvoj ekonomiky sídla, pretože to bolo pre nich výhodné aj ako pre vlastníkov mestečka. Gróf Krištof Ferdinand Kollonič požiadal cisára Leopolda I. o potvrdenie cechových artikúl pre tamojších gombičkárov. Majstrov tohto remesla reprezentovali pri vydaní artikúl vo Viedni dňa 9. augusta roku 1675

⁹⁶ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 543.

⁹⁷ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 544.

⁹⁸ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 545.

⁹⁹ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 544.

¹⁰⁰ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 544.

¹⁰¹ KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 543.

¹⁰² KUŠÍK – MARSINA, ref. 94, s. 543.

¹⁰³ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 7. zväzok, s. 900 – 901.

¹⁰⁴ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 14. zväzok, s. 461 – 462.

Ján Bojkovský, Pavol Tomek a Juraj Martinkovič¹⁰⁵. Gombičkárske remeslo smel vykonávať na území Veľkých Levár len ten, kto vlastnil dom, bol ženatý a prijal ho do svojich radov tamojšej gombičkárskej cechy. Pravidelný ročný poplatok do cechovej pokladnice platili majstri tohto remesla vo výške 20 zlatých.

Cechmajster sa volil na obdobie jedného roka na každoročnom zasadnutí združenia. Fyzické napadnutie a slovná urážka sa trestala zákazom výroby gombíkov. Zákaz smeli, podľa toho aký čin spáchal konkrétny majster, zrušiť cechmajster alebo cechové zhromaždenie. Majstri a tovariši si navzájom pomáhali vtedy, ak niekto z nich nemohol vykonávať svoju prácu z dôvodu choroby alebo pre inú závažnú príčinu. Výpomoc z cechovej pokladnice predstavovala nezanedbateľnú pomoc pre gombičkára v núdzovej životnej situácii a mohol si na ňu nárokovať každý z členov cechu.

Vstupná taxa do cechu predstavovala sumu 12 zlatých, ktorú uhrádzali aj vdovy a dcéry gombičkárov spolu s ich prípadnými novými životnými partnermi ako peňažnú náhradu za možnosť pokračovať v remesle zosnulých manželov a otcov. Tovariš si mohol od svojho majstra nárokovať pätnásť dní pred svojím odchodom potvrdenie o odpracovanom čase pre potreby zamestnania sa na vandrovkę.

Majster zaplatil vandrovnému tovarišovi plat za štrnásť dní služby v nedeľu na konci tohto časového obdobia. Vandrovný tovariš mal dovolenę pracovať len u jedného gombičkára. Majster, ktorý tovarišovi nezaplatil za odvedený výkon spravodlivú mzdu, bol pokutovaný jedným zlatým. Každému gombičkárskeho majstrovi mohlo spoločenstvo vydať potvrdenie s cechovou pečatou, ktoré slúžilo ako doklad na vykonávanie výroby gombíkov kdekoľvek na jeho území.

Mestečko Veľké Leváre nemalo len cech gombičkárov, ale medzi jeho obyvateľmi pôsobili aj ďalší remeselníci. Kožušníci si založili svoj cech v roku 1675, obuvníci v roku 1650, tkáči v roku 1651, krajčíri v roku 1659, hrnčiari v roku 1686 a mäsiari získali svoje cechové artikuly v roku 1713.

---

¹⁰⁵ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Acta mechanica, C 25, Bratislavská stolica, N. 1/25, fol. 180.

Obdobie rokov 1650 až 1686 prinieslo pre Veľké Leváre rozvoj remeselnej výroby. Mestečko sa stalo najrozvinutejším sídlom s deviatimi remeselnými združeniami na Záhorí. Pôsobili tu ševci, krajčíri, klobučníci, mäsiari, gombičkári, kožušníci, čižmári, tkáči a hrnčiari.

Zemepanské mestečko Veľké Leváre v Bratislavskej stolici malo napriek tejto nepriaznivej dobe 69 remeselníkov. Bývali tu aj štrnásť hrnčiari, pravdepodobne habánskeho pôvodu, a piati sládkovia, čo dokazovalo výrobu piva v tejto lokalite.

Hrnčiarsky cech vo Veľkých Levároch vznikol v roku 1686, kedy požiadali o potvrdenie artikúl tamojší hrnčiari Pavol Zeman, Juraj Polák, Martin Froncarič, Juraj Hanis, Juraj Tisovský a Ondrej Hajiček. Majstri si volili spomedzi seba jedného, ktorý vykonával funkciu cechmajstra. Len hrnčiari, ktorí boli združení v cechu, mohli predávať na jarmokoch v Uhorsku a v dedičných rakúskych krajinách¹⁰⁶.

Boli to malé a veľké džbány, kachle, krčahy na vodu, pekáče, rajnice a rôzne iné nádoby. Vstupný poplatok do cechu bol 12 zlatých a jeden zlatý osobitne sa platil panstvu za možnosť vykonávať remeslo na jeho území. Pri vstupe musel každý uchádzač vyhotoviť kvalitný majstrovský výrobok. Každý učeň musel stráviť u niektorého z majstrov povinne dva roky. Výučný list vydával cech ako remeselnícke združenie hrnčiarov na základe povolenia zemepána. Vandrovka trvala minimálne jeden rok. Tovariš, ktorý absolvoval vandrovku, sa smel zamestnať u majstra za poplatok jeden zlatý zemepanskej vrchnosti. Jeden zlatý zaplatil takýto tovariš za povolenie pracovať v hrnčiarskom cechu cechmajstrovi. Zákaz výkonu remesla vydávali panskí úradníci na základe návrhu cechmajstra.

Súpis v roku 1715 uvádzal o Veľkých Levároch viacero faktov. Pasienky boli menej kvalitné a slúžili pre potrebu domácich obyvateľov. Lúky boli pekné a ležali pri rieke Morava. Výnos z jedného kosca lúk bolo seno pre jeden štvorzáprah. Drevo z panských lesov obyvatelia používali ako palivové a stavebné. Mestečko Veľké Leváre malo zisk z výčapu 50 zlatých za rok. Portálny súpis Bratislavskej stolice

¹⁰⁶ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Acta mechanica, C 25, Bratislavská stolica, N. 1/19, fol. 87 – 88.

uvádza v roku 1715 pre Veľké Leváre 6 tkáčov, 17 čižmárov, 10 krajčírov, 5 uhorských klobučníkov, 14 hrnčiarov, 15 obuvníkov, 2 kováčov, 1 tesára, 5 kolárov, 2 debnárov, 1 chirurga, 5 sklenárov a 1 povrazníka¹⁰⁷.

2.2 Šamorín

Mestečko Šamorín sa stalo zo slobodného kráľovského mesta zemepanským mestečkom a začiatkom 18. storočia predstavovalo významné centrum Bratislavskej stolice, pretože bolo súčasťou Bratislavského hradného panstva vo vlastníctve palatína Mikuláša Pálffyho. Tento bratislavský župan mal záujem o rozvoj Šamorína, pretože jeho poloha už v minulosti umožňovala obchod najmä s hovädzím dobytkom. Tento tovar sem chodili nakupovať obchodníci nielen zo slobodných kráľovských miest Bratislava a Trnava, ale aj z Moravy a Rakúska. Vznikali tu aj viaceré remeselné cechy, najmä v poslednej tretine 17. storočia. Hrnčiari získali svoje artikuly v roku 1639, uhliari v roku 1610, gombičkári v roku 1674, klobučníci sa stali cechom v roku 1744, nástrojoví kováči v roku 1746, kováči v roku 1641, čižmári v roku 1630 a 1711 a maďarskí a slovenskí obuvníci v roku 1719. Tkáči v Šamoríne získali cechové výsady v roku 1713 prebratím predpisov od bratislavských majstrov tohto remesla. V roku 1569 vytvorili spoločný cech majstri garbiari a sedlári¹⁰⁸.

Šamorín klesol zo stavu slobodného kráľovského mesta na úroveň kráľovského mestečka koncom 15. storočia a v roku 1514 sa uvádza ako oppidum patriace Bratislavskému hradu, pričom na začiatku platil zemepánovi dávku 606 zlatých ročne v deviatich termínoch za rok. Platili aj za právo konania trhov osem zlatých ročne. Obyvatelia mestečka si mohli slobodne voliť richtára a prisázných 24. apríla (deň svätého Juraja) každoročne ako svoju samosprávu. Dialo sa tak až do roku 1655. Potvrdiť ich musel kapitán Bratislavského hradu ako predstaviteľ

¹⁰⁷ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

¹⁰⁸ Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, fond Bratislavská župa I., Kongregačné písomnosti (ďalej MVSR – ŠABA, fond BŽ I., AC), rok 1761, fasc. 12, no. 26.

zemepanskej vrchnosti, pričom toto právo naňho presunul panovník Rudolf II. vo svojom privilegii o potvrdení výsad Šamorína zo dňa 4. januára roku 1583. Obyvatelia mestečka tu získali konfirmácie listín kráľov Žigmunda, Albrechta, Vladislava a Ferdinanda I.¹⁰⁹ Mestská rada ako súdny orgán mala v kompetencii okrem ťažkých zločinov všetky ostatné kriminálne delikty. Odvolacím orgánom pre obyvateľov Šamorína bol bratislavský hradný kapitán. Trhy sa konali na tretí deň po sviatku blahoslaveného Urbana pápeža (26. – 28. mája) a na sviatok svätého Bartolomeja apoštola (23. – 25. augusta) spolu s dňami, ktoré týmto sviatkom prechádzali, alebo po nich nasledovali. Toto právo udelil kráľ Žigmund Luxemburský Šamorínčanom v roku 1411¹¹⁰.

Hospodárska katastrofa, ktorou bolo posledné stavovské povstanie tesne po vyhnaní Turkov z Uhorska, vyžadovala od zemepánov, aby robili všetko pre rozvoj svojich regionálnych ekonomických centier, akým bol v prípade hospodársky dôležitej Bratislavskej stolice jej slúžnovský obvod horného Žitného Ostrova. Obchodníci si podľa vzoru Bratislavy, kde obchodnícky cech vznikol v roku 1699, vytvorili aj v Šamoríne túto remeselníckym cechom podobnú organizáciu. Príčinou vzniku tohto spoločenstva obchodníkov s rôznym tovarom bola najmä snaha zabrániť rastúcej konkurencii balkánskych obchodníkov z územia Osmanskej ríše a súčasne to predstavovalo snahu o podporu jednotného postupu uhorských obchodníkov voči dominancii v západnej časti Habsburskej monarchie.

Obchodný cech združoval obyvateľov Šamorína, ktorí sa venovali obchodu a patrili k rímsko-katolíckemu, evanjelickému a kalvínskemu vierovyznaniu. V čase vlády katolíckeho kráľa Karola VI. to

¹⁰⁹ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 4. zväzok, s. 352 – 353.

¹¹⁰ STREŠŇÁK, Gábor: Postavenie stredovekého Šamorína v kontexte privilegia z roku 1405. In: STREŠŇÁK, Gábor – VÉGH, László (Ed.). Kapitoly z dejín mesta Šamorín. Historická konferencia pri príležitosti 600. výročia získania mestských výsad udelených kráľom Žigmundom. Šamorín, 9. septembra 2005. Šamorín- Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín – Vydavateľstvo Liliu Aurum, 2005, s. 32.

predstavovalo výnimku, pretože spoločenstvo nerobilo rozdiely medzi členmi na základe ich náboženského vierovyznania.

Richtár, šamorínska mestská rada a celá mestská obec vyhlásili artikuly obchodného cechu za právoplatné na svojom zasadnutí 6. mája roku 1715¹¹¹. Uhorský palatín a bratislavský župan – gróf Mikuláš Pálffy vydal pravidlá fungovania pre šamorínskych obchodníkov 2. marca toho istého roku. Žiadosť Šamorínčanov predniesol obchodník Michal Piringer. Tento šamorínsky mešťan je uvedený aj v portálnom súpise Bratislavskej stolice, spolu s ďalšími štyrmi obchodníkmi zo Šamorína. Boli to Jakub Belcz, Martin Thor, David Geizler a šamorínsky richtár Ján Farkaš.¹¹²

Žiaden obchodník, ktorý nebol vyučeným kupcom, nesmel svoj tovar v Šamoríne verejne ani tajne predávať. Vlastníctvo domu a šamorínske meštianske právo predstavovalo podmienku voľného obchodovania. Kresťanská viera sa považovala za samozrejmosť. Obchodník musel byť aj členom cechu, inak riskoval zabavenie svojho tovaru. Mestská rada dostala zo skonfiškovaného tovaru polovicu a druhú časť si prevzali obchodníci. Ak niekto nechcel vstúpiť do cechu, ale obchodoval na území mesta, zaplatil do cechovej pokladnice jeden dukát a poskytol všetkým miestnym farským kostolom dva funty vosku.

Obchodný cech vyžadoval podobne ako v remeselníckych združeniach pri prijímaní dôveryhodný rodný a výučný list. Ak niekto nebol synom obchodníka, ale obchodovaniu sa venoval dostatočne dlho, zaplatil do pokladnice 100 rýnskych zlatých v dvoch splátkach v priebehu jedného roka. Súčasne usporiadal pre členov cechu slávnostnú

¹¹¹ Maďarský krajinský archív, Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Bratislavská stolica, C 25 – Acta mechanica – N. 1/45. Tiež: TANDLICH, Tomáš. Obchodný cech v meste Šamorín a jeho vznik v prvej polovici 18. storočia. In: STREŠŇÁK, Gábor – VÉGH, László. Kapitoly z dejín mesta Šamorín. Historická konferencia pri príležitosti 600. výročia získania mestských výsad udelených kráľom Žigmundom. Disputationes Samarienses 5. Šamorín – Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín a Lilium Aurum, 2005, s. 131.

¹¹² MVSR – ŠABA, fond Bratislavská župa I., Portálny súpis Bratislavskej stolice z roku 1715 – privilegované mestečko Šamorín (Oppidum Sancta Maria).

hostinu podľa svojich finančných možností. Syn obchodníka zaplatil 50 rýnskych zlatých a pre všetkých obchodníkov vystrojil obed.

Cudzí obchodník mal zakázané predávať bez ohľadu na svoj pôvod alebo majetok svoj tovar na týždenných trhoch alebo v inom čase, ako sa v meste konali jarmoky. Množstvo predávaných vecí sa nesmelo určovať v lakťoch a funtoch. Ak sa toto pravidlo zo strany cudzinca nerešpektovalo, hrozila mu konfiškácia predávaného tovaru. Výnimka platila len pri veciach, ktoré šamorínski obchodníci nemali vo svojej ponuke – veci patriace do okruhu galantérie.

Cechové zasadnutia sa konali každý štvrtok a všetci členovia zaplatili svoju povinnú peňažnú dávku do cechovej pokladnice vo výške 1 zlatý. Predstavený spoločenstva zvolával obchodníkov prostredníctvom svojho tovariša. Pokuta za neúčast bola stanovená na 4 funty voskových sviec. Problémy a spory riešil cech tým, že vinníkovi udelil sankciu v sume 12 zlatých. Odvolanie proti rozhodnutiu mohol ten, komu bola udelená pokuta, podať na šamorínsku mestskú radu. Zamietavé rozhodnutie o odvolaní však znamenalo zvýšenie pokuty na 24 zlatých. Členovia obchodníckeho cechu si museli pri obchodovaní na trhoch navzájom pomáhať. Ak sa niekomu z nich pokazil voz, bolo povinnosťou ostatných spolucestujúcich poškodenému pomôcť. Nesplnenie tejto povinnosti sa trestalo 12 zlatými. Ak niektorý z členov ochorel alebo sa ocitol v ťažkej životnej situácii, jeho dvaja spolubratia mu poskytli pomoc na základe rozhodnutia predstaveného cechu. Striedali sa pri posteli chorého, ktorému cech poskytol aj finančnú výpomoc. V prípade smrti si celé spoločenstvo uctilo pamiatku zosnulého obchodníka vystrojením dôstojnej rozlúčky s ním.

Obchodník, ktorý odlákal k sebe tovariša, učňa alebo sluhu od iného kupca, zaplatil pokutu 12 zlatých. Nedeľa ako sviatočný deň bola zasvätená ako najväčší kresťanský sviatok Pánu Bohu. V tento deň platil zákaz mať otvorený obchod. Výnimku z tohto pravidla mali len lekárnici. Nepovolený predaj tovaru pred konaním svätej omše a po jej skončení sa sankcionoval zaplatením 4 zlatých. Úmyselná neúčast na pohrebe zosnulého obchodníka sa trestala sumou 2 zlaté. Spoločné zhromaždenie celého bratstva bolo možné zvolať na žiadosť jeho člena za poplatok

1 zlatý. Obchodníci, ich tovariši a učni sa museli na zhromaždení správať slušne a diskrétno, inak zaplatili pokutu 12 zlatých, a to za akúkoľvek urážku. Člen bratstva mohol, ak to uznal za vhodné, vystaviť výučný list vlastnému synovi, ale musel to potvrdiť aj predstavený a obchodnícka gilda. Takýto úradný výkon sa vykonal za poplatok 1 dukát do pokladnice cechu.

Obchodníci z bratstva museli pri prijímaní učňa predložiť všetkým jeho členom na spoločnom zhromaždení dokumenty o jeho bezúhonnom pôvode a písomnú záruku okrem jeho patróna (obchodníka) musel poskytnúť aj iný dobre situovaný a vážny šamorínsky mešťan. Obchodník, u ktorého bol učeň zamestnaný, si mohol v prípade, ak sa mu počas učenia poškodil jeho majetok, nárokovať náhradu škody u toho šamorínčana, ktorý sa za neho zaručil. Čas, čo bol potrebný na získanie základných zručností a vedomostí obchodníka, trval 6 rokov. Obchodník – patrón smel učňovi za dobré správanie skrátiť dobu učenia.

Obchodníci a ich tovariši museli dozerať na učňov, aby poctivo pracovali, rozvíjali svoje cnosti a modlili sa k všemohúcemu Bohu. Učeň musel ovládať čítanie, písanie, počítanie a ostatné obchodné zručnosti. Neoprávnené trestanie a bitie učňa bolo prísne potrestané a cech takéhoto týraného chlapca odškodnil určitou finančnou hotovosťou. Učeň, ktorý absolvoval povinné učňovské roky, dostal od svojho patróna nové šaty a jeho učiteľ ho pred celým nastúpeným cechom slávnostne prepustil z učňovskej služby. Cudzí kupec, ktorý sa oženil s dcérou šamorínskoho obchodníka alebo s vdovou, musel zaplatiť za možnosť obchodovať na území mestečka 50 zlatých. Dcéra alebo vdova po kupcovi, ktorá si vzala za manžela syna domáceho obchodníka, sa mohla dohodnúť na finančnom vyrovnaní s obchodníckym bratstvom.

Cudzí kupci mali zakázané predávať mimo obdobia predaja na šamorínskom jarmoku korení, ale aj na ňom mali povolené predávať tento tovar len v určitom množstve v gramoch. Príčinou tohto usmernenia bolo to, že Židia a Walesania podvádžali pri predaji korení používaním falošných váh. Šamorínski kupci takéto korení museli zabaviť.

Šamorínsky richtár a predstavený cechu museli cudzincom povoliť presné množstvo korenia na predaj na tamojšom jarmoku. Kupci nakupovali tovar od cudzincov podľa svojich majetkových pomerov a podľa platných pravidiel, ale tretina z takto nakúpeného tovaru pripadla mestskej rade, druhá tretina kupeckému bratstvu a až posledná tretina pripadla tým obchodníkom, ktorí tento tovar nakúpili. Prípadný spor o rozdelenie tovaru mal vo svojej kompetencii rozhodnúť šamorínsky senát. Obchodníci museli dodržiavať všetky cirkevné sviatky a nedele, kedy sa museli povinne zúčastniť bohoslužby, aby mohli pokojne predstúpiť pred Pána Boha so svojimi rodinami. Všetci členovia cechu, a to katolíci, evanjelici i reformovaní, mali ako svoju najdôležitejšiu životnú zásadu viesť zbožný a poctivý život. Bratstvo obchodníkov odvádzalo na sviatok Božieho tela sumu 2 zlaté do každého šamorínskeho kostola. Obchodníci kráčali na procesii počas tohto významného sviatku pod svojou cechovou zástavou. Poctivosť predaja mala byť zabezpečená aj tým, že šamorínski obchodníci smeli svoj tovar predávať len podľa cien, ktoré boli platné v neďalekej Bratislave.

Obchodný cech v Bratislave vznikol na základe artikúl, ktoré vydal cisár Leopold I., 21. augusta roku 1699¹¹³. Tento obchodný cech volil dvoch cechmajstrov. Jeden z nich zastupoval katolíkov a druhý evanjelikov. Označovali sa ako predstavení. Gilda mala aj vlastného notára, ktorý viedol účtovníctvo cechu, a osobitnú funkciu ohlasovača. Tento zvolával zasadnutia cechu a oznamoval tiež konanie trhov a jarmokov.

Cech vlastnil aj osobitnú truhlicu na úschovu svojich listín, od ktorej mali kľúče obidvaja cechmajstri. Pokuta za neúčast' na zhromaždení sa platila v sume 10 grošov a od roku 1714 sa uhrádzanie pokuty zmenilo z peňažnej formy na naturálnu, vo forme vosku v množstve od 0,5 funta do 2 funtov. Syn obchodníka zaplatil za 4 roky učenia sa sumu 4 rýnske zlaté. Syn bratislavského mešťana, ktorý nebol obchodníkom, uhradil

¹¹³ Ministerstvo vnútra SR – Archív hl. mesta SR Bratislavy, fond Obchodnícke grémium, artikuly obchodného cechu v Bratislave od cisára Leopolda I. z roku 1699. Tiež: FORBÁT, Eugen. Die Geschichte des Handels und Pressburger Handelstandes im XVIII. Jahrhundert. Bratislava: Grémium bratislavského obchodníctva, 1930, s. 17, 18, 19, 20, 24, 26, 46, 49 a 53.

za 6 rokov učenia sa 6 rýnskych zlatých. Cudzinec za rovnakú dobu zaplatil sumu 12 rýnskych zlatých. Odmena učňa na konci jeho učňovských rokov predstavovala sumu 30 zlatých alebo bola poskytnutá vo forme oblečenia v tejto hodnote. Suma 12 ríšskych zlatých bola uložená v prípade, ak niektorý obchodník ukradol druhému tovariša alebo učňa.

Vstupné pravidlá do gildy sa podobali podmienkam v remeselníckych cechoch. Získanie meštianskeho práva, ovládanie obchodovania a dôveryhodný pôvod boli základom pre prijatie nového kupca. Cudzinec zaplatil 75 zlatých, vyučený obchodník zaplatil päťdesiat zlatých, syn bratislavského mešťana 25 zlatých a syn obchodníka zaplatil najnižšiu sumu vo výške 15 zlatých.

Obchodníci nesmeli vykonávať žiadne remeslo. Remeselníci mohli na trhu predávať svoj tovar, ale najprv museli za to zaplatiť obchodnému cechu. Podomoví obchodníci a Židia nesmeli predávať mimo času konania jarmokov, v opačnom prípade stratili všetok svoj predávaný tovar, ktorý si rozdelili medzi seba bratislavská mestská rada, tamojšia gilda a mestský špitál.

Českí a moravskí obchodníci mohli predávať len vo veľkom. Židov kontroloval člen cechu počas jarmoku, pretože mohli predávať len v stánkoch mimo centra mesta, kde sa predávalo. Dvaja členovia cechu preverovali dodržiavanie vymedzených kritérií predaja všetkého plátna, súkna zahraničného pôvodu, podľa viedenského lakt'a. Zahraničný obchodník smel predávať svoj tovar v meste len počas troch dní na dvoch vyhradených miestach. Obchodníci z Viedenského Nového Mesta nesmeli predávať hodváb, zlatú a striebornú niť a kramársky tovar vo veľkom množstve. V opačnom prípade tieto veci prepadli v prospech Uhorskej komory, ktorá ich zabavila na bratislavskej tridsiatkovej stanici. Obchodný cech v Bratislave mal v období vydania artikúl tridsať členov.

Cech obchodníkov so súknom a plátnom v slobodnom kráľovskom meste Trnava predstavoval osobitné združenie kupcov s jedným druhom tovaru, ktorý sa v tomto meste rozvinul vďaka dlhodobej tradícii obchodovania s látkami. Súkno sa dovážalo cez Moravu, Poľsko a rakúske krajiny najmä z flámskych a nemeckých miest s bohatou výrobou

luxusných druhov tohto textilného tovaru. Spoločenstvo obchodníkov vzniklo vydaním artikúl dňa 16. júna roku 1604¹¹⁴.

Pre vstup do cechu bolo potrebné získať meštianske právo a pred cechmajstrom a členmi spoločenstva sa uchádzač musel preukázať dobrým pôvodom. Obchodník, ktorý vstúpil do cechu, sa do roka musel oženiť. Poplatok za obchodovanie s viedenským súknom mal výšku 32 zlatých a ten, kto sa chcel živiť predajom moravského súkna, zaplatil polovičný poplatok. Kupec, ktorý chcel prejsť od moravského k viedenskému súknu, musel trnavskému cechu zaplatiť rovnakú sumu ako pri obchodovaní so súknom z Moravy. Obchodník zaplatil po vykonaní vandrovky a po vstupe do cechu za obchodovanie s viedenským súknom 50 zlatých. Moravské súkno stálo poplatok v polovičnej výške. Syn člena cechu zaplatil 2 zlaté za možnosť obchodovať so súknom. Členský poplatok bol 13 zlatých. Cudzí obchodníci mohli na týždenných trhoch kupovať a predávať súkno len tri dni. Pri porušení tohto nariadenia bolo takémuto cudzincovi súkno a plátno zabavené a rozdelené medzi cech a trnavskú mestskú radu. Pokuta 6 zlatých neminula toho, kto odlákal tovariša inému obchodníkovi. Suma dvanásť zlatých sa platila, ak vinník tento priestupok spáchal po druhýkrát. Okrem toho bolo takémuto kupcovi zabavené aj jeho súkno. Najvyšším trestom bolo vylúčenie z cechu.

Tovariš musel mať svojho majstra v úcte, inak bol najprv napomenutý cechmajstrom. Ďalší priestupok znamenal pre takéhoto tovariša prepustenie a pokutu 10 zlatých. Žiaden tovariš nesmel bez povolenia svojho majstra pracovať inde a musel sa správať podľa jeho pokynov. Cech vystavil obchodníckemu tovarišovi za dobre odvedenú prácu potvrdenie. Učeň sa za tovariša vyučil za 5 až 6 rokov¹¹⁵. Všetci tovariši boli povinní zodpovedať sa obchodníckemu cechu. Ak tovariš nedovolene obchodoval so súknom, stálo ho to týždenný plat.

¹¹⁴ MVSR – ŠABA, pobočka Trnava, fond Cechy mesta Trnavy, artikuly cechu obchodníkov so súknom a plátnom z roku 1604.

¹¹⁵ MVSR – ŠABA, pobočka Trnava, fond Magistrát mesta Trnavy, listina č. 488, confirmácia artikúl kramárskeho cechu v Trnave z roku 1547 vydaná dňa 6. 2. 1604. Tiež: ŠIMONČIČ, Jozef. Pramene k dejinám obchodu v Štátnom okresnom archíve v Trnave. In: Dejiny obchodu na Slovensku. Zborník z konferencie v Nitre v r. 1987. Bratislava: ERPO, 1987, s. 221.

Červené súkno mal zakázané obchodný tovariš nakúpiť alebo predať cudziemu obchodníkovi, inak ho cech vylúčil zo svojich radov. Súkno s názvom Szallangh nesmel žiaden obchodník schovávať vo svojom stánku, ale ak ho chcel predať, tak cechmajster a trnavský richtár určili spôsob predvedenia tohto tovaru. Obchodníci mohli mať na trhovisku každý len po jednom stánku. Predaj sa nesmel uskutočňovať v nedeľu a počas cirkevných sviatkov. V prípade, keď obchodník podal sťažnosť priamo richtárovi, čím porušil postup, podľa ktorého mal najskôr počkať na rozhodnutie cechmajstra ako oprávneného predstaviteľa cechu, dostal člen cechu pokutu 5 zlatých.

Trnavskí kramári si založili svoju cechovú organizáciu 6. mája roku 1547, kedy im richtár a trnavská mestská rada vydali ich artikuly. Prijímací poplatok bol stanovený vo výške 2 zlaté a 2 talenty vosku. Pravidelný príspevok do pokladnice kramárskeho cechu platili všetci jeho členovia, bez ohľadu na majetkové pomery, vo výške 4 zlaté na jeden rok. Cechmajster smel vinníka pri porušení artikúl z radov cechu vylúčiť. Cudzí obchodníci mohli svoj tovar predávať počas týždenného trhu len s povolením cechmajstra. Účasť na cechovom zhromaždení bola pre kramárov povinná. Obchodník, ktorý neprišiel na zhromaždenie do jednej hodiny od jeho začiatku, mal ešte lehotu do momentu, kým nedohorela sviečka z viedenského vosku, v opačnom prípade zaplatil 4 talenty vosku. Pokuta 12 zlatých neminula toho, kto riešil akýkoľvek svoj spor bez cechmajstra a sťažoval sa priamo trnavskému richtárovi. Hádky medzi členmi cechu sa trestala pokutou 5 zlatých, ako aj dodatočným trestom podľa uváženia cechmajstra.

Desať uhorských zlatých vybral cech vtedy, ak niektorý obchodník neposkytol pomoc svojmu kolegovi pri havárii voza. Cechmajster mohol nariadiť, aby dvaja kramári pomáhali v prípade potreby chorému kolegovi v núdzi. Finančná výpomoc mohla byť poskytnutá tomu príslušníkovi kramárskeho cechu, ktorý sa ocitol v peňažnej tiesni. Dvaja členovia mali za povinnosť sprevádzať ich zosnulého kolegu na jeho pohrebe. Pokuta 2 zlaté bola udelená tomu kramárovi, ktorý odlákal tovariša od druhého majstra. Na cirkevné sviatky sa zakazoval predaj v stánkoch. Každý kramár v cechu mohol prevádzkovať len jeden stánok

na predaj tovaru. Neúčast' na pohrebe sa pre tovariša a majstra trestala pokutou 2 libier vosku. Procesia s krížom na sviatok Božieho tela sa konala s účasťou tak členov kramárskeho cechu, ako aj ostatných trnavských cechov.

Šamorínsky a bratislavský obchodný cech mali spoločné okrem obdobia svojho vzniku i viaceré pravidlá fungovania. Zaujímavou skutočnosťou je zastúpenie aj protestantských náboženstiev (evanjelického a kalvínskeho). Sankcie voči neoprávnenému obchodovaniu mimo jarmokov, snaha o spoločný postup pri zachovaní jednotných cien tovarov a obmedzovanie prístupu cudzích obchodníkov do svojich miest patrili k dôležitým nástrojom presadzovania záujmov obchodníkov v obidvoch mestách. Sankčné poplatky mali rozdielnu výšku, odlišné bolo aj znenie textu artikúl obidvoch cechových organizácií.

Šamorín plne závisel od svojej zemepanskej vrchnosti a jeho veľkosť a topografia vyzerali úplne inak, ako to bolo v prípade Bratislavy. Mesto malo severno-južnú orientáciu. Malo dve mestské brány a ležalo bližšie k Dunaju a k jeho ramenám. Počet členov v šamorínskom cechu bol nižší, a to v pomere štyroch miestnych obchodníkov ku tridsiatim bratislavským.

Šamorínsky obchodný cech a obidva trnavské cechy vznikli v rozdielnom časovom období a líšili sa aj výškou udeľovaných pokút za porušovanie artikúl. Trnavský cech obchodníkov so súknom obchodoval len s jedným druhom tovaru a tvorilo ho len desať trnavských mešťanov. Kramársky cech mal so šamorínskym viac spoločných znakov. Medzi ne patrilo napríklad obchodovanie s rôznym tovarom, sankcie, procesia na sviatok Božieho tela a počet členov. Rozdielnymi znakmi boli napríklad: počet stánkov na trhu a jarmoku a charakter ich podnikania ako drobných obchodníkov, ktorí mali tovarišov a učňov.

Kramársky cech v Banskej Štiavnici vznikol vydaním artikúl v roku 1706. Jeho členovia voľne obchodovali s tovarom na území Turčianskej, Novohradskej, Liptovskej, Oravskej, Hontianskej, Gemerskej a Malohontskej, Trenčianskej, Nitrianskej, Spišskej a Šarišskej stolice¹¹⁶.

¹¹⁶ MVSR – ŠA Banská Bystrica, pobočka Banská Štiavnica, fond Magistrát mesta Banská Štiavnica, artikuly cechu kramárov z roku 1706.

Viazalo sa to na privilégium celouhorského kramárskeho cechu v Banskej Bystrici z rokov 1653 a 1688.

Obchodníci, ktorí neboli členmi cechu, mali v uvedených stolicách zákaz akéhokoľvek obchodného podnikania. Každý, kto obchodoval s plátom, súknom a iným tovarom a vstúpil do banskoštiavnického cechového spolku a zároveň býval v tomto meste alebo na inom mieste, požíval ochranu vyplývajúcu z jeho členstva.

Vstupné poplatky sa platili v rôznych výškach podľa toho, či išlo o banskoštiavnického mešťana alebo o cudzieho obchodníka. Syn člena cechu zaplatil sumu 6 zlatých a cudzí obchodník 15 zlatých. Obyvateľ Banskej Štiavnice, ktorý nebol vyučeným kramárom, musel uhradiť rovnakú sumu ako cudzinec. Ak chcel byť niekto oslobodený od platenia vyššej sumy výstupného poplatku, museli za neho zaplatiť dvaja kramári z cechu sumu 6 zlatých. Kandidát na členstvo zaplatil v takomto prípade 3 zlaté do cechovej a 3 zlaté do mestskej pokladnice.

Cudzinec, ktorý porušil artikuly, za to zaplatil zhabaním tovaru. Polovica tovaru patrila mestu a druhá časť pripadla cechu kramárov. Členovia združenia zaplatili ročne 50 zlatých a 1 zlatý odvádzali osobitne. Uchádzač o členstvo usporiadal po posúdení jeho žiadosti o jeho vstup do cechu hostinu. Takýto kandidát sa stal na obdobie jedného roka cechovým sluhom, čoho typickým znakom bolo nosenie pásu súkna na šatách. Takýto človek musel byť k dispozícii členom cechu podľa potreby, inak by zaplatil pokutu 4 ríšske zlaté. Polovica z tejto sumy prínáležala mestu a druhá polovica cechu. Ak niekto zapríčinil hádku, cech ho potrestal pokutou 3 zlaté. Kramári na týždenných trhoch a jarmokoch stavali svoje šiatre v rade vedľa seba. Vdova po staršom členovi si mohla ponechať stánok po svojom manželovi na obdobie jedného roka po jeho smrti. Ak sa dovtedy znovu nevydala, stánok sa vrátil do rúk kramárskeho združenia. Vdova po mladšom členovi si stánok mohla ponechať až do uzavretia manželstva.

Biele plátno smeli predávať len členovia cechu, obchodníci, ktorí neboli členmi cechového združenia, tento tovar nesmeli nakupovať ani predávať v čase trhov a jarmokov ani mimo neho. Neospravedlnená neúčasť na pohrebe člena cechu sa pokutovala jednou holbou vína. Cech

prispel v prípade potreby súknom na rubáš, prípadne zaplatil aj trovy pohrebu.

Starší člen cechu, ak mal vzdávať poctu zosnulému a túto povinnosť si nesplnil, zaplatil pokutu 2 groše. Mladší člen cechu sa trestal vylúčením z účasti na jarmoku alebo pokutou 4 groše. Členovia cechu a ich potomkovia museli ustanovenia týchto artikúl bezvýhradne dodržiavať. Nebol tu uvedený spôsob voľby ich cechmajstra ani jeho kompetencie, ale dôraz sa kládol na právomoci celého kramárskeho cechu. Ochrana smerovala nielen proti kramárom, ale aj proti obchodníkom so súknom a plátom. Banskoštiavnický cech mal širšiu pôsobnosť ako bratislavský, šamorínsky a obidva trnavské cechy.

Obchodný cech v meste Šamorín môžeme považovať za predstaviteľa organizácie cechového typu mimo slobodných kráľovských miest. Šamorín ako zemepanské privilegované mestečko s trhovými právami bolo po stavovských povstaniach v roku 1715 na najlepšej ceste stať sa jedným z najvýznamnejších stredísk obchodu v oblasti blízko západnej hranice, medzi bývalým Uhorskom a Rakúskom. Šamorínski obchodníci vychádzali pri vzniku svojho cechu zo snahy ochrániť výsady obyvateľov mestečka pred silnejúcim tlakom balkánskych obchodníkov.

Mikuláš Pálffy vďaka svojej pozícii uhorského palatína a župana Bratislavskej stolice mohol Šamorínu poskytnúť výsadu napríklad aj tým, že založil ako zemepán obchodný cech. Výrazom snahy o udržanie si pozície Šamorínčanov v obchode bolo založenie si cechu obchodníkov podľa vzoru bratislavskej obchodníckej gildy z roku 1699. Bratislavský obchodný cech koordinoval postup všetkých obchodných cechov v Uhorskom kráľovstve na ochranu záujmov svojich členov a obchodníkov z ostatných obchodných cechov. Dôvodom bola skutočnosť, že Uhorské kráľovstvo predstavovalo ekonomicky slabšiu entitu voči rakúskym a českým krajinám. Koordinácia uhorských obchodníkov smerovala k posilneniu ich postavenia na domácom trhu voči narastajúcej zahraničnej konkurencii zo strany balkánskych obchodníkov.

Bratislavské Podhradie ako zemepanské mestečko, ktoré patrilo ako Šamorín k Bratislavskému hradnému panstvu, obývalo v roku 1574 podľa urbára 32 želiarov, medzi ktorými bol aj jeden židovský obyvateľ.

Dvaja z nich vlastnili po troch domoch a deviatim patrila aj vinica. Robotná renta voči panstvu bola určená na 60 dní v roku¹¹⁷. Podhradie sa v roku 1584, keď panstvo a hrad získal do držby Mikuláš Pálffy, delilo na dve štvrti: na Schlossberg alebo Schlossgrund, teda časť priamo na svahoch pod Bratislavským hradom a na Zuckermandel pod juhozápadným svahom hradu na západ od Vydrice oproti rieke Dunaj¹¹⁸. Povinnosť robotovať mali želiari v dĺžke dvadsaťštyri dní. V roku 1584 stálo na Schlossbergu dvanásť a na Zuckermandli osemnásť domov.

Tretia štvrt, Nová ulica, pribudla v roku 1646. Urbár z tohto roku uvádza počet domov štyridsaťsedem. Vznikala od konca 16. storočia na dolnom úseku severovýchodnej okružnej prístupovej cesty na hrad¹¹⁹. Poddanské povinnosti obyvateľov Podhradia tvorilo udržiavanie čistoty a poriadku na hrade, doručovanie pošty, vinobranie a päť dní roboty na sene. Platilo sa päť zlatých za usadlosť a 35 denárov osobitne zeme pánovi na Nový rok.

Bratislavské Podhradie získalo výsady Šamorína od cisára Karola VI. v roku 1713. Významným bolo najmä oslobodenie tamojších obchodníkov od platenia mýta a tridsiatku na celom území Uhorska. Dôležité privilégiom predstavovalo aj voľnosť plavby po celom toku rieky Dunaja. Treťou výsadou sa stalo bezplatné používanie bratislavského mosta cez Dunaj a prevozu cez rieku¹²⁰.

Mestečko Šamorín malo podľa súpisu z roku 1715 tri časti chotára, v ktorých sa nachádzala orná pôda. Používal sa na nej trojpoľný systém. Remeselníci vyrobili všetky výrobky len pre vlastnú potrebu miestnych obyvateľov. Produkcia z bohatých a pekných lúk mala výnos z jedného kosca seno pre jeden štvorzáprah ťažného dobytky. Dostatočná kvalita pasienkov stačila pre potreby obyvateľov Šamorína. Súpis uvádzal v mestečku tieto druhy remesiel a počty majstrov: 4 kováči, 4 obchodníci,

¹¹⁷ JANKOVIČ, Vendelín. Z dejín bratislavského Podhradia a mesta. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave. Zväzok VI. 1970. Martin: Osveta pre Mestské múzeum v Bratislave, 1971, s. 27.

¹¹⁸ JANKOVIČ, ref. 117, s. 27.

¹¹⁹ JANKOVIČ, ref. 117, s. 27.

¹²⁰ JANKOVIČ, ref. 117, s. 28.

2 truhlári, 28 krajčíri, 12 kožušníci, 9 gombičkári, 4 mäsiari, 22 čižmári, 3 debnári, 5 tkáči, 4 mlynári, 10 obuvníci, 3 povrazníci, 2 chirurgovia, 3 medovníkari.

Pivovar dosiahol ročný zisk 100 zlatých. Rovnakú sumu priniesol aj bitúnok. Panstvo inkasovalo dávku za výčap piva 12 zlatých za rok. Obyvatelia vyrobili veci pre svoju potrebu sčasti z domácich surovín a zvyšok nakupovali v okolitých mestách a dedinách. Štyri mlyny na Dunaji v chotári Šamorína vyprodukovali spolu ročný zisk 288 zlatých. Celková produkcia zrna z majerov, ktoré boli majetkom mestečka a volali sa Balásháza, Kis Guthor, Becskere, Csukari, Barabas a Hosszúköt, predstavovala 206,25 kubula. Obyvatelia mali k dispozícii aj brod cez rieku Dunaj. Produkcia obilia v chotári Šamorína bola z jesennej a jarnej sejby na 1 bratislavskú mericu vysiateho obilia 4 merice zožatého. Niektoré časti ohrozovala každoročne záplavová voda z Dunaja¹²¹.

2.3 Stupava

Stupava získala od polovice 16. do začiatku 17. storočia od uhorských panovníkov viaceré výsady v ekonomickej oblasti. Išlo o práva na usporiadanie týždenných trhov a jarmokov, čo boli najdôležitejšie práva pre hospodársku a politickú autonómiu zemepanských mestečiek (oppíd) v bývalom Uhorskom kráľovstve. Uhorský kráľ a budúci ríšskonemecký cisár Matej II. Habsburský vydal dňa 5. júna roku 1610 vo Viedni privilégium na konanie jarmoku v stredu po 3. pôstnej nedeli (Feria quarta post Dominica Oculi) a slobodného týždenného trhu (Forum Hebdomadale Liberum) každý pondelok¹²².

¹²¹ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

¹²² Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave (ďalej len, MVSR – ŠABA), fond Bratislavská župa I. – Urbárske písomnosti (ďalej len BŽ I. – Urbarialia), mestečko Stupava, hodnoverný odpis privilégia uhorského kráľa Mateja II. z roku 1610 s konfirmáciou listiny Ferdinanda I. z roku 1560.

Zemepanské mestečko dostalo konfirmáciu predchádzajúceho privilégia cisára a uhorského kráľa Ferdinanda I., pretože to žiadal jeho zemepán gróf Štefan Pálffy, strážca uhorskej kráľovskej koruny, cisársky radca, bratislavský župan a hradný kapitán Bratislavského hradu, pre verných a vážených mešťanov a obyvateľov (*cives et inhabitatores*) mestečka Stupava (*oppidum Stomffa*). Privilégium, čo Matej II. potvrdzoval, predložili zástupcovia mestečka v originálnom vyhotovení na pergamente s tajnou cisárskou pečaťou, ktorá slúžila Habsburgovcom ako uhorská kráľovská pečať. Stupavčania ho dostali na základe žiadosti grófa Ecka Salma z Neuburgu ako predchádzajúceho majiteľa Pajštúnskeho, resp. Stupavského panstva.

Ferdinand I. priznal práva na tri jarmoky, ktoré sa konali na deň svätého Jakuba apoštola (*Jacobi Apostoli* – 25. júl), svätého Dionýza mučeníka (*Dyonisi Martyris* – 9. október), svätého Leonarda vyznavača (*Leonardi Confesoris* – 30. október) a v dňoch, ktoré predchádzali a nasledovali po týchto sviatkoch¹²³. Voľný týždenný trh sa mohol v Stupave usporiadať každý pondelok (*Feria Secunda*). Listinu vydal panovník vo Viedni dňa 1. septembra roku 1560. Stupava mala právo usporadúvať tieto tri výročné trhy, teda jarmoky, a jeden týždenný trh, pretože v šesťnástom storočí sa počet jej obyvateľov rozrástol a nastal rozvoj remesiel a obchodu. Kolonisti z Chorvátska, Slavónie a Bosny sem prišli v roku 1541. Pajštúnsky hrad prestal slúžiť ako sídlo majiteľov panstva a stal sa ním kaštieľ v mestečku. Stupava sa ako centrum panstva vyvíjala ako privilegované mestečko už v 15. storočí¹²⁴.

Cisár a uhorský kráľ Ferdinand III. udelil na žiadosť svojho tajného radcu, uhorského palatína a bratislavského župana Pavla Pálffyho obyvateľom zemepanského mestečka Stupava ako súčasť jeho Pajštúnskeho panstva práva na konanie šiestich jarmokov (*Nundinas Liberas seu Fora Annualia Libera*) na deň svätých Jakuba a Filipa (1. mája), na sviatok apoštola Jakuba Staršieho (25. júla), na sviatok apoštola Tomáša

¹²³ NOVÁK, Jozef. *Chronológia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2004, s. 216, 241 a 248.

¹²⁴ NOVÁK, Jozef. *Pečate miest a obcí na Slovensku*. II. zväzok, N – Ž. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2008, s. 296.

(21. decembra), na sviatok svätého Štefana, uhorského kráľa (20. augusta), na deň svätého Leonarda vyznavača (30. októbra) a na sviatok večere Pánovej, teda na Zelený štvrtok¹²⁵. Jarmoky sa v prípade potreby mohli konať aj počas dní, ktoré týmto sviatkom predchádzali, alebo po nich tesne nasledovali. Všetky jarmoky a trhy mali slúžiť na pozdvihnutie hospodárstva Stupavy a jej obyvateľov, ktorí sa v listine označovali ako slobodní obyvatelia (oppidani). Listina bola vydaná dňa 6. mája roku 1649 na Bratislavskom hrade. Okrem panovníka ju potvrdil aj nitriansky biskup Juraj Selepčeni ako uhorský kancelár a Juraj Orosy ako tajomník Uhorskej kráľovskej kancelárie vo Viedni¹²⁶.

Generálna kongregácia Bratislavskej stolice, do ktorej právomoci patrila aj úprava postavenia obyvateľov zemepanských mestečiek, schválila na svojom zasadnutí 18. júna roku 1703 v Šamoríne trhové a jarmočné výsady obyvateľov Stupavy zo spomenutých výsadných listín. Okrem toho priznal najvyšší orgán šľachtickej stolice oppidu aj príjem z trhových poplatkov a podiel na zisku z trhov a jarmokov. Potvrdenie vydal stoličný notár Ladislav Prencizky, aby zábudliví ľudia a susedné mestá v nepokojných časoch začiatku 18. storočia rešpektovali práva Stupavčanov. Privilégium Stupavčanom potvrdila aj generálna kongregácia Bratislavskej stolice na svojom zasadnutí v Šamoríne 18. júna roku 1707. Všetky ustanovenia o jarmokoch a trhoch, ktoré sa konali v Stupave, stolica potvrdila a doplnila o ustanovenie, že trhové príjmy a poplatky na večné časy patria obyvateľom mestečka. Stalo sa tak v čase vrcholiaceho povstania Františka II. Rákociho, kedy ekonomická situácia v celom Uhorsku bola veľmi nepriaznivá¹²⁷.

Generálna kongregácia Bratislavskej stolice schválila dňa 19. apríla roku 1723 na svojom zasadnutí v Bratislave znenie trhového a jarmočného privilégia pre obyvateľov Stupavy z roku 1610 bezo zmien pre ochranu ich ekonomických záujmov proti nežiaducej konkurencii obchodníkov a iných obyvateľov blízkeho a vzdialenejšieho okolia.

¹²⁵ NOVÁK, ref. 123, s. 209, 241, 248, 268, 279 a 282.

¹²⁶ MVSR – ŠABA, BŽ I. – Urbarialia, mestečko Stupava, hodnoverný odpis privilégia Ferdinanda III. z roku 1649.

¹²⁷ MVSR – ŠABA, BŽ I. – Urbarialia, mestečko Stupava.

Potvrdil to svojím podpisom a pečaťou Ján Pulay, notár a prísazný predsediaci šľachtickej stolice.

Ján Laabas, slúžny Bratislavskej stolice, potvrdil znenie a obsah privilégii obidvoch panovníkov dňa 23. februára roku 1768, kedy ako splnomocnený zástupca stoličného výboru preveroval sťažnosť obyvateľov Stupavy, že sú v novom urbári považovaní len za večných poddaných. Celá komunita obyvateľov mestečka Stupava (Stampfen Gemain) sa v nemecky písanom liste adresovanom cisársko-kráľovskému radcovi a komisárovi Ladislavovi Balogovi z Galanty obrátila so sťažnosťou na postup správy Stupavského panstva, ktoré nechcelo rešpektovať fakt, že uhorskí králi Matej II., Ferdinand I. a III. ich vo svojich výsadných listinách nazývali slobodnými obyvateľmi (oppidani) zemepanského mestečka Stupava (Marckt Stampfen) s príslušnými privilégiami¹²⁸.

Predstavitelia Stupavy dosiahli predložením svojich výsad akceptovanie skutočnosti, že nie sú večnými poddanými, ale keďže mali právo na konanie viacerých trhov a jarmokov, musela Bratislavská stolica v čase tvorby jednotného urbára za vlády Márie Terézie v šesťdesiatych rokoch 18. storočia uznať oprávnenosť sťažnosti Stupavčanov na postup zemepanskej vrchnosti. Urbár pre mestečko označoval Stupavčanov ako večných poddaných (ewige Unterthanen).

Erb, čo je uvedený v privilégiu cisára Ferdinanda I. Habsburského z roku 1560, ako aj v jeho konfirmácii od uhorského kráľa Mateja II., je tvorený štítom červenej farby, ktorý je rozdelený zvislou čiarou na dve polovice. Pravá časť obsahuje tlčík z mažiara na mletie prosa zlatej farby. Ľavá polovica štítu má v strede umiestnené šikmo postavené biele brvno s pstruhom plávajúcim dole prúdom¹²⁹.

Používanie vlastnej pečate s udeleným erbom pre vlastnú diplomatickú činnosť, teda vydávanie dokumentov, nebolo na rozdiel od slobodných kráľovských miest pre samosprávu vrchnostenského mestečka, akým bola aj Stupava, bežné. Udelený erb Stupavčania nikdy nepoužívali v opísanej podobe, ale symboly ako mažiar s tlčíkom a plávajúca ryba sa v období od 17. do 19. storočia vyskytovali na viacerých pečatidlách

¹²⁸ MVSR – ŠABA, BŽ I. – Urbarialia, mestečko Stupava.

¹²⁹ NOVÁK, ref. 124, s. 297.

mestečka Stupava. Plávajúca ryba bola symbolom toho, že Stupava bola centrom rybníkárstva a rybolovu na dolnom toku rieky Moravy. Mažiar s tĺčikom predstavoval rozvinuté mlynárske remeslo¹³⁰.

Obyvatelia Stupavy žiadali rešpektovať ich výsady od kráľov Mateja II. a jeho starého otca Ferdinanda I., pretože výška poplatku ako náhrady robotných povinností panstvu predstavovala ročne sumu 4 zlaté a 26 denárov za jednu usadlosť. Stupavčania nemohli takéto poplatky zemepanskej vrchnosti platiť z dôvodu, že už odvádzali dosť vysoké dávky rôzneho druhu panstvu, Bratislavskej stolici a do štátnej pokladnice. Ďalšie výdavky by znamenali pre väčšinu obyvateľov mestečka existenčnú núdzu.

Privilegiá obidvoch panovníkov, ktoré Stupave priznávali okrem práva na konanie voľných trhov a jarmokov aj používanie vlastnej pečate a erbu, predstavovali hlavný argument pri snahe stupavských mešťanov o zachovanie vlastných práv, ktoré porušovalo okrem ich označenia ako večných poddaných aj zavedenie povinného odvádzania deviatku ako hlavnej poddanskej dávky v urbári z roku 1768. Obyvatelia zemepanských mestečiek neplatili deviatok buď vôbec, alebo odvádzali každoročne zemepánovi len symbolickú sumu. Mestá, oppidá, dediny, obchodníci, kramári, pocestní a rôzni trhovníci dostali na vedomie, ako bolo bežne uvádzané v listinách pre jarmoky a trhy v zemepanských mestečkách, že toto právo dostala Stupava a jej obyvatelia naveky. Cisár Matej II. dňa 5. júna roku 1610 udelil oppidu právo voliť si vlastného richtára a radu a trhové a jarmočné výsady.

Gróf Ján Eck zo Salmu a Neuburgu dal v roku 1602 do zálohu Pajštúnske panstvo spolu so Stupavou za 84.500 zlatých grófovi Mikulášovi Pálffyemu. Tento magnát v rovnakom roku umrel a majetok zdedili jeho manželka Mária Fuggerová a synovia Štefan, Pavol, Ján a Anton a ich dve dcéry Mária a Magdaléna. Uhorská komora panstvo predala Pálffyovcom po zaplatení dlžôb po jeho predošlých vlastníkoch, grófoch Salmovcoch. Stupava ako mestečko získala postupne okrem trhových výsad aj právo voliť si vlastnú samosprávu v podobe richtára

¹³⁰ NOVÁK, ref. 124, s. 297.

a prísazných a vlastný erb a pečať. Ferdinand III. udelil mestečku Stupava dňa 6. mája roku 1649 právo na usporiadanie trhov a jarmokov¹³¹.

Rímsko-nemecký cisár a uhorský kráľ Rudolf II. vydal na Pražskom hrade dňa 7. júla roku 1603 listinu o tom, že za sumu 180.000 uhorských zlatých predal panstvo a hrad Stupava alebo inak Pajštún, ktorý sa volal Stomffa, nemecky Peilenstein a maďarsky Borostianko, v Bratislavskej stolici. Kupujúcimi boli dedičia po zosnulom grófovi Mikulášovi Pálffy, teda vdova Mária Magdaléna Fuggerová a jej synovia Štefan Pálffy, bratislavský župan a kapitán Bratislavského hradu, a jeho súrodenci Ján, Pavol, Mikuláš, Katarína, Magdaléna a Sofia. Panstvo spolu s mestečkom Stupava získal do zálohu pôvodne gróf Július Salm v roku 1592 za sumu 84.150 uhorských zlatých¹³².

Dokument potvrdzoval, že Mikuláš Pálffy na základe svojho testamentu odkázal všetkým svojim deťom a manželke aj panstvo Stupava, ktoré získal za verné služby cisárskej armáde pri obrane Uhorska proti tureckému nepriateľovi. Bolo to v rokoch 1593 až 1600, kedy dobyl späť hrad a mesto Ráb, ďalej Ostrihom, Novohrad a hrad Drégely. Bojoval na čele vojska proti tureckým sultánom Amuratovi II. a Mehmetovi III.

Dňa 1. februára roku 1595 zložil ako záloh sumu 84.156 zlatých grófovi Júliusovi Salmovi z Neuburgu za panstvo Stupava spolu s mestečkom Stupava so všetkými súčasťami majetku, ktorými boli polia, lúky, rybníky, potoky a riečky s právom rybolovu, vinice a vinohrady na svahoch Malých Karpát, šľachtické kúrie, lesy, mlyny, mýtna a tri-diatkové stanice.

Ešte v roku 1592 povolil Rudolf II. Júliusovi Salmovi, aby panstvo Stupava spolu s rovnomeným mestečkom zálohoval za sumu 80.000 zlatých práve Mikulášovi Pálffymu. Menovaný člen rodu Salmovcov dostal tento majetok do vlastníctva od Rudolfa II. 16. augusta roku 1583 po zložení zálohovej sumy 20.000 uhorských zlatých¹³³.

¹³¹ Maďarský krajiný archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 10. zväzok, s. 360 – 362.

¹³² Maďarský krajiný archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 5. zväzok, s. 598 – 602.

¹³³ Maďarský krajiný archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské

Panstvo Stupava sa však postupne dostalo do dlhov, a preto panovník cez Uhorskú komoru vyžadoval zaplatenie obrovskej sumy 180.000 zlatých. Mikuláš Pálffy ešte za svojho života uhradil v roku 1595 okrem zálohu v uvedenej výške aj sumu 10.105 zlatých Uhorskej komore ako preddavok na zaplatenie zistených dlhov v účtovníctve zemepanskej správy tohto majetkového celku.

Gróf Július Salm dostal okrem 80.000 zlatých aj vrátené peniaze v sume 4.156 zlatých, ktoré investoval do výstavby šľachtickej kúrie v Stupave, a na iné výdavky spojené s fungovaním panstva. Mária Fuggerová musela ešte okrem sumy 30.420 zlatých v roku 1603 uhradiť ešte aj dve splátky po 20.532 zlatých a 7.200 zlatých.

Peňažné prostriedky na zaplatenie týchto požadovaných záväzkov Mikuláša Pálffyho a Júliusa Salma voči Uhorskej komore získali dedičia po Pálffym z ostatných rodinných majetkov a z podielov na ziskoch z vojnovej koristi z prebiehajúcej vojny s Osmanskou ríšou. Sumu 26.692 zlatých dostala jeho vdova spolu so svojimi deťmi v testamente od svojho zosnulého manžela. Túto finančnú hotovosť použili dedičia po grófovi Mikulášovi Pálffym na úplné vyplatenie kúpnej ceny za Stupavské hradné panstvo 31. januára roku 1603.

Cechové spoločenstvá tvorili jeden zo základných pilierov ekonomickej a sociálnej štruktúry obyvateľstva nielen v slobodných kráľovských mestách, akými boli Bratislava a Trnava, ale i v zemepanských mestách, ku ktorým patrila aj Stupava ako centrum rovnomenného panstva vo vlastníctve rodiny Pálffyovcov od 17. až do 20. storočia.

Nemecký cisár a uhorský kráľ Leopold I. Habsburský udelil dňa 4. júna roku 1660 mlynárskemu cechu pôsobiacemu na panstvách uhorského magnátskeho rodu Pálffyovcov Stupava a Plavec v Bratislavskej stolici cechové artikuly¹³⁴. Mlynárstvo patrilo k najrozšírenejším remeslám, ktoré na rozdiel od ostatných bolo priamo závislé od prírodných podmienok. Región južného Záhoria s riekou Moravou a riečkou Malinou bol ako stvorený pre množstvo mly-

---

knihy, 4. zväzok, s. 360 – 362.

¹³⁴ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 15. zväzok, s. 37 – 40.

nov poháňaných vodnou energiou. Stupavské panstvo s hradom Pajštún a Plavecké panstvo so starobylým hradom tvorili v 17. storočí dôležitú súčasť pálfyovského domínia na území západného Slovenska.

Panovníkovi predkladali na schválenie artikuly členovia cechu mlynárov Osvald Beles, Ondrej Vayvoda, Henrich Kárth, Michael Orth, František Pien Bartolomej Holeczy, Martin Orth alias Nemeček a Ján Horný za podpory vdovy po zosnulom uhorskom palatínovi grófovi Pavlovi Pálffym gróffy Františky Khuen-Belassi. Dokument bol napísaný na papieri slovakizovanou češtinou. Prvý článok stanovoval pravidlá pri vstupe do cechu. Uchádzač o členstvo musel predložiť potvrdenie o svojom poctivom pôvode, ďalej bol povinný doložiť hodnoverné svedectvo od majstra mlynára, u ktorého sa vyučil mlynárskemu remeslu. Posledný mlynár, u ktorého uchádzač o prijatie slúžil ako tovariš, potvrdzoval, že tento čakať na členstvo sa v službe slušne choval.

Druhý článok artikúl sa týka povinnej trojročnej doby učenia sa v tunajšom mlynárskom cechu pre učňa, ktorý nie je synom majstra. Syn mlynára mal možnosť vyučiť sa remeslu za jeden rok. Svoju schopnosť pracovať ako mlynár dokazoval vyučený tovariš výučným listom od svojho majstra.

Tretí článok stanovoval jurisdikciu členov cechu, ktorí pri porušení artikúl rozhodovali, či majstra alebo tovariša, čo porušil pravidlá fungovania cechu, potrestá cechmajster, ktorý sa označoval ako *pan hegémán*, alebo pri závažnejšom zločine bude vinník postavený pred panskú súdnu stolicu.

Štvrtý článok cechového poriadku stanovoval, že ak člen alebo iný mlynár, ktorý by bol cechom predvolaný v nejakej právnej veci a nedostavil by sa, alebo by neposlal žiadneho dôveryhodného zástupcu namiesto seba, musel zaplatiť pokutu dvanásť zlatých. Tieto peniaze boli príjmom cechovej pokladnice a mali slúžiť na spoločné potreby všetkých členov cechu¹³⁵.

Piaty článok riešil prípad, ak niektorý majster alebo tovariš iného mlynára z cechu urazil, alebo mu neprejavil náležitú úctu. Prvý a druhý raz sa to riešilo napomenutím, ale pri treťom porušení pravidiel

¹³⁵ ŠPIESZ, ref. 15, s. 70 – 71.

fungovania mohli mlynárski majstri z cechu na základe rozhodnutia cechmajstra a následného povolenia od panskej súdnej stolice mlynára alebo tovariša vylúčiť, prípadne stanoviť finančnú pokutu v sume dvadsiatich zlatých do cechovej pokladnice.

Šiesty článok privilegia pre mlynársky cech na panstvách Stupava a Plavec určoval, že ak by sa vyskytol akýkoľvek spor medzi členmi cechu, tak sa mal riešiť spoločným rozhodnutím mlynárskych majstrov v cechu, alebo mlynári poverili listom vybaveným pečaťou mlynárskeho cechu dôveryhodné osoby vyriešením sporného problému.

Siedmy a posledný článok artikúl mlynárskeho cechu na Stupavskom a Plaveckom panstve určoval povinnosť vyučenému tovarišovi, ktorý by chcel vstúpiť do služby k niektorému mlynárskemu majstrovi na území spomenutých panstiev (panstwi Stompfenske a Detreköske), zaplatiť do cechovej pokladnice štyri zlaté. V prípade, ak sa chcel niekto vyučiť mlynárskemu remeslu, bol povinný zaplatiť cechu osem zlatých.

Latinská potvrdzovacia časť artikúl označuje cech mlynárov alebo spoločenstvo mlynárov na pálfyovských panstvách Stupava a Plavec ako *Societas Molitorum* a jeho členov mlynárov ako *Magistri Molitores*.

Dôležité výrobné odvetvie tvorili hrnčiari, pretože ich produkty slúžili na každodenné potreby od panskej kuchyne až po poľnohospodársku usadlosť. Artikuly – základný cechový dokument mal právo vydať ich zemepán ako vrchnosť. Smrť uhorského palatína a bratislavského župana grófa Pavla Pálffyho a nestabilná politická a hospodárska situácia viedla jeho vdovu grófkú Františku Khuen-Belassi v roku 1667 k podpore žiadosti stupavských hrnčiarov o vydanie artikúl ako privilegálnej listiny rímsko-nemeckým cisárom a uhorským kráľom Leopoldom I. Habsburským. Cech hrnčiarov zastupovali obyvatelia Stupavy Tomáš Bassala, Pavol Czepeleny a Leonard Sajarer, ktorých v dokumente nájdeme pod latinským označením *Magistri Figuli in Oppido Stompfensi in Comitatu Posoniensi*.

Artikuly boli napísané v miestnej nárečovej forme slovenčiny s prvkami češtiny. Potvrdzovacia časť dokumentu bola písaná v latinskom jazyku. Listina bola vydaná dňa 2. novembra roku 1667 Leopoldom I. ako uhorským kráľom, čo bolo potvrdené použitím tajnej cisárskej

pečate, ktorá slúžila ako uhorská kráľovská pečať v Uhorskej kráľovskej kancelárii vo Viedni. Svedkom vydania privilégia bol ako uhorský kancelár vacovský biskup a bratislavský prepošť František Szegedi¹³⁶. Artikuly sú rozdelené do pätnástich článkov. Cech sa v latinskej časti dokumentu označuje ako *Cehae* alebo *Contubernium Magistrorum Figulorum*. Každý majster, tovariš a učeň sa museli na sviatok Veľkej noci vyspovedať katolíckemu kňazovi a prijať od neho sviatosť, pretože počiatok všetkého spočíva v Božej prítomnosti. Na sviatok Božieho tela boli všetci hrnčiarski majstri a tovariši povinní absolvovať procesiu pod cechovou zástavou alebo krížom. Na omšiach v stupavskom kostole sa museli majstri, tovariši a učni zhromažďovať rovnako pod cechovou zástavou, resp. krížom.

Cechové zhromaždenia sa mali konať každý štvrtrok a každý majster zaplatil do cechovej truhlice povinný poplatok 25 zlatých na každom z týchto zasadnutí. Mladý majster musel zaplatiť pri prijímaní do cechu do cechovej pokladnice tri zlaté, aby mohol slobodne na obdobie jedného roka vykonávať hrnčiarske remeslo a po uplynutí tohto času takýto hrnčiar pripravil celému cechu slávnostný obed. Jeho hlavnou úlohou pri vstupe do cechu bolo vyrobiť majstrovské výrobky, ku ktorým patrili džbán na jedno vedro vína, ďalej misa z jedného kusa hlíny so spevneným dnom, čo sa dala naplniť vodou na tri piade od jej dna po okraj. Ak by takéto výrobky uchádzač o členstvo v cechu nevyhotovil, musel zaplatiť pokutu 12 zlatých do cechovej pokladnice a ďalších 12 zlatých mal zložiť v prospech ostatných hrnčiarov v cechu. Ak uchádzač o členstvo v cechu nepochádzal zo Stupavy, musel predložiť rodný list, ktorý potvrdzoval jeho pôvod z manželstva poctivých rodičov.

Učeň musel po prijatí k hrnčiarskemu majstrovi zaplatiť do cechovej pokladnice jeden zlatý. Majster zaplatil povinne pol zlatého. Poslušnosť učňa voči majstrovi a jeho manželke bola povinnosťou. Majstrovej žene

---

¹³⁶ TANDLICH, Tomáš. Hrnčiarsky cech v Stupave. In: GREGUŠ, Milan. Stupava. História. Pamiatky. Osobnosti. Príroda 3. Stupava: Club Abbelimento. Občianske združenie, roč. 3, 2007, s. 47. Tiež: Maďarský krajský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 14. zväzok, s. 55 – 57.

musel učeň nanosiť vodu, vyčistiť a vyumývať izbu. Mal nárok na šatstvo, ktoré pozostávalo z kabáta, haleny a košele. Po troch rokoch služby mal od majstra učeň nárok na modrý kabát, nohavice, tenkú košeľu, čižmy, klobúk a opasok. Po troch rokoch učenia musel učeň podarovať majstrovi vedro vína a vystrojiť slávnostnú hostinu. Finančné nároky učňa voči majstrovi tvorili po troch rokoch 25 zlatých. Povinnosťou učňa bolo zložiť do cechovej pokladnice jeden funt vosku. Vandrovný tovariš sa musel dostaviť pred cechmajstra, ktorý rozhodol o tom, ktorý z hrnčiarov v cechu bude tovarišovým majstrom. Továriš musel zaplatiť u tatíka, ako sa cechmajster v artikulách označuje, do cechovej pokladnice dva zlaté. Plat mal stanovený na pol zlatého za nešpecifikované časové obdobie. Voľbu cechmajstra a jeho právomoci dokument neriešil.

Cisár a uhorský kráľ Leopold I. Habsburský vydal tento základný dokument pre fungovanie murárskeho cechu 6. júna 1660 vo Viedni na žiadosť členov murárskeho cechu, ktorý pôsobil nielen na Stupavskom, ale aj na Plaveckom panstve. Žiadosť podporila tiež ich zemepanská vrchnosť, a to vdova po palatínovi Pavlovi Pálffym grófká Františka Khuen-Belassi. Murárov pred panovníkom zastupovali Karol Andretta, Matej Mikon, Jan Sponger, Andrej Fessinger a Jan Siffer¹³⁷.

Artikuly sú napísané po latinsky a po nemecky a majú dvanásť ustanovení. Murársky majster, ktorý sa previnil voči Bohu slovnými urážkami a nadávkami, alebo spáchal nejaký zločin, bol potrestaný najprv podľa uváženia samotným cechom. Potom nasledoval aj súdny proces na panskom súde. Rovnako sa postupovalo aj v prípade, ak člen cechu urazil alebo napadol iného murárskeho majstra. Vstup do cechu stupavských murárov mal pravidlá, ktoré boli podobné pravidlám iných remeselných cechov. Uchádzač o členstvo, ktorý nepochádzal zo Stupavského alebo Plaveckého panstva, musel predložiť svoj hodnoverný rodný list,

¹³⁷ TANDLICH, Tomáš. Artikuly murárskeho cechu v Stupave z roku 1660. In: GREGUŠ, Milan. Stupava: história, pamiatky, osobnosti, príroda 4. Stupava: Club Abbellimento, 2008, roč. 4, s. 37. Tiež: MVSР – ŠABA, pobočka Modra, Cech murárov na panstvách Stupava a Plavec, rok 1660. Tiež: Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 15. zväzok, s. 45 – 47.

potvrdenie o vyučení a svoju remeselnú zručnosť demonštroval pred zástupcami cechu. Podmienkou tiež bolo, aby bol kandidát ženatý, ďalej bol povinný zaplatiť päť toliarov do cechovej pokladnice a pre členov cechu mal usporiadať aj slávnostný obed. Ak tovariš predtým pracoval u murárskeho majstra v stupavskom cechu, pri uchádzaní sa o členstvo bol povinný zaplatiť do cechovej pokladnice päť zlatých, ďalej musel zhotoviť svoj majstrovský výrobok (*Meyster Stuck*).

Jeho povinnosťou bolo aj usporiadanie hostiny pre majstrov murárskeho cechu. Tovariš sa v prameňoch označoval *Gesell*. Syn murára bol síce oslobodený od povinnosti usporiadať hostinu, ale do pokladnice musel zaplatiť poplatok päť zlatých. Vzájomné spory tovarišov a ich majstrov museli vyriešiť zástupcovia murárskeho cechu. V prípade choroby sa majster mohol za svojho tovariša zaručiť a z cechovej pokladnice mu poskytnúť peňažnú pomoc. V prípade smrti sa musel majster postarať o veci zosnulého tovariša a vydať ich jeho dedičovi alebo priateľovi.

Každý majster mohol mať len dvoch učňov a bol povinný predstaviť ich celému cechu na zhromaždení. Prijatí učňov do učenia mohol až po schválení ostatnými murárskymi majstrami. Učeň (označoval sa *Lehr Bueb*) sa murárskemu remeslu učil tri roky. Syn murárskeho majstra mal byť rovnako predstavený cechu, ak sa chcel vyučiť rovnakému remeslu ako jeho otec, u ktorého sa učil.

Majstri murárskeho cechu platili každý štvrtrok do spoločnej pokladnice povinný poplatok dvadsať uhorských fenigov. Z pokladnice potom mohli čerpať pomoc v prípade vážnej choroby alebo zranenia, kým znovu nemohli vykonávať svoje remeslo.

Výročné zhromaždenie celého murárskeho cechu na Stupavskom a Plaveckom panstve sa malo konať každoročne na sviatok apoštolov Šimona a Júdu (28. októbra) v mestečku Stupava, ktoré sa v listine označuje ako *Marckh Stomffen*. Každý z majstrov a tovarišov bol povinný zúčastniť sa tejto celocechovej spoločenskej udalosti, pretože musel poslúchať príkazy cechmajstra a starších murárskeho cechu. Ak sa niekto nedostavil bez ospravedlnenia, bol potrestaný podľa rozhodnutia cechmajstra. Všetci účastníci boli povinní odovzdať svoje osobné zbraňe ako pušky a dýky cechmajstrovi.

Stupava mala podľa súpisu z roku 1715 3 mäsiarov, 12 obuvníkov, 2 čižmárov, 1 pekára, 2 tkáčov, 1 kováča a 1 rybára¹³⁸. Mestečko používalo dvojpoľný systém s výnosom z 1 zasiatej merice obilia rovnaké množstvo zrna pri žatve. Lúky boli ohrozované záplavami z rieky Morava, ale seno z nich stačilo z 1 kosca pre 1 voz ťahaný dobytkom. Stavebné a palivové drevo získali obyvatelia z panských lesov a pastva stačila pre ich potreby.

2.4 Malacky

Mesto Malacky patrilo spolu s obcami Gajary, Plavecké Podhradie, Plavecký Mikuláš, Plavecký Peter, Plavecký Štvrtok, Zohor, Studienka, Lozorno, Pernek, Sološnica, Jabloňové, Kostolište, Kuchyňa, Malé Leváre, Veľké Leváre, Suchohrad, Záhorská Ves, Jakubov a Rohožník do majetkového komplexu Plaveckého panstva, ktorého centrum bolo na rovnomennom hrade.

Toto domínium vlastnil Peter Balassa do svojej smrti v roku 1621. Po jeho smrti, z dôvodu, že nezanechal žiadnych synov, sa vdova po ňom Magdaléna Pálffyová rozhodla odovzdať panstvo do zálohu svojmu bratovi Pavlovi Pálffymu za dvadsaťsedemtisíc stoosemdesiatšedem zlatých. Definitívne ho tento magnát získal do vlastníctva po odkúpení od Uhorskej kráľovskej komory za sumu stotritisíc zlatých. Sídлом panstva bol najprv Plavecký hrad a postupne sa správa v priebehu druhej polovice 17. storočia preniesla do Malaciek ako do najväčšieho sídla na jeho území so štatútom zemepanského mestečka¹³⁹.

Panstvo Malacky-Plavec sa podľa testamentu grófa Pavla Pálffyho z roku 1653 pretvorilo spolu s ostatnými majetkovými dŕžavami rodiny Pálffyovcov, ktorými boli okrem spomenutého domínia aj panstvá Devín, Bátorove Kosihy a Heidenreichstein, Marchegg a Krumbach, ležiace na území západného Slovenska a severovýchodného Rakúska, na fideikomes, teda na spoločne vlastnené panstvá, ktorých územie sa

¹³⁸ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

¹³⁹ PALKO – SEDLÁK – ŽUDEĽ, ref. 91, s. 124.

nedelilo medzi jednotlivých členov rodu. Na jeho čele stál Pavlov najstarší syn Ján Anton a po jeho smrti jeho mladší brat Ján Karol Pálffy. Pavlova lúnia vymrela po meči v roku 1708. Malackú líniu založil Mikuláš Pálffy – vnuk Štefana Pálffyho, ktorý bol starším bratom palatína Pavla, prevzal panstvo Malacky v roku 1710. V roku 1735 dochádza k delbe medzi jeho vnukmi Mikulášom, Leopoldom a Rudolfom¹⁴⁰. Najvýznamnejším činom Pálffyovcov v cirkevnej oblasti v Malackách sa stalo založenie františkánskeho kláštora Pavlom Pálffym zakladacou listinou zo dňa 11. októbra roku 1653. Zaviazal sa ako zakladateľ kláštora každoročne zaobstarávať finančné prostriedky pre 13 rehoľníkov. Významným prameňom pre Malacky a ich dejiny je veľmi presná a podrobná *Historia Domus*¹⁴¹. Kniha obsahuje mená všetkých zosnulých členov pálffyovského rodu z rokov 1713 – 1916 spolu so záznamami františkánskeho rádu v Malackách. Pálffyovci boli pochovaní pôvodne v krypte kláštora, ktorá je v súčasnosti prázdna a rakvy zosnulých sú uložené za novými náhrobnými doskami s náhrobnými kameňmi malackej vetvy rodu, pričom sú tu aj ich manželky.

V ľavej časti hlavnej lode františkánskeho kostola je umiestnený náhrobok v podobe epitafu palatína grófa Mikuláša Pálffyho – syna Pavlovho brata Štefana. Jeho náhrobný oltár dali zhotoviť jeho vnuci Mikuláš, Rudolf a Leopold. Kostol s kláštorm františkánskej rehole je zasvätený Nepoškvrnenému počatiu Panny Márie. Farský kostol v Malackách je zasvätený Najsvätejšej Trojici, pričom aj jeho hlavný oltár má patrocínium najvýznamnejšej trojjedinej Božskej osoby. V hlavnej lodi kostola sa nachádzajú aj sochy utrpenia Matky Božej a svätého Jozefa, krásne vyzdobený chór s organom a drevená kazateľnica. Veža kostola je murovaná, s tromi veľkými a štyrmi malými zvonmi. Sakristia kostola je jednoduchá a zariadená podľa všetkých platných pravidiel. Cintorín je ohradený kamenným múrom. Mobilár kostola pozostáva z pozláteneho a strieborného kalicha, postriebreného pohára, pozlátenej monštrancie, strieborného svietnika, pozlátenej striebornej

¹⁴⁰ PALKO – SEDLÁK – ŽUDEL, ref. 91, s. 158 – 159.

¹⁴¹ MVSR – ŠABA, fond Mariánska provincia františkánov (ďalej len MVSR – ŠABA, fond MPF), *Historia Domus* z rokov 1653 – 1916.

nádoby, nádoby na kadidlo v tvare loďky, strieborného odpustkového kríža, cínových tanierov, cínovej čaše na omšové víno, zvončeka, formy na hostie, plátňa, vľajky, hodvábného opasku, hodvábného šálu, plášťa, puzdra na kalich a monštranciu.

Kanonická vizitácia, ktorá bola vykonaná v Malackách v roku 1701, slúžila ako podklad pre pamätný zápis do matriky z roku 1725, pretože údaje o kostole sa medzi rokmi 1701 až 1725 nezmenili. Správcom farnosti v roku 1725 bol už deviaty rok Pavol Hajdinovič, ktorý mal plat dvanásť zlatých ročne. Zápis v matričnej knihe rímsko-katolíckeho farského úradu v Malackách z rokov 1725 až 1738 obsahuje aj zmienku o mestečku ako o oppide na Plaveckom panstve vo vlastníctve Pálffyovcov. Opisy kostola obsahuje táto matričná kniha aj v rokoch 1731 – 1732. Na konci matriky je opísané podpísanie mierovej dohody medzi Osmanskou ríšou a Habsburskou monarchiou cisárom a uhorským kráľom Karolom VI. v októbri roku 1740, tesne pred jeho smrťou. Spomína sa tu aj korunovácia Márie Terézie za uhorskú kráľovnú v roku 1741¹⁴².

Gróf Pavol Pálffy z Erdődu, uhorský palatín a miestodržiteľ, sudca Kumánov, rytier Rádu zlatého rúna, hlavný župan Bratislavskej stolice, kapitán Bratislavského hradu, pán Plaveckého hradu, pán hradov Červený Kameň a Stupava, pán na panstvách Bojnice a Marchegg, tajný radca a komorník cisára Ferdinanda III., vydal dňa 11. októbra roku 1653 zakladáciu¹⁴³, t. j. fundačnú listinu konventu kláštora Rádu menších bratov (minoritov) svätého Františka z Assisi Provincie Najsvätejšej Márie v Uhorsku (vo svojom paláci v Bratislave). Kláštor a kostol zasvätili Nepoškvrnenému počatiu Panny Márie.

Nachádzal sa v mestečku Malacky, ktoré bolo súčasťou Plaveckého hradného panstva, v Bratislavskej stolici. Konvent františkánov mal byť zabezpečený po materiálnej stránke zo zdrojov, ktoré sa vytvorili z hospodárenia na spomenutom pálfyovskom domíniu. Cieľom tejto

¹⁴² MVSR – ŠABA, Zbierka cirkevných matrik, Matrika rímskokatolíckeho farského úradu v Malackách č. 1342 z rokov 1725 – 1738.

¹⁴³ MVSR – ŠABA, fond MPF, inv. č. 467, Extra ordinem C, fasc. 1, no. 6 – fundačná listina palatína Pavla Pálffyho zo dňa 11. 10. 1653.

podpory kláštora a kostolu bolo, aby tunajší bratia františkáni slúžili Bohu a žili tak v stálej Božej milosti. Konvent patrilo do Mariánskej provincie, ktorej štatúty a regula zabezpečovali fungovanie tohto rádu od stredoveku. Palatín Pálffy vyčlenil na priamu podporu okrem povolenia na vyžobranie si almužny na území Plaveckého panstva aj podiel z výnosov produkcie poľnohospodárskych výrobkov z tohto územia. Išlo o ubytovanie trinástich pátrov františkánov, ktorí mali dostávať sto urien vína, sto urien piva, tri okovy obilia, štyridsať centnárov hovädzieho mäsa, dvadsať hrudiek soli a päťdesiat libier palivového dreva, a to každoročne. Táto podpora kláštora prechádzala aj na potomkov a dedičov Pavla Pálffyho. Oppidum Malacky získalo výsady zemepanského mestečka od cisára Maximiliána II. v roku 1566. Toto privilegium sa zachovalo v archíve Plaveckého panstva. Miesto zvané Malacky navštevovali často obchodníci z Rakúska a z Moravy. Ostávali tu na noc kvôli pastvinám pre svoje zvieratá. Ako názov sa používal maďarský tvar Malaczka alebo tvar Malaczkaknál, resp. Malacky.

Obyvateľmi mestečka boli roľníci, ktorí si stavali svoje drevené domy najprv pri vode a potom pri ornej pôde, ktorú intenzívne využívali. Postupne sa takto zavŕšil proces vzniku mestečka ako centra južného Záhoria.

Mestečko sa nachádzalo v Bratislavskej stolici, v Ostrihomskej arcidiecéze a patrilo k rovnomennému panstvu rodiny Pálffyovcov. V strede mestečka stojí Kostol Najsvätejšej Trojice s dvojposchodovou budovou fary, kostol má nádhernú vežu z bieleho kameňa so štvorcovým pôdorysom. Vo veži je umiestnený veľký zvon s dobre vyváženým srdcom. Územie Malaciek zo severu ohraničoval potok Malina. Na ňom sa nachádzal panský mlyn. Zo severu na východ ohraničoval mestečko rybník. Pálffyovský kaštieľ situovali jeho majitelia na východnú stranu lokality. Mal tri poschodia a po pravej i ľavej strane ho lemovali lipové aleje. V južnej časti Malaciek postavil Pavol Pálffy dvojposchodovú budovu z tehál v roku 1651. Dočasne tu sídlil františkánsky konvent, kým v roku 1653 nebol dostavaný kostol s kláštorm.

Stavba kláštorného komplexu bola zavŕšená 12. októbra roku 1653 slávnostnou svätou omšou. Omšu celebroid Matej Tarnóczy, vacovský

biskup a bratislavský prepošt. Na omši sa zúčastnil aj zakladateľ kláštora gróf Pavol Pálffy. Františkánskym bratom bol odovzdaný do vlastníctva kostol a kláštor ich fundátorom. Františkánsky rád zastupoval zástupca generálneho komisariátu Egídius Schiesel, Provinciu Sv. Márie v Uhorsku reprezentoval jej provinciál Pavol de Tauris a gvardián kláštora v Malackách Mikuláš Ondrejovics. Počas omše chór zaspieval hymnus sv. Ambróza za znenia trubiek a tympanov.

Za bránou kostola a za dverami konventu v západnej veži v kaplnke svätých Rócha, Sebastiána a Rozálie sa 1. marca roku 1680 konala bohoslužba na podporu pre celý pálfyovský rod pri príležitosti vydania fundáčnej listiny pre konvent grófom Jánom Antonom Pálffym. V listine bola kláštoru darovaná almužna v sume 75 uhorských zlatých alebo 50 cisárskych zlatých štvrťročne¹⁴⁴. V tom istom čase bola slávená sv. omša vo farskom Kostole Najsvätejšej Trojice na ten istý účel, bohoslužobnou rečou bola nemčina. Vo vnútri kostola je svätá hora Kalvárie, v ktorej vyobrazené postavy a kríže sú vyrobené z dreva a socha samotného Najsvätejšieho Spasiteľa je kamenná. Nad vstupnou bránou sa nachádza chór, ktorý dal postaviť Mikuláš Pálffy. Podopierajú ho štyri kamenné stĺpy. Na chóre sa nachádza veľký organ, ktorý dal zhotoviť gróf Mikuláš Pálffy v roku 1729. Jeho píšťaly rozozvučal laický brat františkán Guido Dietrich.

Pod svätostánkom sa nachádza krypta františkánskeho kláštora, na ktorej ľavej strane boli pochovávané svetské osoby. Krypta rodiny Pálffyovcov sa nachádzala pod Loretánskou kaplnkou, boli tu pochovaní títo fundátori konventu františkánov: palatín Pavol Pálffy, ktorý zomrel 26. novembra 1653 a jeho srdce je dodnes pochované v striebornej schránke, pričom jeho telo bolo uložené v rodinnej hrobke v Dóme sv. Martina v Bratislave, a jeho syn gróf Ján Anton Pálffy, ktorý zomrel 29. novembra roku 1694 ako 52-ročný a jeho srdce je tiež pochované v krypte, v striebornej schránke tvaru srdca, pričom jeho telesné pozostatky boli uložené vedľa jeho otca Pavla v tom istom kostole v Bratislave.

¹⁴⁴ MVSR – ŠABA, fond MPF, inv. č. 467, Extra ordinem C, fasc. 1, no. 16 – fundáčna listina Jána Antona Pálffyho zo dňa 1. marca 1680.

5. júna roku 1724 uložili do krypty manželku palatína Mikuláša Pálffyho. Samotný palatín spočinul vedľa svojej manželky 20. februára roku 1732.

Kláštor má pôdorys v tvare štvorca, jeho priestor je dostatočne rozsiahly a presvetlený. Areál kláštora poskytoval všetky potreby pre ubytovanie a život osemnástich kňazov, šiestich frátrov a siedmich klerikov, ktorí mali vyučovať Aristotelovu filozofiu. Múry kláštora sú pevné, kláštor má štyri veže. Vo východnej časti areálu sa nachádzala kuchyňa so studňou. Uprostred kláštorného areálu sa síce nachádzala záhrada s dvoma studňami, ale pôda bola neúrodná. Na západnej strane je umiestnený kostol, ktorý má vysokú vežu s piatimi zvonmi. Františkánski mnísi mohli využívať celkovo 48 ciel. V týchto priestoroch sídlil taktiež laický noviciát a knižnica. Dĺžka väčšej záhrady bola 54 orgií, šírka 64 orgií a dĺžka areálu celého konventu merala 98 orgií.¹⁴⁵

Kláštorný kostol má veľkú a veľmi priestrannú hlavnú loď so svätostánkom, ktorý je orientovaný oproti chóru. Na ľavej strane sa nachádza kazateľnica pre rod Pálffyovcov ako fundátorov. Kostol je zasvätený Nepoškvrnenému počatiu Panny Márie. Toto zasvätenie potvrdil svojou bulou pápež Benedikt XI. na podnet palatína Mikuláša Pálffyho v roku 1720.

Grófká Mária Antónia Sochvecz, vdova po grófovi Ladislavovi Pálffym, požiadala v roku 1723 viedenského arcibiskupa Žigmunda Kolloniča o posvätenie relikvií, ktoré spravoval františkánsky kláštor v Malackách. Tento akt sa konal 16. augusta nasledujúceho roku, kedy boli posvätené relikvie mučeníkov Vavrince, Žigmunda, Františka, Severína, Viktoriána, Antona, Faustíny, Hilárie, Teodory, Crescentie a Calepodia. Tomáš Pálffy ako čaňadský a jágerský biskup posvätil dňa 28. decembra roku 1660 relikvie mučeníkov Valentína, Beatrix a Detrika.

V kostole je päť kaplniek, na jeho pravej strane sú tri. Prvá kaplnka je zasvätená sv. Anne a rovnako tak aj jeden jej oltár. Nachádzajú sa tu ešte dva oltáre, jeden je zasvätený sv. Jánovi Nepomuckému a druhý je zasvätený Panne Márii. Druhá kaplnka je zasvätená ukrižovaniu Krista a tretia Panne Márii Loretánskej.

¹⁴⁵ MVSR – ŠABA, fond MPF, inv. č. 942/1, K dejinám kláštora v Malackách.

Na ľavej strane je kaplnka zasvätená Márii Magdaléne. Druhou je kaplnka svätých schodov, ktoré sú presnou kópiou svätých schodov v Ríme. Vedú k relikviám svätých a úlomku z Kristovho kríža.

Pri vydaní zakladacej listiny františkánskeho kláštora v Malackách sa františkáni pred palatínom Pavlom Pálffyom zaviazali dňa 11. októbra roku 1653, že budú každoročne sláviť pamiatku fundátora, ako aj jeho potomkov v rodine Pálffyovcov, a to celebrowaním svätej omše na ich počesť. Bratia františkáni, ktorí sa zaviazali k tomuto sľubu v Bratislave ako sídle Mariánskej provincie františkánov, boli menovite: Ján Bechius, Mikuláš Ondrejovics, František Fabián, Timotej Megyureczky, Didakus Baschovski, Ambróz Levach, Bernard Tolnaj a provinciál Pavol de Tauris.

17. storočie sa stalo obdobím, v ktorom sa Malacky ako mestečko napriek nepriaznivej situácii v Uhorsku ekonomicky rozvinuli. Konali sa tu pravidelné týždenné trhy a výročné jarmoky, kde miestni remeselníci obchodovali so svojimi výrobkami. Ich ochrana na tomto regionálnom trhu bola dôležitá nielen pre remeselníkov, ale aj pre Pálffyovcov ako pre zemepanskú vrchnosť, ktorej záležalo na hospodárskej stabilite a rozvoji Plaveckého panstva, čo bolo oblasťou s hustým osídlením na území južného Záhoria a jadrom záhorského obvodu bývalej Bratislavskej stolice. Tento záujem o prosperitu v Malackách viedol grófa Jána Antona Pálffyho, cisárskeho komorníka a radcu, k podpore žiadosti o potvrdenie cechových artikúl debnárskeho cechu v Malackách tamojšími majstrami tohto remesla, a to v zložení: Juraj Ulman – cechmajster a majstri – Mikuláš Hartinger, Jakub Kepaur, Martin Werbowski, Matej Stein a Jakub Hedel, cisárovi Leopoldovi I. na schválenie. Listinu panovník vydal ako privilegium 2. augusta roku 1669¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Maďarský krajský archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Acta mechanica, Bratislavská stolica, C 25, N. 1/71. Tiež: TANDLICH, Tomáš. Artikuly debnárskeho cechu v meste Malacky z roku 1669. In: ZETKOVÁ, Jana. Malacky a okolie 1. Zborník príspevkov – história. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky – Múzeum Michala Tillnera, 2008, s. 45 – 72.

Členovia debnárskeho cechu v meste Malacky rešpektovali a ctili si dobré mravy a katolícku kresťanskú vieru ako základné pravidlá fungovania ich združenia. Majstri debnári si raz za rok zvolili na cechovom zhromaždení cechmajstra. Volby sa uskutočnili vždy na deň svätého Urbana ako patróna tohto remesla. Na sviatok tohto svätca boli debnári povinní zapáliť každý jednu sviecu ako prejav úcty voči svojmu patrónovi. Na druhý deň po tomto sviatku bola povinná účasť všetkých členov cechu na spomienkovej omši za zosnulých debnárov. Debnári mali ako povinnosť uctiť si pamiatku zosnulého majstra počas svätej omše spevom a každú štvrtúhodinu zapalovať sviečku ako prejav úcty voči zomrelému.

Na najdôležitejšie sviatky cirkevného roka, t. j. Vianoce, Veľkú noc, sviatok Nanebovstúpenia Pána, na deň zoslania Ducha Svätého (Turíce) a na sviatok Nanebovzatia Panny Márie, sa konali veľké sväte omše, ako aj večerné modlitby, počas ktorých museli dvaja mladší majstri alebo tovariši vo farskom kostole držať veľké voskové sviece. Debnársky cech zároveň vyzdobil hlavný oltár z prostriedkov z vlastnej pokladnice. Majster, ktorý spôsobil počas slávnostnej cechovej hostiny nejakú hádku alebo sa zaplietol do bitky, musel znášať všetky finančné náklady na jedlo a pitie. Pravidelný štvrtročný členský poplatok za jedného debnárskeho majstra predstavoval sumu 25 zlatých. Neúčasť na cechovom zhromaždení sa pokutovala jednou pintou vína. Finančná sankcia jeden zlatý bola udelená tomu majstrovi, ktorý iného člena cechu slovne napadol v cechmajstrovom dome. Fyzické napadnutie a zranenie sa trestalo podľa závažnosti prečinu najprv cechmajstrom alebo priamo richtárom.

Tovariš alebo učeň ostával pracovať, resp. sa učil u toho majstra, ktorý sa s ním dohodol na práci za pevne stanovenú mzdu alebo na vyučení sa debnárstvu. Majstri si nesmeli jeden druhému tajne preberať tovariša alebo učňa. Pokuta za takýto priestupok sa rovnala sume dva zlaté v hotovosti do cechovej truhlice.

Uchádzač o prijatie za debnárskeho učňa musel predložiť a prezentovať pred celým cechom na jeho zhromaždení svedectvo o svojom poctivom pôvode. Prijímací poplatok stanovili debnári na jeden zlatý, z ktorého sa potom kúpovalo víno. Doba učenia trvala tri roky. Majster

musel svojmu učňovi kúpiť každý rok nohavice a košelu a po uplynutí dvoch rokov mal učeň nárok na kabát v cene štvrt' zlatého. Na tretí rok mal majster nechať ušiť pre učňa, ktorý sa u neho učil za debnára, kabát a nohavice z červeného súkna.

Učeň bol povinný pri ukončení učenia svojmu majstrovi usporiadať obed. Jedlo na túto hostinu pozostávalo z dvanástich funtov hovädzieho pečeného mäsa, zo štyroch pínt vína a z dostatku pečiva z bielej múky pre každého majstra debnára. Cechová pokladnica získala od učňa osobitne aj jeden zlatý.

Vyučený debnársky tovariš mal zachovávať a mať stále na pamäti dobré správanie a poctivosť v debnárskom remesle. Novopečený tovariš musel zaplatiť a odovzdať cechu aj dva funty vosku. Syn debnárskeho majstra mal z uvedeného množstva zaplatiť a poskytnúť len polovicu.

Debnári ako vážení členovia mestskej pospolitosti museli byť poctiví nielen vo výkone svojho remesla, ale aj v každodennom živote. Ak niektorý z nich pošpinil svoje dobré meno zlým skutkom, mal mať zakázané vykonávanie svojho remesla do doby, kým neobnovil svoju dobrú povesť a vážnosť. Znamenalo to vylúčenie majstra alebo tovariša z cechových radov až do odvolania.

Cech poskytoval pre svojich členov aj podporu v chorobe. Členovia cechu sa v prípade núdze postarali o rodinu zosnulého majstra a prípadne poskytli finančnú pôžičku debnárovi, ktorý dočasne nemohol zo zdravotných dôvodov vykonávať remeslo. Ak majster zomrel a bol počas svojho života poctivý, jeho príbuzní nemuseli požičané peniaze vrátiť. Neodôvodnená neúčast' na pohrebe člena cechu bola sankcionovaná jedným funtom vosku. Vdova po zosnulom debnárovi mala právo pokračovať vo výkone manželovho remesla, pokiaľ sa znovu nevydala.

Každý, kto chcel vstúpiť do debnárskeho cechu, musel pred prijatím prestúpiť na rímsko-katolícku vieru. Tento predpis sa vzťahoval tak na domácich obyvateľov, ako aj na cudzincov. Povinnosťou členov cechu bolo poskytnúť každý štvrtý zlatý z pokút a iných finančných príjmov na nákup vosku pre farský kostol.

Cudzí debnársky majster, ktorý chcel v Malackách vykonávať remeslo, musel cechu zaplatiť tri zlaté. Dva zlaté zaplatil remeselník, ktorý

už členom cechu bol, ale býval a pracoval dlhšiu dobu v inom meste Uhorského kráľovstva. Tento prípad sa vzťahoval na situáciu, ak si chcel niekto obnoviť svoju debnársku dielňu v Malackách.

Každý vandrovný tovariš mal stanovenú týždennú mzdu v sume dvadsať grošov alebo ho majster vyplácal podľa počtu vyhotovených výrobkov. Jeden kus debnárskeho produktu priniesol tovarišovi desať grošov. Takúto sumu poskytoval majster tovarišovi aj vtedy, ak mu trinásť dní dopredu oznámil úmysel pokračovať vo vandrovke. Ak sa tovariš nevyučil remeslu debnára v cisárskom cechu, mal mu príslušný majster dať zamestnanie len na dva týždne. Spor o zadržovanú mzdu sa riešil spôsobom, že tovariš podal svoju sťažnosť cechmajstrovi, aby o sporných peniazoch nerozhodovali vyššie súdne inštitúcie. Cechmajster nariadil príslušnému debnárovi, aby celý plat svojmu tovarišovi uhradil.

Dve pinty vína by musel zaplatiť ako pokutu ten, kto by sa nezúčastnil na cechovom zhromaždení v dome cechmajstra. V prípade uzavretia manželstva s dcérou debnára zaplatil jej manžel pri vstupe do cechu len polovicu toho, čo by zaplatil cudzí majster. Pokuta dva zlaté bola sankciou v prípade, ak debnár nezabránil inému majstrovi v nedovolenom obchodovaní, pretože to porušovalo rovnoprávne postavenie členov cechu pri výkone ich profesie.

Cechmajster každých štrnásť dní povinne kontroloval sudy, ktoré boli vyrobené z dubového alebo iného dreva. Tieto výrobky tvorili základný produkt debnárov a museli byť zhotovené bez chýb. Debnársky cech smel zabaviť nástroje a výrobky majstra, ktorý nebol jeho členom, ak by svoju prácu vykonával v rozpore s pravidlami tohto cechu. Za takýto prípad sa považovalo neoznámenie výkonu remesla na území Plaveckého panstva. Továriši, ktorí pochádzali z cechu malackých debnárov, sa mohli podľa ustanovenia artikúl uchádzať o prácu a o členstvo v podobných remeselníckych združeniach vo všetkých cisárskych a kráľovských krajinách, slobodných kráľovských mestách a zemepanských mestečkách pod vládou Habsburgovcov. Tamojší cechmajstri k nim mali pristupovať ústretovo a prívetivo s nimi zaobchádzať. Členovia debnárskeho cechu predávali svoje výrobky vo všetkých mestách a mestečkách Uhorského kráľovstva na týždenných trhoch a jarmokoch.

Debnárski tovariši sa riadili vo svojom správaní týmito predpismi, ktoré tvorili pre cech okrem pravidiel vykonávania remesla aj zásady správania sa medzi ostatnými obyvateľmi zemepanského mestečka Malacky a celého Plaveckého panstva. Majstri vykonávali dozor nad tovarišmi nielen počas ich práce, ale aj v ich voľnom čase. Cudzí tovariš, ktorý nebýval v Malackách alebo z nich nepochádzal, zaplatil dvanásť zlatých, z ktorých dva pripadli cechovej pokladnici a desať dostali richtár a prísazní mestečka.

Farskému kostolu odovzdal žiadateľ o prácu v cechu jeden funt vosku. O akejkolvek spornej veci rozhodovalo na podnet cechmajstra cechové zhromaždenie. Debnársky cech mesta Malacky dal vyhotoviť a uchovával pri hlavnom oltári vo farskom kostole koruhvu a zástavu, ktorú niesli jeho členovia pri procesiách počas najväčších cirkevných sviatkov. Prejavovali tým úctu a zbožnosť voči Bohu, Panne Márii a všetkým svätým. Každý cechový majster mohol predniesť svoje sťažnosti a problémy pred všetkými debnármi počas cechového zhromaždenia len do momentu, pokiaľ cechmajster nezatvoril cechovú truhlicu. Dva funty vosku zaplatil ako pokutu ten člen cechu, ktorý prezradil svojej rodine, tovarišom, učňom alebo úplne cudzím ľuďom dôverné informácie od ostatných majstrov alebo z cechového zhromaždenia. Ak bol niektorý majster prichytený, že bez dovolenia cechmajstra niesol mimo svojho domu alkohol, dostal pokutu jeden zlatý.

Debnársky tovariš, ak sa chcel stať majstrom, zaplatil do cechovej pokladnice jeden zlatý. Jeho povinnosťou bolo vyrobiť z ním zakúpeného dreva úplne bez cudzej pomoci stanovený počet sudov ako svoj *mastrstuk*. Kontrolu kvality vykonali dvaja majstri. Kandidát na majstra musel v prípade, ak nedokončil svoj majstrovský výrobok, zaplatiť do cechovej pokladnice dve pinty vína. Uchádzač o členstvo musel teda vyrobiť z kvalitne ohobľovaného dreva počas troch dní tri sudy rôznych veľkostí, jeden vínny sud, jednu posteľ a jednu kúpaciu drevenú vaňu. Každá výrobná chyba bola pokutovaná jednou pintou vína. Úspešný kandidát musel po vyhotovení svojho majstrovského výrobku pri prijatí za majstra usporiadať pre debnárov slávnostnú hostinu s tromi jedlami a dvomi pintami vína. Tovariš, ktorý nespravil majstrovskú skúšku,

absolvoval ešte rok vandrovky. Ak takýto uchádzač po návrate vykonal majstrovskú skúšku úspešne, tak vystrojil pre členov cechu obed alebo priniesol dve vedrá vína.

Pred vstupom do cechu musel tovariš predložiť dôveryhodný rodný list a potvrdenie o tom, u akého majstra sa vyučil debnárskeho remeslu. Adept na členstvo vykonával všetky úlohy nariadené cechmajstrom alebo cechom na jeho zhromaždení.

Ďalším cechovým združením, ktoré vzniklo na území Malaciek v roku 1713, bolo tovarišstvo krajčírov na Plaveckom panstve so sídlom v Malackách. Pri vstupe musel uchádzač o členstvo zložiť 100 zlatých a dva funty vosku ako povinnú kauciu. Jeho povinnosťou bolo zabezpečiť hostinu pre majstrov krajčírov, kde mal ponúknuť pečené mäso a chlieb za 12 denárov. Okrem toho musel platiť takýto nový majster aj 8 zlatých ako vstupný poplatok do cechovej pokladnice a ešte 1 zlatý na dobročinné účely.

Každý mesiac zaplatili všetci majstri 6 denárov do cechovej truhlice. Tovariš, ktorý sa chcel stať majstrom, musel ušit ako majstrovský výrobok mužský oblek a ženskú sukňu. Vybraní majstri krajčírskoho remesla potom posúdili kvalitu vyhotoveného *masterstuku*.

Cechmajster dával znamenie vyvesením tabuľky o konaní cechového zhromaždenia. Majster, ktorý sa nedostavil bez ospravedlnenia, bol potrestaný sankciou 6 denárov. Nedodržovanie cechových pravidiel sa trestalo pokutou 4 denáre.

Učeň sa musel 3 roky poctivo venovať u niektorého z majstrov učeníu sa krajčírskemu remeslu. Majster mu po uplynutí jeho učňovských rokov vydal výučný list, čo ale musel najprv schváliť krajčírsky cech. Plat krajčírskoho tovariša bol maximálne 12 uhorských, resp. kráľovských zlatých. Krajčírsky majster, ktorý doslova odlákal tovariša svojmu kolegovi, bol následne potrestaný pokutou až do výšky 50 zlatých.

Najdôležitejšiu vizitku majstrov krajčírskoho remesla predstavovala kvalita ušitých výrobkov. V prípade, že zákazník priniesol niektorému z majstrov ušitý výrobok a tento bol zle ušitý, ale krajčír ho nechcel opraviť, riešil to hajtman Plaveckého panstva. Cudzí krajčíri, ktorí bez povolenia vykonávali krajčírskoe remeslo na území Plaveckého panstva,

mali byť potrestaní zabavením ich výrobkov. Zisk z predaja takýchto výrobkov mal byť použitý pre potreby vybraného kostola niektorého z farských úradov na území Plaveckého panstva. Hajtman panstva vykonával ako zemepanská vrchnosť aj súdnu právomoc nad krajčírmi, ktorí spáchali nejaký trestný čin. Trestom bolo väzenie alebo finančná pokuta.

Tovariš, ktorý sa chcel vybrať na vandrovku, pätnásť dní pred svojim odchodom informoval svojho majstra. Táto doba mala byť dostatočná na to, aby si krajčír našiel nového tovariša. Spoločný majster alebo cechmajster sa volil na jeden rok.

Povinnosťou pri prijímaní do cechu bol poctivý pôvod. Slobodný majster sa musel po vstupe ku krajčírskym majstrom do roka oženiť, inak zaplatil pokutu 1 zlatý. Ak zostal slobodný aj dva roky po vstupe do cechu, zaplatil do cechovej pokladnice 2 zlaté. Pomoc majstrovi alebo tovarišovi v chorobe poskytoval cech z vybraných pokút. Ak vdova po zosnulom majstrovi povolila predaj dokončených šiat cechmajstrovi, mohol byť zisk z takéhoto predaja použitý na financovanie pohrebu zosnulého.

Zákaz výkonu remesla a vylúčenie z cechu nasledovalo po spáchaní akéhokoľvek trestného činu, resp. nekvalitne odvedenej práce. Takýto krajčír mohol znovu šiť odevy len vtedy, ak mu cech povolil znovu vstúpiť za rovnakých podmienok, ako by to bol nový majster. Nováčik v cechu musel byť pokrstený a zaplatiť vstupný poplatok za povolený výkon remesla v Malackách a na Plaveckom panstve. Pre malacký krajčírsky cech mali platiť rovnaké práva a povinnosti ako pre ostatné združenia majstrov tohto remesla v Uhorsku. Artikuly vydal palatín gróf Mikuláš Pálffy ako majiteľ Plaveckého panstva na Bratislavskom hrade 9. augusta 1713¹⁴⁷. O vydanie cechových pravidiel žiadali krajčírski majstri Pavol Ondrovič, Anton Walesi a Michal Hercek na čele s cechmajstrom Michalom Zúbkom.

¹⁴⁷ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Acta mechanica, C 25 – Bratislavská stolica, N. 1/52, s. 234 – 239.

Kováči a zámočníci vytvorili spoločnú cechovú organizáciu 2. júna roku 1669 na základe artikúl od Leopolda I.¹⁴⁸ Majiteľom Plaveckého panstva bol v tom čase Ján Anton Pálffy. Cechmajster bol volený podobne ako v iných cechoch na obdobie jedného roka. Všetci majstri sa museli pri výkone svojho povolania navzájom rešpektovať a úctivo sa k sebe správať. Či bol majster Slovak, Maďar, alebo Nemec, musel pri vstupe predložiť dôkaz o svojom legitímnom pôvode v podobe hodnoverného rodného listu. Ak bol niekto vyučeným kováčom alebo zámočníkom, ale nebol synom člena cechu, musel pri vstupe zaplatiť 12 zlatých. Syn majstra jedného z týchto remesiel zaplatil vstupný poplatok 6 zlatých. Kto chcel vykonávať kováčske alebo zámočnicke remeslo v tomto cechu, musel predložiť hodnovernú listinu o vandrovke.

Toto svedectvo muselo obsahovať mená majstrov, u ktorých pracoval uchádzač o vykonanie majstrovskej skúšky, a názvy lokalít v Uhorsku, kde pôsobil. Tovariš musel svojmu majstrovi podobne ako v krajčírskom cechu oznámiť svoj úmysel odísť z jeho služieb pätnásť dní vopred.

Keď nejaký cudzí kováčsky majster, ktorý nebol členom cechu, chcel vykonávať svoje remeslo na území Plaveckého panstva, bolo v kompetencii cechu rozhodnúť v jeho prípade o povolení alebo zákaze vyrábať kováčske výrobky. Ak takýto majster získal povolenie cechu pôsobiť na panstve, musel mať aj povolenie od nejakého tamojšieho obyvateľa zriadiť si dielňu v jeho usadlosti.

Kováčski majstri a tovariši mohli v prípade potreby čerpať prostriedky z cechovej pokladnice, ak niektorého z nich postihla choroba, ťažké zranenie alebo úmrtie. Ak člen cechu zomrel bez zanechania majetku, tak cechmajster mohol použiť prostriedky z cechovej pokladnice na zaplatenie pohrebu alebo bolo použitie finančných prostriedkov viazané na súhlas zemepána alebo účtovníka Plaveckého panstva.

V prípade, že niektorý majster vykonával remeslo nepoctivo, cechmajster zakázal jeho ďalšie pôsobenie v cechu. Ak vdova po zomnulom kováčovi alebo zámočníkovi chcela pokračovať v manželovom podnikaní, tak mohla požiadať cech o poskytnutie tovariša na výpomoc.

---

¹⁴⁸ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Acta mechanica, C 25 – Bratislavská stolica, N. 1/16, s. 83 – 85.

Majstri, ktorí sa presťahovali do slobodného kráľovského mesta alebo na iné miesto v Uhorsku, mali mať rovnaké podmienky na výkon remesla ako v Malackách alebo na Plaveckom panstve. Ak niekto vyznával kalvínsku alebo luteránsku vieru, mal povinnosť prestúpiť na rímskokatolícke vierovyznanie.

Kožušníci a ich výrobky predstavovali dôležitú súčasť uspokojovania každodenných potrieb obyvateľov každého sídla. Toto odvetvie remeselnej výroby existovalo aj v Malackách, kde kožušnícky cech na základe privilégia Leopolda I. z 2. júna roku 1669 založil Ján Anton Pálffy¹⁴⁹. Spoločenstvo združovalo aj majstrov tohto remesla z mestečka Gajary a obce Borský Mikuláš ako ďalších sídiel plaveckého domínia. Gajary mali rovnako ako Malacky štatút privilegovaného mestečka. Výrobky kožušnickeho remesla pokrývali miestny trh a predávali sa na regionálnych jarmokoch. Sídлом cechu boli Malacky ako sídlo zemepanskej správy.

Cechmajster kožušnickeho cechu sa volil na zhromaždení, ktoré sa konalo vždy 27. decembra, teda na deň svätého Jána Evanjelistu. Jeho funkčné obdobie trvalo vždy jeden rok a plat dostával z cechovej pokladnice vo výške 3 zlatých. Odstupujúci cechmajster skladal pred všetkými kožušnicými majstrami účty z výkonu svojej funkcie. Ak predstavený cechu zvolal prostredníctvom ním určeného tovariša všetkých členov cechu v ktorúkoľvek dennú alebo nočnú hodinu, vyplývala z toho povinnosť zúčastniť sa na takejto mimoriadnej schôdzi. Neúčast bez odôvodneného ospravedlnenia sa trestala pokutou 2 funty vosku. Rovnaká sankcia platila aj pri porušení rozhodnutí cechmajstra niektorým kožušníkom. Tovariš zaplatil za hanobenie dobrého mena svojho majstra 4 funty vosku. Spory v cechu riešil v prvom stupni cechmajster. Pokuta za sťažnosť kožušníka priamo richtárovi bez vedomia cechmajstra predstavovala sumu 1 zlatý, ktorá prináležala cechovej pokladnici

¹⁴⁹ Maďarský krajský archív, fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, Bratislavská stolica, C 25, N. 1/40. Tiež: TANDLICH, Tomáš. Artikuly kožušnickeho cechu na Plaveckom panstve z roku 1669. In: ZETKOVÁ, Jana. Malacky a okolie 1. Zborník príspevkov – história. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky – Múzeum Michala Tillnera, 2008, s. 73 – 80.

a slúžila na nákup vosku. Suma 25 denárov sa odovzdávala od každého majstra ako pravidelný ročný poplatok pre potreby výdavkov spoločenstva. Majster, ktorý by vykonával remeslo nepoctivo alebo by nezaplatil nejakú pokutu za priestupok proti artikulám, bol postihnutý zákazom výkonu remesla až do úhrady svojich záväzkov. Zákaz sa vzťahoval aj na zamestnávanie tovarišov alebo výchovu učňov. Továriši disponovali právom odvolať sa k malackému richtárovi alebo k zemepanskému súdu, ak by neboli spokojní s rozhodnutím cechmajstra o škode do sumy 12 zlatých. Poplatok za tento úradný výkon stanovili artikuly na sumu 1 zlatý.

Sviatok Božieho tela sa stal pre kožušnícky cech jedným z najvýznamnejších sviatostných dní cirkevného liturgického roka. Majstri a tovariši sa zúčastňovali na svätej omši, ako aj na procesii, inak im hrozila pokuta 2 funty vosku. Kožušnícky cech dbal ako každé remeselnícke združenie na svoju dobrú povesť. Kožušník alebo blanár, ktorý nevyrábal kvalitné kožušinové výrobky, nesmel svoje kožuchy ani iné produkty z kožušiny predávať. Porušenie tohto pravidla sa trestalo zabavením tovaru.

Kožušnícki majstri, ktorí nepatrili do miestneho cechu, mohli svoj tovar predávať len so súhlasom kožušnickeho cechu. Toto nariadenie sa netýkalo obdobia jarmokov. Ak sa syn kožušnickeho majstra oženil s dcérou remeselníka rovnakého odvetvia, zaplatil do cechovej pokladnice sumu 4 zlaté. Rovnaká suma sa zložila aj v prípade, ak sa zosobášila dcéra kožušníka so synom iného kožušníka. Vdova strácala právo svojho zosnulého manžela na výkon kožušnickeho remesla, ak uzavrela manželstvo s niekým, kto sa neživil týmto remeslom.

Cechmajster vyvesil pri úmrtí niektorého kožušnickeho majstra na znak úcty voči zosnulému na svojom dome štyri zelené vlajky. Účasť na majstrovom pohrebe bola povinná pre členov cechu, ich rodinných príslušníkov i tovarišov. Rovnaké prejavy rešpektu a spolupatričnosti sa prejavovali aj pri odchode na večnosť manželky kožušníka alebo dieťaťa niektorého z členov združenia. Smrť tovariša alebo slúžky sa dávalo na vedomie vyvesením dvoch vlajok. Odpadla však povinná účasť cechu na ich pohrebe. Príkaz cechmajstra, na základe ktorého vybraní majstri držali čestnú stráž pri rakve zosnulého pred pohrebom, predstavoval

záväzné nariadenie. Porušenie sa trestalo pokutou 50 denárov do cechovej truhlice. Rovnaká finančná sankcia platila aj pri neuposlúchnutí akéhokoľvek príkazu cechmajstra. Učeň musel dostať od svojho majstra výučný list s cechovou pečaťou. Poplatok za jeho vystavenie sa rovnal sume 1 zlatý.

Kožušníci, alebo iným názvom kušníeri a blanári, informovali jeden druhého, ak mäsiari od každého z nich pýtali za baranie kože inú finančnú sumu. Cechmajster v takomto prípade následne zakázal takto získané baranie kože predávať všetkým kožušníkom a ich tovarišom pod hrozbou konfiškácie vecí.

Sviatok svätého Michala archanjela, t. j. 29. september, si majstri a tovariši pripomínali účasťou na svätej omši. Neúčasť sa pokutovala sumou 1 zlatý. Miestnemu farárovi a plebánovi darovali kožušníci pintu vína, sliepku alebo kapúna.

Majstri kožušnickeho cechu si zriadili svoju cechovú pokladnicu. Cech zamestnával vlastného pisára s pevne stanovenou ročnou mzdou. Konflikt medzi majstrom a tovarišom musel byť vyriešený najprv podľa artikúl. Zemepán rozhodoval až o odvolaní sa majstrov a tovarišov proti rozhodnutiu cechového zhromaždenia alebo cechmajstra.

Majstri kožušnickeho cechu mali právo zabaviť výrobky kožušníkov, ktorí vykonávali svoje remeslo na území Malaciek, Gajar a Borského Mikuláša bez súhlasu cechu. Cechoví tovariši patrili pod dozor jedného z majstrov, ktorý sa označoval ako tzv. starý otec. Medzi jeho povinnosti patrilo postarať sa o počiatočné ubytovanie a stravu pre vandrovných tovarišov. Súčasne prideloval tovariša majstrovi, ktorý žiadneho nemal. Tento kožušník spravoval aj pokladnicu, kam každú nedeľu všetci tovariši platili 4 denáre. Kožušnícki tovariši dostávali od cechu pravidelne potvrdenie o svojej mzde. Vzájomný rešpekt a úcta tovarišov k sebe navzájom mala byť samozrejmosťou.

Učeň musel po absolvovaní určitého počtu učňovských rokov zaplatiť jeden zlatý za vystavenie výučného listu. Následne si vybral, ku ktorému majstrovi ako tovariš nastúpi. Továriš smel požiadať po uplynutí jedného roka služby u niektorého kožušnickeho majstra o vykonanie majstrovskej skúšky. Poplatok za tento úradný výkon bol stanovený

na štyri zlaté. Polovica tejto sumy prináležala tovarišovmu bývalému majstrovi a zvyšok sa odviedol do cechovej pokladnice.

Malacky používali v roku 1715 vo svojom chotári trojpoľný systém hospodárenia s ornou pôdou. Výnos z jednej zasiatej bratislavskej merice obilia predstavoval dve merice zrna pri žatve. Produkcia sena bola z jedného kosca seno pre jeden voz ťahaný dobytčím štvorzáprahom. Pásienky pokrývali potreby obyvateľov mestečka. Drevo z panských lesov sa používalo na stavebné účely a ako palivo. Michal Homolya aj Ján Vaszkovich vlastnili mlyn s jedným mlynským kameňom, ale ani jeden nemal z neho dlhšie žiaden zisk. Pôsobil tu cech obuvníkov so štyrmi majstrami, dvaja tkáči, jeden mäsiar, jeden zámočník a dvaja kožušníci, ktorí svojimi výrobkami pokrývali potreby obyvateľov Malaciek a neplatili preto žiadne poplatky panstvu. Richtárom bol Juraj Haránek¹⁵⁰.

---

¹⁵⁰ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

3 NITRIANSKA STOLICA

Nitrianska stolica bola spomedzi týchto územnosprávnych jednotiek Uhorska šiesta najväčšia. V priebehu 16. storočia sa jej hranice ustálili. Jej územie siahalo od rieky Moravy na západe po rieku Žitavu a horské masívy Žiar, Tribeč a Vtáčnik na východe. Dolné toky rieky Váhu a Žitavy vytvárali jej južné hranice. Severovýchodnú hranicu tvorili Strážovské vrchy a severným smerom sa jej teritórium tiahlo po Považský Inovec a masív Javoriny. Juhozápadný okraj vymedzovali toky rieky Myjavy, Blavy a Váhu¹⁵¹.

Územie stolice sa delilo už od 14. storočia na štyri slúžnovské obvody, na čele ktorých stáli slúžni ako volení predstavitelia šľachtickej samosprávy. Centrálny slúžnovský obvod mal sídlo priamo v Nitre, volal sa Nitriansky a smerom na juh zaberá územie po Nové Zámky a na sever sa rozprestieral od Hlohovca po obec Dolné Lefantovce¹⁵².

Druhý slúžnovský obvod sa volal Obdokovský a centrum mal v obci Horné Obdokovce¹⁵³. Od druhej polovice 17. storočia sa prenieslo jeho sídlo do mestečka Radošina¹⁵⁴ ktoré získalo od cisára Ferdinanda III. dňa 12. júla roku 1639 právo konať trhy a jarmoky. Bojnický slúžnovský obvod mal centrum v Bojniciach a predstavoval územie na hornom toku rieky Nitry od obce Žabokreky nad Nitrou cez Solčany až po Dražovce nad Nitrou¹⁵⁵.

---

¹⁵¹ KERESTEŠ, Peter – ČISÁRIK, Ladislav. Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica. Bratislava: Vydavateľstvo Hajko & Hajková, 2010, s. XVIII.

¹⁵² KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. XVIII.

¹⁵³ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. XVIII.

¹⁵⁴ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 9. zväzok, s. 256 – 257.

¹⁵⁵ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. XIX.

Najväčším slúžnovským obvodom bol Novomestský obvod, ktorý mal sídlo v Novom Meste nad Váhom. Od druhej polovice 17. storočia sa jeho názov zmenil na Záhorský. V Novom Meste nad Váhom zasadali počas protitureckých bojov aj generálne kongregácie šľachty Nitrianskej stolice¹⁵⁶.

Územie Nitrianskej stolice sa od polovice 17. storočia delilo ešte na dva menšie územné celky, ktorých geografickú a politickú hranicu tvorila rieka Váh. Územie na jej ľavom brehu zahŕňalo Nitriansky, Bojnický a Obdokovský obvod a oblasť na pravom brehu rieky tvorili Novomestský a neskôr vzniknutý Skalický obvod¹⁵⁷. Posledný menovaný obvod vznikol v poslednej štvrtine 17. storočia. Vyčlenil sa z Novomestského obvodu z dôvodu jeho rozľahlého teritória. Jeho sídlom bola Senica, ktorá získala od cisára Rudolfa II. dňa 28. septembra roku 1589 potvrdenie práva zemepanského mestečka na voľby richtára a mestskej rady¹⁵⁸. Okrem Senice patrili k zemepanským mestečkám, ktoré mali výsady na konanie trhov a jarmokov, prípadne iné práva, už od obdobia vrcholného stredoveku, tieto oppidá: Starý Hlohovec, Nový Hlohovec, Bojnice, Chtelnica, Topoľčany a Nové Mesto nad Váhom¹⁵⁹.

Čachtice získali v roku 1494 viaceré výsady, pričom sa ako oppidum uvádzajú už v rokoch 1469 a 1535. Dobrá Voda dostala privilégia od kráľa Mateja Korvína a Holíč sa spomína ako oppidum v rokoch 1523 a 1533. Komjaticiam udelil Žigmund Luxemburský v roku 1408 právo na usporadúvanie jarmokov. Nitrianske Pravno sa spomína ako zemepanské mestečko v roku 1430. Radošovce mali štatút mestečka v roku 1473 a Stará Turá získala privilégia zemepanského mestečka od Mateja Korvína v roku 1467. Šaľa sa uvádza ako oppidum v rokoch 1505 a 1523 a Šaštín mal toto postavenie v rokoch 1524 a 1526. Šintava sa spomína ako oppidum už v roku 1439 a Šurany sú mestečkom už

¹⁵⁶ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. XIX.

¹⁵⁷ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. XIX.

¹⁵⁸ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 4. zväzok, s. 580 – 593.

¹⁵⁹ ŽUDEL, Osídlenie..., ref. 7, s. 89.

v roku 1512. Vrbové získalo výsady zemepanského mestečka od kráľa Žigmunda v roku 1437¹⁶⁰.

Županom stolice bol nitriansky sídelný biskup, ktorý vykonával túto funkciu od roku 1313 až do obdobia vlády Márie Terézie. Táto panovníčka uvedené právo po smrti biskupa Jána Gustýniho v roku 1777 zrušila¹⁶¹. Nitrianska diecéza sa členila na tri archidiakonáty: Nitriansky alebo Katedrálny, Trenčiansky a Hradniansky. Najrozsiahlejší z nich tvorilo územie Trenčianskeho archidiakonátu¹⁶². Majetok biskupstva sa delil od roku 1607 na oficioláty, teda panstvá¹⁶³. V uvedenom roku mali tieto správne celky majetkovej správy sídla v Dražovciach, Lukáčovciach, Močenku a v Radošinej. Nitrianska stolica získala od cisára Mateja II. dňa 26. septembra roku 1615 právo na používanie stoličnej pečate, červeného vosku a stoličného erbu¹⁶⁴.

Najvýznamnejším rodom v stolici boli a ostali aj v 16. storočí Forgáčovci so sídlami na hrade Gýmeš a v mestečku Komjatice s dvomi hrádkami¹⁶⁵. Synovia Žigmunda Forgáča Imrich, Šimon a František sa počas druhej polovice 16. storočia postarali o zvýšenie vplyvu Forgáčovcov v uhorskej politike. Imrich (1539 – 1599) sa stal trenčianskym županom, František (1530 – 1577) varadínskym biskupom a Šimon (1526 – 1598) veliteľom pevnosti Nové Zámky. Toto panstvo sa rozprestieralo na území Nitrianskej a Tekovskej stolice a 55 obcí na ich území vo vlastníctve rodu sa rozdelilo medzi jeho členov v druhej polovici 16. storočia¹⁶⁶.

Cisár Ferdinand I. daroval novou donáciou veľkovaradínskemu biskupovi Františkovi Forgáčovi a ďalším členom rodu Šimonovi, Pavlovi,

¹⁶⁰ ŽUDEL, Osídlenie..., ref. 7, s. 89.

¹⁶¹ KOSTICKÝ, Bohuš – WATZKA, Jozef a kol. Štátny archív v Bratislave. Pobočka v Nitre. Sprievodca po archívnych fondoch II. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1963, s. 192.

¹⁶² KOSTICKÝ – WATZKA a kol., ref. 161, s. 193.

¹⁶³ KOSTICKÝ – WATZKA a kol., ref. 161, s. 193.

¹⁶⁴ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 6. zväzok, s. 553 – 556.

¹⁶⁵ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. 75.

¹⁶⁶ KOSTICKÝ – WATZKA a kol., ref. 161, s. 168.

Imrichovi, Štefanovi, Jánovi, Ondrejovi, Ladislavovi a Gergelymu 10. januára roku 1563 hrad a panstvo Gýmeš s pertineniami Malý a Veľký Gýmeš, Komjatice, Veľké Suľany, Vojka nad Žitavou, Lehota pri Nitre, Kmeťovo, Štitáre, Veľké a Malé Bielice, Horný a Dolný Černík, Dvorany nad Nitrou, Pohranice, Poľný Kesov v Nitrianskej stolici a Kostolány pod Tribečom, mestečko Zlaté Moravce, Veľké Chrašťany, Viesku nad Žitavou, Červený Hrádok, Hostovce, Veľké a Malé Kozmálovce, Choča a Maňu v Tekovskej stolici¹⁶⁷. V rokoch 1560 a 1640 získali členovia rodu barónsky titul a titul grófa sa im podarilo dosiahnuť v rokoch 1647 a 1653¹⁶⁸.

Šimon Forgáč, ktorý bojoval ako jeden z uhorských vojenských veliteľov v najväčšej bitke pätnástročnej vojny, pri mestečku Mezókeresteš v roku 1596, dostal od cisára Rudolfa II. dňa 17. apríla roku 1579 pridelené panstvo Gýmeš s dedinami Veľké Chyndice, Vojka nad Žitavou, Štitáre, Šólk, Veľký a Malý Černík, Veľké a Malé Bielice, Kostolány pod Tribečom, Velčice, Čierne Kľačany, Chyzerovce, Nová Ves nad Žitavou a mestečkom Zlaté Moravce, Veľkou Maňou a Veľkými Kozmálovcami¹⁶⁹. Jeho synovia nastúpili dráhu vo vysokej politike Uhorského kráľovstva. Žigmund (1560 – 1621) sa stal krajinským sudcom a v roku 1616 uhorským palatínom a jeho brat František (1560 – 1615) sa z pozície nitrianskeho biskupa dostal na ostrihomský arcibiskupský stolec. Žigmundov syn Adam vykonával v rokoch 1649 až 1663 funkciu veliteľa novozámockej pevnosti¹⁷⁰.

Kráľovský radca, boršodský župan a hlavný kapitán preddunajského vojenského dištriktu Šimon Forgáč získal do vlastníctva panstvo Gýmeš od Leopolda I. dňa 14. januára roku 1698 s pertineniami Gýmeš, Veľké Chyndice, Malé Sľažany, Velčice, Veľké a Malé Kozmálovce, Chyzerovce, Choča, Hostovce, Veľké Chrašťany a Zlaté Moravce¹⁷¹.

¹⁶⁷ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 3. zväzok, s. 767 – 768.

¹⁶⁸ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. 76.

¹⁶⁹ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. 75. Tiež: Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 4. zväzok, s. 153 – 154.

¹⁷⁰ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. 76.

¹⁷¹ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské

Šimon Forgáč sa pridol na stranu Františka II. Rákociho a stratil tak rodové majetky v prospech Uhorskej komory v roku 1709. Samotný Forgáč stál najprv na cisárskej strane a v roku 1703 bojoval na strane generála Šlika a dobyl od kurucov späť Hlohovec v októbri toho istého roku. Tento člen rodu vymenil podobne ako šľachta Nitrianskej stolice cisársku zástavu za povstaleckú už v novembri roku 1703 a ostal Rákocimu verný aj v čase porážky povstania. Emigroval v roku 1709 do Poľska a poslednou známou správou o ňom je jeho žiadosť predložená jeho manželke Agneši Esterházyovej o pôžičku 20.000 rýnskych zlatých¹⁷². Karol VI. daroval ako protihodnotu za poskytnutú finančnú pomoc rosonskému biskupovi Pavlovi Forgáčovi dňa 6. mája roku 1718 hrad a panstvo Gýmeš a panstvo Komjatice znovu¹⁷³.

3.1 Nitra

Uhorský kráľ Belo IV. udelil svojou privilegálnou listinou zo dňa 2. septembra roku 1248 nitrianskym hosťom a mešťanom za podiel na obrane krajiny a mesta Nitra spolu s hradom proti Tatárom výsady mesta Stoličný Belehrad. Najdôležitejším právom bola slobodná voľba richtára a mestskej rady a vyňatie spod súdnej právomoci palatína a nitrianskeho župana. Richtár a mestská rada tvorili pre Nitranov prvostupňový súd a obyvatelia mesta sa mohli odvolať ku kráľovi. Ekonomický rozvoj mesta malo zabezpečovať usporadúvanie pravidelného trhu vždy v utorok. Trh sa mal konať na hrade, teda v neskoršom Hornom meste¹⁷⁴. Týždenné trhy sa konali v utorok a piatok. Dopĺňalo ich sedem jarmokov, a to na 3. pôstnu nedeľu, na Zelený štvrtok, na sviatok svätého Urbana (25. mája), na sviatok svätého Pavla pustovníka (10. januára),

---

knihy, 24. zväzok, s. 372 – 373.

¹⁷² LEHOTSKÁ a kol., ref. 48, s. 101.

¹⁷³ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 32. zväzok, s. 52 – 54.

¹⁷⁴ MARSINA, Richard. Nitra vo včasnom a vrcholnom stredoveku. In: FOJTÍK, Juraj a kol. Nitra. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1978, s. 32 – 33.

na sviatok Navštívenia Panny Márie (2. júla), na deň svätého Lukáša (18. októbra) a na deň svätého Tomáša (29. decembra)¹⁷⁵.

Obyvatelia Nitry museli posilať do kráľovskej armády na obranu uhorského územia dvanásť vojakov, ale cudzí a domáci obchodníci neplatili nijaké trhové poplatky na miestnom trhu¹⁷⁶. Nitrania získali okrem privilégií aj pozemkové vlastníctvo v podobe chotára vlastného mesta Nitra, teda neskoršieho Dolného mesta, ako aj podiely v Horných a Dolných Krškanoch a v Dvorčanoch¹⁷⁷. Nitrianski mešťania si svoje privilégiá dali potvrdiť od kráľov Štefana V., asi v rokoch 1270 – 1272, a Ladislava IV. Kumánskeho, pred rokom 1288¹⁷⁸.

Ladislav IV. daroval mesto Nitra nitrianskemu sídelnému biskupovi Paschαιοvi svojou listinou zo dňa 13. mája roku 1288. Slobodné kráľovské mesto sa zmenilo na zemepanské mesto, ktoré síce malo všetky dovtedajšie výsady, ale jeho právny štatút sa znížil podriadením jeho obyvateľov zemepanskej právomoci biskupa ako vlastníka.¹⁷⁹ Obyvatelia výsadného Dolného mesta nemali robotné povinnosti, mohli disponovať so svojím hnutelným a nehnuteľným majetkom formou dedenia a predaja. Transakcie uzatvárali obyvatelia mesta pred richtárom a mestskou radou podobne ako v slobodných kráľovských mestách. Mestská rada používala vlastnú pečať na vydávanie listín o dôležitých právnych záležitostiach. Najstarší doklad o použití pečate je z roku 1461¹⁸⁰.

Richtár stál na čele mestskej samosprávy. Biskup ako zemepán navrhoval štyroch kandidátov na túto funkciu. Richtára a prisázných volili mešťania spoločne pre Horné a Dolné mesto. Mešťania z nich vybrali jedného a prefekt panstva túto voľbu potvrdil. Radu mesta Nitra tvorili dvanásť prisázní, ktorí boli spolu s richtárom a mestskými úradníkmi

¹⁷⁵ FOJTÍK, Juraj. Nitra za feudalizmu (1526 – 1848). In: FOJTÍK, Juraj a kol. Nitra. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1978, s. 57.

¹⁷⁶ MARSINA, ref. 174, s. 32 – 33.

¹⁷⁷ MARSINA, ref. 174, s. 34.

¹⁷⁸ MARSINA, Richard. Základné mestské privilégiium pre Nitru z roku 1248. In: Nitra v slovenských dejinách. (Zostavil Richard MARSINA). Martin: Matica slovenská, 2002, s. 194.

¹⁷⁹ MARSINA, ref. 178, s. 35.

¹⁸⁰ FOJTÍK, ref. 175, s. 61.

platenými funkcionármi. Voľby sa konali na deň svätého Juraja (24. apríla). Mestskí predstavitelia získali ročný mandát. Mestský notár viedol mestské protokoly a zapisoval všetky rozhodnutia. Novým mešťanom sa mohol stať ten, koho odporučila mestská rada a richtár biskupovi. Richtár a dvaja senátori tvorili mestský súd. Odvolacím orgánom v civilných veciach bol zemepanský súd. Trestné veci spadali do kompetencie zemepanského súdu. Obyvatelia mesta si sami volili okrem prísazných aj notára, sirotského správcu, dvoch trhových richtárov, hospodára – pokladníka a hôrneho richtára¹⁸¹.

Kapitán bol volený pri voľbe mestskej rady a richtára. Mestská stráž mala okrem neho šesť členov. Nitra sa delila na desiatky, ktoré tvorila jedna väčšia ulica alebo viac menších. Na čele týchto bezpečnostných oblastí stál desiatnik. Stráž dozerala na polia a lesy, aby tu dobytok nespôsobil škody, ako aj strážila dodržiavanie nočného pokoja a predchádzala kriminálnym činom¹⁸².

Nitrianski mešťania na čele s richtárom Tomášom Jančíkom a mešťanom Albertom Bertom požiadali panovníka o potvrdenie svojich mestských výsad od kráľov Belu IV. a Mateja Korvína, ktorých listiny im zničil požiar. Ferdinand toto potvrdenie vykonal svojou listinou z 10. júla roku 1557. Nitra získala výsady kráľovského mesta¹⁸³.

Spory medzi kapitulou, biskupstvom a mestom Nitra sa stávali pravidlom. Vyostřil sa najmä konflikt o využívanie výčapu vína a tamajších jatiek. Problém vyriešila dohoda o zriadení viacerých hostincov a jatiek medzi biskupstvom a kapitulou v Hornom aj Dolnom meste z roku 1579. Dohodu potvrdila Nitrianska stolica¹⁸⁴.

Biskup a mesto Nitra si upravili vzájomné vzťahy dohodou z roku 1632. Biskup Ján Telegdy, ktorý zastával aj post kaločského arcibiskupa, vydal zo svojej právomoci zemepána tento dokument pod názvom

¹⁸¹ FOJTÍK, ref. 175, s. 60.

¹⁸² FOJTÍK, ref. 175, s. 60.

¹⁸³ MRVA, Ivan. Nitra vo včasnem novoveku (1526 – 1711). In: FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián R. a kol. Dejiny Nitry. Od najstarších čias po súčasnosť. Nitra: Mesto Nitra, 1998, s. 190.

¹⁸⁴ MRVA, ref. 183, s. 190.

Konvencia 23. apríla roku 1632 ako povolenie volieb mestskej samosprávy zemepanského mestečka Nitra.

Ťažnosti richtára a nitrianskej mestskej rady na porušovanie ich výsadných práv boli zo strany biskupa ako zemepána akceptované¹⁸⁵. Nitrania boli oslobodení od povinnosti kosiť biskupské lúky a vozit ťad na biskupský hrad¹⁸⁶. Ročne mali platiť 100 zlatých ako každoročnú daň biskupstvu¹⁸⁷. Výčap vína mohli mešťania slobodne využívať v čase od 29. septembra predchádzajúceho roka do 24. apríla nasledujúceho roka. Obyvatelia Nitry smeli voľne nakladať so svojimi nehnuteľnosťami a mohli sa na rozdiel od iných poddaných slobodne sťahovať. Príjem z trhov a jarmokov sa rozdelil na polovicu medzi biskupský úrad a Nitranov¹⁸⁸.

Špecifickým nariadením biskupa Telegdyho ako cirkevnej vrchnosti na území mesta Nitra bolo, že sa v nej nesmeli usadzovať nekatolíci¹⁸⁹. Každý, kto chcel v Nitre bývať, musel konvertovať na katolícku vieru. Richtár a prísažní si vyžiadali od cisára Ferdinanda II. potvrdenie týchto výsad, v čom im panovník vyhovel vydaním listiny dňa 5. mája roku 1632¹⁹⁰. Dňa 4. mája roku 1637 tieto výsady potvrdil aj nový cisár Ferdinand III.¹⁹¹

V 16. storočí neboli rozdiely medzi nitrianskym Horným a Dolným mestom z hľadiska veľkosti ani povinností voči biskupstvu ako zemepánovi zásadné. Zmena štruktúry obyvateľstva Horného mesta, kam sa prisťahovali šľachtické rodiny a členovia nitrianskej kapituly, znamenala zánik poddanských povinností voči nitrianskemu biskupovi¹⁹².

V prvej polovici 16. storočia nastal v Nitre rozvoj remesiel. Väčšina obyvateľstva v meste sa venovala naďalej poľnohospodárstvu, ktoré

¹⁸⁵ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁸⁶ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁸⁷ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁸⁸ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁸⁹ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁹⁰ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁹¹ MRVA, ref. 183, s. 194.

¹⁹² MRVA, ref. 183, s. 202.

doplňalo pestovanie viniča a výroba vína¹⁹³. Dominantným odvetvím bolo mlynárstvo a ďalej to bolo garbiarstvo, obuvnícke remeslá, mäsiarstvo a kováčstvo. V polovici 16. storočia sa v Nitre začali rozmiestňovať vojenské oddiely kvôli obrane proti Turkom. Ich zásobovanie malo pozitívny vplyv na rozvoj remeselnej výroby. V roku 1583 získal artikuly nitriansky cech obuvníkov, v roku 1585 kováči a zámočníci, nitriansky mäsiarsky cech prevzal artikuly trnavských majstrov rovnakého remesla v roku 1562¹⁹⁴. V roku 1593 vznikol cech gombičkárov, v roku 1630 získal spoločný cech kováčov a zámočníkov novelizované artikuly. 17. storočie zavŕšila Nitra s trinástimi cechmi, ktoré združovali šesťdesiat remeselníkov¹⁹⁵.

Osobitným výrobným remeslom bolo mlynárstvo. V roku 1600 stála na rieke Nitre trojica mlynov. Dva patrili mestu Nitra a jeden obhospodarovala kapitula¹⁹⁶. Podľa rozhodnutia biskupa Telegdyho sa sem mohol dovážať aj orientálny tovar z Osmanskej ríše, čo umožňovalo rozsiahlu obchodnú výmenu medzi Osmanskou ríšou a Uhorskom. Nitriansky biskupský úrad podporoval tiež rozvoj kamenárskeho a staviteľského remesla, ako i výrobu tehál, čo súviselo s opravou a výstavbou hradného komplexu¹⁹⁷. Biskupstvo vlastnilo na rieke Nitre v roku 1694 mlyn, ktorý okrem mletia obilia slúžil aj na pohon pily¹⁹⁸. Ekonomicky dôležitou bola tiež pálenica pred bránou Horného mesta, mal ju v prenájme židovský obchodník. V Nitrianskom Podhradí stál aj biskupský pivovar. Slobodné právo výčapu v Hornom meste mali jeho obyvatelia počas celého roka a v Dolnom meste čapoval zemepán víno i pivo od 29. septembra do 24. apríla v jemu patriacich štyroch krčmách¹⁹⁹. V Dolnom meste sa nachádzali aj dve zemepanské jatky a biskupstvu patrili veľký ovocný sad a stajne v Hornom meste²⁰⁰.

¹⁹³ MRVA, ref. 183, s. 204.

¹⁹⁴ MRVA, ref. 183, s. 205.

¹⁹⁵ MRVA, ref. 183, s. 205.

¹⁹⁶ MRVA, ref. 183, s. 205.

¹⁹⁷ MRVA, ref. 183, s. 205.

¹⁹⁸ MRVA, ref. 183, s. 205.

¹⁹⁹ MRVA, ref. 183, s. 204.

²⁰⁰ MRVA, ref. 183, s. 205.

Problémom bolo tiež platenie dane kvôli ubytovaniu vojska, kde dochádzalo k sporom medzi Horným a Dolným mestom. Dôvodom bolo, že šľachtické obyvateľstvo Horného mesta nemuselo ubytovávať vojakov ani platiť súvisiacu daň, ale obyvatelia Dolného mesta takéto oslobodenia nemali²⁰¹.

V nitrianskom Dolnom meste pôsobilo začiatkom roku 1715 48 remeselníkov v trinástich odvetviach remeselnej činnosti. Boli to tieto remeslá: čižmári, kováči, kamenári, povrazníci, zámočníci, krajčíri a tkáči s ročným ziskom 10 zlatých, ďalej stolár, medovníkar, remenár a kožušník dostali sumu po 16 zlatých, obuvníci získali 13,30 zlatého a mäsiar dostal 20 zlatých za rok²⁰².

3.2 Bojnice, Nitrianske Pravo a Prievidza

V roku 1637 získal Bojnické panstvo predseda Uhorskej komory Pavol Pálffy od Ferdinanda III. do zálohu za poskytnutie pôžičky 102.000 zlatých a dňa 6. apríla roku 1645 ho dostal za sumu 172.000 zlatých do vlastníctva²⁰³. Najvýznamnejšími mestečkami tu boli Prievidza a Bojnice. Prievidza získala v roku 1651 nové práva na konanie jarmok ako konfirmáciu staršieho privilégia z roku 1415²⁰⁴. Po smrti Pavla Pálffyho spravovala 20 rokov Bojnické panstvo v mene ich detí jeho manželka Františka²⁰⁵. Na panstve existoval špitál, kúpele, rôzne mýtné práva a mlyny.

Obyvatelia Prievidze síce boli urbárskym kontraktom z roku 1655 zbavení poddanských povinností, ale museli za to platiť ročne

²⁰¹ MRVA, ref. 183, s. 204.

²⁰² FOJTÍK, ref. 175, s. 59.

²⁰³ MELNÍKOVÁ, Marta. Prvípálfiovcina Bojníckom panstve. In: MALEČKOVÁ, Katarína. Pálfiovský rod – dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky. Bojnice: SNM – Múzeum Bojnice, s. 16. Tiež: Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 9. zväzok, s. 626 – 630.

²⁰⁴ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 18.

²⁰⁵ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 18.

3.000 zlatých Bojnického panstvu. Problémy pri vyplácaní tejto feudálnej renty viedli k okliešťovaniu práv prievidzských obyvateľov. Tento proces vyústil do tzv. vzbury prievidzských žien za práva mesta Prievidza v roku 1771.

Ešte predtým, v roku 1651, udelil Ferdinand III. privilegium, ktoré potvrdzovalo jarmočné výsady z roku 1415, ale napriek určeniu ďalších troch termínov jarmokov a práva na konanie trhu s dobytkom sa mesto Prievidza predsa len stalo viac závislým od pálfyovskej vrchnosti²⁰⁶. Dôvod bol veľmi jednoduchý, pretože platba sumy 3.500 zlatých ročne bola priveľká aj pre slobodné kráľovské mesto²⁰⁷.

Rekatolizácia sa na území Bojnického panstva prejavila najmä tým, že na základe nariadenia Pavla Pálffyho museli všetci protestantskí kazatelia odísť. Jeho manželka Františka v tejto činnosti pokračovala, a to najmä tým, že do Prievidze pozvala rehoľu piaristov, ktorí tu začali pôsobiť od roku 1666. Ich hlavnou úlohou bolo vychovávať školskú mládež. Príslušníci tejto rehole vyučovali vo svojom kolégiu školopovinnú mládež. Za túto činnosť dostávali od grófkyn Františky Khuenovej ročne 1.500 zlatých²⁰⁸. Piaristi vybudovali v Prievidzi aj kláštor, kostol a kolégium, ktoré patrí k najvýznamnejším barokovým pamiatkam na území Slovenska.

Pred Pálffyovcami dostali v roku 1527 do vlastníctva Bojnické panstvo Thurzovci, ktorých majetkom bolo až do roku 1636, kedy po smrti Michala Thurzu pripadlo z titulu odúmrtie panovníkovi²⁰⁹. Postupne ho získal do svojich rúk Pavol Pálffy. Podľa jeho testamentu Bojnické panstvo, t. j. hrad so všetkými mestečkami, dedinami a ostatnými jeho súčasťami, kúpeľnými budovami, domom v Banskej Bystrici, ako aj podielmi na panstve Červený Kameň, odkázal svojmu druhému synovi Jánovi Karolovi²¹⁰.

²⁰⁶ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 18.

²⁰⁷ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 18.

²⁰⁸ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 18.

²⁰⁹ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 15.

²¹⁰ MELNÍKOVÁ, ref. 203, s. 19.

Panstvo Bojnice malo svoje centrum na Bojnickom hrade²¹¹. Urbár z roku 1614 uvádza ako privilegované mestečká tri zemepanské mestečká: Bojnice, Nitrianske Pravno a Prievidzu. Rovnaké mestečká sú spomínané aj v urbári z roku 1636 a v donáciách panstva Bojnice od cisára Ferdinanda III. pre Pavla Pálffyho z roku 1645 a pre Mikuláša Jána Pálffyho od kráľa Karola VI. z roku 1726.

Panstvo Bojnice patrilo celé do Nitrianskej stolice, v rámci ktorej významnú úlohu mali tri oppidá s trhovými právami, a to Bojnice, Prievidza a Nitrianske Pravno. V rokoch 1637 až 1706 podliehalo celé panstvo ústrednej správe majetkov Pálffyovcov so sídlom v Stupave. Obdobie od roku 1707 do roku 1718 znamenalo administratívne riadenie panstva ústrednou správou majetkov pezenskej vetvy Pálffyovcov.

Na čele správy Bojnického panstva stáli priamo majitelia hradu a jednotliví úradníci nasledovali v takomto poradí: provizor, kastelán (polkoráb), ktorý bol súčasne aj veliteľom hradnej posádky, právny zástupca, pokladník, obilník, dvaja dvorskí s dozorom nad majermi, kľúčiar, šafár a prefekt. Ďalšou skupinou boli panský pisár a jeho pomocníci, drábi, účtovník, ktorý vyhotovoval urbáre, ďalej to bol lesmajster, husár, debnár, tesár, kominár, záhradník chmeľníc a rybníkov, správca studní a výčapníci vína a piva²¹².

V Bojniciach sa konali výročné jarmoky štyrikrát do roka a trhy každú stredu. Karol VI. udelil Bojniciam dňa 14. septembra roku 1713 okrem toho práva na dva jarmoky a dobytie trhy²¹³. Na bojnickom trhu sa obchodovalo s oceľou, južným ovocím, soľou, šafranom a železom. Mestečko Prievidza mohlo usporiadať od roku 1651 štyri jarmoky a trhy sa konali v pondelok a v piatok. Od polovice 17. storočia nastal presun jedného trhu z piatka na štvrtok. Leopold I. potvrdil dňa 17. júla roku 1681 mestečku právo voliť richtára a mestskú radu a udelil mu aj viaceré

²¹¹ SIVÁKOVÁ, Monika. Hospodárske a sociálne dejiny Bojnického panstva od začiatku 17. storočia do začiatku 18. storočia. In: MALEČKOVÁ, Katarína. Pálfiiovský rod – dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky. Bojnice: SNM – Múzeum Bojnice, 2000, s. 22.

²¹² SIVÁKOVÁ, ref. 211, s. 23.

²¹³ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 30. zväzok, s. 163 – 164.

úľavy pri platení zemepanských dávok a mýtnych poplatkov. Tieto privilégiá oppidu udelil už Ferdinand I. ako konfirmáciu listiny od Žigmunda Luxemburského zo dňa 5. novembra roku 1434²¹⁴. Predávalo sa tu víno, šafran, dobytok, súkno, obilie a sušené ovocie.

Posledné mestečko na území Bojnického panstva bolo Nitrianske alebo Nemecké Pravno, ktoré bolo držiteľom práv na trhy, jarmoky a tri trhy s dobytkom. Potraviny sa tu mohli predávať na trhu v sobotu. Leopold I. potvrdil dňa 5. decembra roku 1681 Nitrianskemu Pravnu trhové a jarmočné výsady, ktoré mu udelil dňa 29. novembra roku 1651 jeho otec Ferdinand III. a palatín Pavol Pálffy ako jeho zemepán²¹⁵.

V Prievidzi boli najvýznamnejšími remeselnými cechmi farbiari, medovníkari, zlatníci, výrobcovia sviečok a súkenníci. Pôsobili tu aj mäsiari, gombičkári, murári, čižmári, kožušníci, ševci, klobočníci a krajčíri. Prvý cech vznikol v roku 1613 a posledný v roku 1710²¹⁶.

Nitrianske Pravno malo cech mäsiarov od roku 1583, ďalej tu bol cech kováčov od roku 1607, krajčírov od roku 1613 a kožušníkov od roku 1634. Ševci a súkenníci existovali v oppide od začiatku 17. storočia, ale artikuly im udelil až Leopold I.²¹⁷

Oppidum Bojnice malo ako najmenšie z týchto oppíd len štyri cechy, ale pôsobil v nich veľký počet majstrov. Cech gombičkárov tvorilo 12 remeselníkov a v ševcovskom cechu to bolo 7 majstrov²¹⁸.

V mestečkách žili obyvatelia, ktorí sa síce označovali ako mešťania, ale v skutočnosti boli poddanými. Títo obyvatelia boli oslobodení od niektorých poddanských povinností a oni a ich rodiny sa venovali pestovaniu obilia. Títo poddaní užívali lúky a záhrady a chovali aj dobytok. Medzi zvýhodnených obyvateľov mestečiek patrili lekári, mýtnici, mlynári, mäsiari a súkenníci. Pisári, notári, učitelia, organisti, farári, kapláni, bojnický prepoš a členovia rehole piaristov v Prievidzi,

²¹⁴ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 30. zväzok, s. 163 – 164.

²¹⁵ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 17. zväzok, s. 103 – 105.

²¹⁶ ŠPIESZ, ref. 15, s. 82.

²¹⁷ ŠPIESZ, ref. 15, s. 81.

²¹⁸ ŠPIESZ, ref. 15, s. 82.

zvonári, zamestnanci hradu a vojaci počas protitureckých vojen a protihabsburských povstaní boli oslobodení od platenia akýchkoľvek daní a dávok panstvu.²¹⁹

Mestečko Bojnice malo dvojpoľný systém, z ktorého jedna časť slúžila ako zdroj sena, čo vystačilo z jedného kosca na jeden voz ťahaný dobytkom. Výnos po zasiatí jednej bratislavskej merice obilia na jar a na jeseň znamenalo úrodu dve merice zrna. Pasienky boli výnosné. Lesy slúžili ako zdroj paliva. Fungovali tu viaceré cechy s celkovým ročným ziskom 70 zlatých. Čižmári v počte 4 mali ročný zisk 20 zlatých, 1 kožušník 10 zlatých, 1 čiapkár 20 zlatých, 2 krajčíri 20 zlatých, 2 obuvníci 20 zlatých a traja židovskí obchodníci dosiahli spolu zisk približne 100 zlatých ročne. Richtárom bol Matúš Pöss²²⁰.

Mestečko Nitrianske (Nemecké) Pravno malo dvojpoľný systém s výnosom 2 bratislavskej merice obilia pri jesennej aj jarnej žatve. Drevo používali na stavebné a palivové účely na základe povolenia panstva Bojnice. Druhá časť ornej pôdy mala produkciu sena jeden voz pre potreby obyvateľov. Majstri remeselníci mali ročný zisk: 13 ševci 65 zlatých, 1 čižmár 4 zlaté, povrazník 2 zlaté, 1 kováč 10 zlatých, 3 obchodníci 50 zlatých, 2 krajčíri 10 zlatých, 10 obuvníkov 100 zlatých, 3 kožušníci 30 zlatých, 1 kolár 6 zlatých, 1 čižmár 1 zlatý, 1 hrnčiar 3 zlaté, 2 mäsiari 24 zlatých, 1 medovníkár 3 zlaté, 1 kočiš 8 zlatých. Richtárom bol mäsiar Ján Fricz²²¹. Celkový zisk dosiahol sumu 316 zlatých.

Prievidza mala vo svojom chotári zavedený dvojpoľný systém hospodárenia s pôdou, z ktorej po zasiatí jednej merice zrna mali obyvatelia výnos na jeseň 2,5 bratislavskej merice a na jar 3 merice obilia. Lúky nemali a pastva bola dostačujúca pre domáce potreby. Lesy sa používali ako zdroj palivového a stavebného dreva. Dva mlyny na území oppida nemali vlastných mlynárov a zisk z nich bol nulový. Obyvatelia platili zo svojho mestského hospodárstva ročne 18 zlatých Bojnickému panstvu.

²¹⁹ SIVÁKOVÁ, ref. 211, s. 29.

²²⁰ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

²²¹ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

Majstri remeselníci mali ročný zisk: 22 ševcov 100 zlatých, 8 čižmárov 30 zlatých, 3 mäsiari 36 zlatých, 1 povrazník 3 zlaté, 3 kožušníci 30 zlatých, 10 obuvníkov 70 zlatých, 8 obchodníkov 18 zlatých, 5 gombičkárov 25 zlatých, 4 kováči 24 zlatých, 1 klobučník 10 zlatých. Spolu získali tamojší remeselníci 346 zlatých. Richtárom bol Ján Rosenberger²²².

---

²²² Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

4 TEKOVSKÁ STOLICA

Tekovský komitát sa transformoval podobne ako ostatné uhorské stolice na šľachtickú stolicu. Štyria slúžni Tekovskej stolice spolu s jej županom vydali v roku 1322 prvú listinu v jej mene²²³. Rieky Hron a Žitava tvorili prirodzené vodné tepny. Územný vývoj Tekovskej stolice sa dovŕšil v roku 1329, kedy sa sem včlenilo mestečko Oslany, ktoré pôvodne patrilo k veľkému Zvolenskému komitátu²²⁴. Súčasne sa k Tekovu pripojila aj jeho juhovýchodná časť, ktorá patrila predtým do Ostrihomskeho komitátu. Územnú integritu stolice narušili turecké výboje, a to najmä po dobytí Ostrihomu v roku 1543, kedy Turci zriadili rovnomenný sandžak. Sem včlenili veľkú časť južného Tekova až po mestečko Vrábľe, ale moc tureckého polmesiaca v tejto oblasti siahala ďaleko na sever, a to až nad Zlaté Moravce, po obec Obyce. Toto územie platilo podľa tureckých defterov, teda daňových súpisov, z rokov 1579 a 1634 spolu s územím až po dedinu Kozárovce a Veľké Pole a s mestečkom Žiar nad Hronom dane Osmanom. Tekovská stolica sa najprv delila na štyri slúžnovské obvody, pričom v súpise z roku 1720 sa uvádzajú pod názvami Levický, so sídlom v Leviciach, Topoľčiansky, so sídlom v Topoľčiankach, Vrábľeský, s centrom vo Vrábľoch, a Horný slúžnovský obvod, so sídlom v Oslanoch.

Uhorským a nemeckým hosťom v podhradí hradu Tekov, teda v Starom Tekove, udelil kráľ Belo IV. dňa 10. septembra roku 1240 za ich službu viacero výsad a potvrdil im ich 31. mája roku 1253²²⁵. Hradnému županovi mali odovzdávať iba jedno dobytča, dvanásť sliepok, dvanásť

---

²²³ ŽUDEL, ref. 7, s. 127.

²²⁴ ŽUDEL, ref. 7, s. 128.

²²⁵ JUCK, Lubomír. Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1230 – 1350) 1. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1984, s. 36 – 37, č. 6.

gbelov piva a jeden kubulus obilia na jednu usadlosť, a to na Vianoce. Podliehali vlastnému richtárovi, ktorý mohol súdiť menšie priestupky. Ťažšie zločiny súdil župan. Hostia nemuseli ani platiť mýto na trhu v Starom Tekove za menšie tovary.

V 14. storočí sa do popredia dostali ako slobodné kráľovské banské mestá Kremnica a Nová Baňa. V rokoch 1381 – 1400 už mali postavenie mestečka Starý Tekov, Hronský Beňadik, Levice a Žiar nad Hronom²²⁶. Oslany sa uvádzajú ako zemepanské mestečko v rokoch 1487 a 1524. Želiezovce získali v roku 1409 právo výročného trhu a v rokoch 1425 a 1482 sa uvádzali ako oppidum. Žarnovica sa spomínala ako oppidum v rokoch 1479, 1516 a 1524 a v roku 1482 dostala jarmočné a trhové práva. Zlaté Moravce sa spomínali ako oppidum v rokoch 1475, 1483 a 1517. Vráble sa spomínajú ako zemepanské mestečko v roku 1507²²⁷. V 16. storočí narušili časté osmanské nájazdy najmä oblasť južného Tekova, kde najviac utrpelo okolie Levíc a Hronského Beňadika. Vráble, Čifáre a Zlaté Moravce boli tureckými vojakmi vypálené v roku 1530. Uhorský kráľ Ludovít I. z Anjou presunul dňa 25. októbra roku 1347 konanie týždenného trhu v dedine Petend, ktorá ležala pri benediktínskom kláštore v Hronskom Beňadiku a bola jeho vlastníctvom, na žiadosť tamjšieho opáta Sigfrída z pondelka na piatok. Dôvodom bola skutočnosť, že v ten deň sa už konal takýto trh v Bátovciach²²⁸.

Koncom 16. storočia existovalo v Tekovskej stolici 212 sídiel, z ktorých Kremnica a Nová Baňa boli slobodnými kráľovskými mestami²²⁹. Existovalo tu aj osem mestečiek, medzi ktoré patrili z pôvodných stredovekých oppíd Levice, Žarnovica, Žiar nad Hronom, Vráble, Zlaté Moravce a Tekovské Lužany²³⁰. Postavenie mestečka stratil Starý Tekov a získali ho Oslany.

Najväčším pozemkovým vlastníkom bolo až do dňa 21. januára roku 1565 benediktínske opátstvo v Hronskom Svätom Beňadiku, kedy cisár

²²⁶ ŽUDEL, ref. 7, s. 92.

²²⁷ ŽUDEL, ref. 7, s. 92.

²²⁸ JUCK, ref. 225, s. 157, č. 195.

²²⁹ ŽUDEL, ref. 7, s. 131.

²³⁰ ŽUDEL, ref. 7, s. 131.

Maximilián II. daroval donáciou jeho majetky Ostrihomskej kapitule²³¹. Išlo o mestečko Hronský Svätý Beňadik. Pôsobnosť hodnoverného miesta prešla z kláštora v Hronskom Beňadiku, ktorý dočasne zanikol a bol prebudovaný na protitureckú pevnosť, na Ostrihomsnú kapituľu. Samotné oppidum Hronský Svätý Beňadik daroval Ferdinand III. Ostrihomskej kapitule listinou zo dňa 25. januára 1650²³².

4.1 Zlaté Moravce

Najstaršia stredoveká písomná zmienka o Zlatých Moravciach je v zoborskej listine z roku 1113, v ktorej kráľ Koloman prideliuje zoborskému benediktínskemu Kláštora sv. Hypolita medzi jeho majetky aj osadu Moravce (Moroua)²³³. V okolí Zlatých Moraviec sa v ranom stredoveku, v období medzi 11. až 13. storočím, rýžovalo zlato, a to na potoku Leveši, ktorý je prítokom rieky Žitavy²³⁴. Po smrti Matúša Čáka Trenčianskeho získava susedné hrady Gýmeš a Hrušov kráľ Karol Róbert, pričom v roku 1347 udelil právo rýžovať zlato v potoku Topoľnica šľachticom z Topoľčianok²³⁵. Po smrti kráľa Ľudovíta I. v roku 1382 sa rod Forgáčovcov postupne dostal do priazne jeho dcéry kráľovnej Márie, hlavne za pomoc v boji o trón medzi jej manželom Žigmundom Luxemburským a Karolom Malým, ktorého zabil v roku 1386 Blažej Forgáč²³⁶. Získali za to do vlastníctva panstvo Gýmeš aj s lokalitou Marothy – Zlaté Moravce.

Zlaté Moravce sa na prelome 14. a 15. storočia nachádzali v susedstve majetkov šľachticov z Topoľčianok, ktorí okolo roku 1400

²³¹ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 3. zväzok, s. 838 – 839.

²³² Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 10. zväzok, s. 490 – 491.

²³³ RAKOVSKÝ, Štefan a kol. Zlaté Moravce a okolie. Bratislava: Západoslvenské vydavateľstvo Slavín, 1969, s. 78.

²³⁴ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 79.

²³⁵ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 80.

²³⁶ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 80.

prepadli mestečko a vyrabovali ho²³⁷. Dôležitým hospodárskym odvetvím sa stávalo vyberanie mýta. Viaceré mýtné stanice sa okrem Zlatých Moraviec uvádzajú v roku 1424 aj v susedných obciach Jedľové Kostolany, Chrášťany, Žikava a Hostie²³⁸. Tekovská šľachta v tejto časti stolice sa medzi sebou často dostávala do ozbrojených konfliktov. Hrad Hrušov a jeho majitelia mali časté spory s opátstvom v Hronskom Beňadiku. Spory medzi hrušovskými a topoľčianskymi majiteľmi sa vyostřili po roku 1526, kedy sa šľachtici z Topoľčianok pridali na stranu Ferdinanda Habsburského, kým Salczerovci z Hrušova podporovali stranu Jána Zápoľského²³⁹.

Turci pod velením Mehmeta Pašu napadli s dvadsaťpäťtisíc vojakmi Tekovskú stolicu ako reakciu na útok cisárskeho veliteľa Viliama Rogendorfa na Budín. Prenikli až k banským mestám a pri svojom ťažení ničili Tekovskú i Nitriansku stolicu a padli im za obeť hrad Gýmeš, mestečko Levice, ako aj Hronský Beňadik. Mnoho ľudí odviekli do otroctva a pri tureckom nájazde boli vypálené tiež Moravce²⁴⁰.

Ján Salczer z Hrušova prepadol na čele ozbrojencov v apríli roku 1535 topoľčiansku kúriu, ktorú vypálil a Františka a Tomáša Topoľčianskych zavraždil²⁴¹. Nepriateľstvo Salczerovcov a pánov z Topoľčianok sa prejavilo aj tým, že napriek ohrozeniu zo strany Turkov sa tieto dva rody natoľko nenávideli, že šľachtici z Topoľčianok, ktorí prežili útok Jána Salczera z Hrušova, sa síce uchýlili do bezpečia opevneného kláštora v Hronskom Beňadiku, ale keď chytili hrušovského hradného kapitána Jána Čaradického, popravili ho²⁴².

Forgáčovci sa ako zemepáni snažili pozdvihnúť Moravce na úroveň rozvinutého zemepanského mestečka. V roku 1564 dosiahli jeho povýšenie do stavu slobodného poddanského oppida, zachované je označenie oppidum Maroth. V roku 1593 zakázali Forgáčovci – ako výraz

²³⁷ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 81.

²³⁸ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 81.

²³⁹ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 81.

²⁴⁰ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 81.

²⁴¹ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 81.

²⁴² RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 81.

ich podpory mestečku Moravce – obyvateľom obce Dolné Sľažany pást dobytok v zlatomoraveckom chotári²⁴³.

V druhej polovici 16. storočia uznali obyvatelia Zlatých Moraviec a okolia tureckú nadvládu. Turecké jednotky vypálili Zlaté Moravce a susedné obce Žikavu a Ladice. Situácia sa nezmenila ani počas 15-ročnej vojny, v rokoch 1593 až 1608, keď sa cisárskym vojskám nepodarilo vytlačiť z oblasti južnej a strednej časti Tekova turecké vojská. Generálne kongregácie Tekovskej stolice sa konávali okrem Topoľčianok aj v iných mestečkách a obciach, ako sú Tesáre alebo Oslany. Šľachta Tekovskej stolice na jednom zo svojich zasadnutí v Topoľčiankach v roku 1634 rozhodla o práve Osmanov vlastníť obsadené dediny²⁴⁴.

Nový podžupan sa v roku 1610 hľadal veľmi ťažko, pretože vzhľadom na prítomnosť tureckej hrozby v Tekove a celkovej nestability nechcel tento úrad nikto vykonávať. Kongregácia stolice preto nariadila, aby ten, kto bol zvolený, prijal povinne županský úrad pod hrozbou pokuty 100 zlatých²⁴⁵. Stoličné zhromaždenia sa konali v rokoch 1608, 1619 a 1620 v Moravciach, aj keď mestečko ešte nebolo trvalým sídlom stoličných úradov²⁴⁶. Turecké útoky, ako aj protihabsburské stavovské povstania Štefana Bočkaja, Gabriela Betlena a Juraja Rákociho spôsobovali úpadok Moraviec a odchod obyvateľstva z ohrozených častí Tekovskej stolice.

Začiatkom 17. storočia mali Zlaté Moravce len 62 zdanených domov²⁴⁷. V máji roku 1631 Turci prepadli Topoľčianky, Klačany, Chyzerovce, Obyce, Machulince, Veľké Vozokany, Nemce a Zlaté Moravce. Niektoré z dedín ako Horné Sľažany, Slepčany, Prilepy a samotné Moravce boli v osmanskom područí už pred rokom 1618. V roku 1634 mal vo vlastníctve ako léno Moravce a Kňazice Aga Omer z Ostrihomu. Obyvatelia

²⁴³ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 82.

²⁴⁴ HUNKA, Ján. História Zlatých Moraviec a okolia prostredníctvom historických prameňov. In: BÁTORA, Marián – ZAŤKO, Michal a kol. Zlaté Moravce. Zlaté Moravce: Mestský úrad, 1998, s. 179.

²⁴⁵ HUNKA, ref. 244, s. 181.

²⁴⁶ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 83.

²⁴⁷ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 83. Tiež: Hunka, ref. 244, s. 181.

mestečka platili dane do cisárskej pokladnice aj svojmu tureckému zemepánovi²⁴⁸.

Zlaté Moravce sa trvalým sídlom stolice stali v prvej polovici 18. storočia, a to napriek tomu, že po dlhých rokoch vojen a úpadku vyzerali omnoho zanedbanejšie ako susedné Topoľčianky²⁴⁹. Počas povstania Františka Rákociho, najmä po porážke hlavnej časti kuruckého vojska pri Trenčíne v roku 1708, sa do Topoľčianok na ústupe pred cisárskym generálom Siegbertom Heisterom smerom k rieke Hron stiahol samotný Rákoci²⁵⁰. Cisársky generál povstalcov ďalej neprenasledoval, ale odišiel cez Zlaté Moravce do Bratislavy. Rákoci emigroval do Poľska a s ním odišiel aj posledný majiteľ mestečka Šimon Forgáč a Moravce sa spolu s celým panstvom stali od roku 1711 majetkom Uhorskej komory²⁵¹. V roku 1715 sa uvádza mestečko ako oppidum Maroth a má 19 sedliackych a 21 želiarskych usadlostí. Moravce získali 19. februára roku 1720 trhové a jarmočné právo od cisára Karola VI.²⁵² Tento pánovník potvrdil artikuly cechu krajčírov v mestečkách Zlaté Moravce a Hronský Svätý Beňadik dňa 3. mája roku 1718²⁵³.

Novým vlastníkom sa stal Juraj Paluška, ktorý kúpil v roku 1718 Zlaté Moravce od Uhorskej komory za 50.000 zlatých²⁵⁴. Tento rytier Rádu zlatého rúna a tabulárny sudca získal pre mestečko aj právo paliera, a to privilégium od cisára Karola VI. dňa 20. októbra roku 1719²⁵⁵. V roku 1735 Tekovská stolica kúpila od baróna Antona z rovnakého rodu ich kúriu za 6.000 zlatých a zriadila tam stály stoličný dom. Sídlili v ňom

²⁴⁸ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 84.

²⁴⁹ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 86.

²⁵⁰ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 86.

²⁵¹ HUNKA, ref. 244, s. 186.

²⁵² Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 33. zväzok, s. 239 – 240.

²⁵³ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 32. zväzok, s. 62 – 64.

²⁵⁴ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 86.

²⁵⁵ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 33. zväzok, s. 53 – 54.

orgány Tekovskej stolice a Moravce sa začali volať Aranyos Maroth – Zlaté Moravce²⁵⁶.

Súpis z roku 1715 uvádzal, že mestečko Zlaté Moravce malo výbornú polohu a kvalitnú pôdu vo svojom chotári. Používal sa dvojpoľný systém hospodárenia s pôdou. Na jar a na jeseň predstavoval výnos z jednej merice zasiatého obilia 6 až 7 meríc zožatého zrna. Vinice obyvatelia nemali, pretože pestovanie viniča by nebolo výnosné. Pôvodné vinice boli zmenené na pasienky. Z lúk obyvatelia zožali 1 voz výborného sena z 1 kosca, lebo neboli ohrozované záplavami. Pastva pre potreby mestečka stačila. Palivové drevo si ľudia zaobstarávali v prenajatých lesoch susedných sídiel. Remeselníci vyrábali svoje výrobky pre miestnu potrebu, alebo ich predávali na jarmokoch²⁵⁷.

4.2 Topoľčianky

Prvá zmienka o Topoľčiankach je zo zakladacej listiny klížskeho kláštora z roku 1293, kde sa spomínajú ako Topolchen parvum. Prvý hodnoverný údaj je až z roku 1307, kedy syn majiteľa Topoľčianok Haslava Julius Rufus a jeho bratrance získali od nového uhorského kráľa Karola Róberta z Anjou právo ryžovať zlato v potokoch Topoľnici a Leveši. V roku 1321 vyplienili majitelia hradu Hrušov Topoľčianky. Karol Róbert povýšil Mikuláša a Gregora z Topoľčianok do šľachtického stavu v roku 1330²⁵⁸. Mikuláš z Topoľčianok zabránil Feliciánovi Zachovi v spáchaní atentátu na Karola Róberta v roku 1330, čo upevnilo postavenie rodu na dvore anjouvského panovníka²⁵⁹.

Mikuláš prestaval pevnosť v 40. rokoch 14. storočia a v roku 1351 tu vybuďoval aj kostol. V roku 1428 sa do Topoľčianok dostali husiti. Klement z Topoľčianok ako ich spojenec obsadil aj hrad Hrušov. Po jeho

²⁵⁶ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 86.

²⁵⁷ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/haszalat/segedletek/adatbazisok.html>.

²⁵⁸ RUTTKAY, Matej. Výskum hradu v Topoľčiankach. In: *Archaeologia historica*, 1991, č. 16, s. 255.

²⁵⁹ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. 237.

smrti nariadil kráľ Matej Korvín zbúrať pevnosť v Topoľčiankach, čo sa však nestalo²⁶⁰. Portálny súpis z roku 1534 uvádza osem usadlostí a ďalších 14, ktoré boli oslobodené od platenia dane. Zánik pevnosti v Topoľčiankach sa datuje do roku 1535, kedy ju na jar prepadol a vyraboval Ján Salczer zo Záblatia so svojimi dvoma bratmi, s posádkou ich hradu Hrušov, ako aj s tureckými spojencami, ktorí boli na menovanom hrade umiestnení²⁶¹.

Hrad Hrušov sa prvýkrát hodnoverne spomína v roku 1316, kedy tu Matúš Čák Trenčiansky za zradu uväznil a mučil tamojšieho kastelána Ladislava z rodu Pécovcov. Tento kastelán slúžil ešte do roku 1308 práve Matúšovi Čákovi, ale potom prešiel na stranu Karola Róberta.

Hrad chránil horskú komunikáciu vedúcu z horného Požitavia na horné Ponitrie. Z tohto hradu bolo možné mať vizuálny kontakt s hradom Gýmeš a s Topoľčiankami. Po smrti Matúša Čáka mali hrad v správe kráľovskí kasteláni. Mikuláš z Topoľčianok získal od kráľa Ludovíta z Anjou právo ryžovať zlato v potoku Topoľnica v roku 1347. Rytier Mikuláš z Perína ako hrušovský kráľovský kastelán (v rokoch 1352 – 1359) odvieďol protiprávne vodu z mlyna na rieke Žitave pri obci Kňažice vo vlastníctve opátstva v Hronskom Beňadiku.

Hrad i panstvo Hrušov sa v roku 1387 stáva opäť šľachtickým majetkom, keď ho palatín Ladislav z Opole vrátil kráľovi pri svojom odchode do Poľska. Vlastnil ho od roku 1369 za verné služby panovníkovi. V roku 1403 nitriansky biskup Peter Forgáč obliehal hrad Hrušov, na ktorom sa ukrývali prívrženci ostrihomského arcibiskupa Jána z Kaniže, ktorý povstal spolu so svojim bratom Petrom proti kráľovi Žigmundovi Luxemburskému. Po roku 1420 získali hrad a panstvo Hrušov Bebekovci z Plešivca.

Rozsiahlu obnovu hradu uskutočnil v roku 1446 Klement z Topoľčianok. Tento výbojný šľachtic napádal od roku 1430 časti dedín Topoľčianky a Mlyňany, ktoré vlastnila Nitrianska kapitula. Jej predstavitelia sa sťažovali v roku 1467 na násilnosti páchané na jej majetku a poddaných v týchto obciach. Rod z Topoľčianok získal nakoniec tieto

²⁶⁰ RUTTKAY, ref. 258, s. 255.

²⁶¹ RUTTKAY, ref. 258, s. 255.

cirkevné majetky kúpou. Benediktínsky konvent v Hronskom Beňadiku sa sporil so šľachticmi z Topoľčianok o dedinu Obyce. Jednu jej časť vlastnil spomenutý kláštor a druhú rod z Obýc. Topoľčianski presadzovali svoje záujmy často aj s použitím sily. Aj spomenutí Bebekovci protestovali proti obsadeniu Hrušova Klementom z Topoľčianok za pomoci bratříkov. On a jeho synovia Ladislav, Gregor a Benedikt obnovili aj zničenú rodinnú kúriu v Topoľčiankach.

Ján a Andrej z Bojnej získavajú Hrušov v roku 1490 a o dva roky neskôr ho predali Jurajovi, Šimonovi a Pavlovi Vrábeľským. K panstvu patrili obce Kňazice, Hostie, Jedľové Kostolany, Žikava a Hostovce. Od roku 1496 na základe donačnej listiny od kráľa Vladislava II. získal rod Vrábeľských Hrušov spolu s dedinami Hostie a Jedľové Kostolany s mýtami, ako aj Kňazice a Machulince s pustatinami Leveš, Lamatince, Skýcov a Borovce.

V roku 1504 získal hrad Hrušov kúpou Vavrinec Salczer zo Záblatia od svojich zaťov bratislavského župana Ambróza Šarkáňa a Pavla Holého z Radnej. Salczerovci pochádzali zo Sedmohradska a prímenie zo Záblatia získali podľa rovnomennej obce, ktorú dostal do vlastníctva práve Vavrinec v roku 1482. Najstarší syn Hieroným stál na čele rodu do svojej smrti v roku 1525. Jeho mladší brat Ján začal používať okrem rodového mena aj prímenie Hrušovský po smrti svojho otca v roku 1509. Táto rodina vlastnila hrad do roku 1550. Hrad Hrušov zanikol počas povstania Františka II. Rákociho, keď ho v roku 1708 zbúrali cisárski vojaci.

Rod z Topoľčianok vlastnil v 16. storočí v Tekovskej stolici okrem časti Topoľčianok aj viaceré dediny. Ich najvýznamnejším majetkom okrem ich rodového sídla bola dedina Veľké Uherce, čo dokazuje aj spor o ňu medzi Martinom z Bošian a Matejom, Michalom, Ladislavom a Tomášom, synmi Gregora z Topoľčianok. Spor v roku 1505 musel rozhodnúť uhorský a český kráľ Vladislav II.²⁶². Tento istý panovník potvrdil v roku 1506 spolu s hronskobeňadickým konventom ako hodnoverným miestom vlastníctvo časti Topoľčianok pre Juraja, ktorý bol

²⁶² MVSR – SNA, fond Svätobeňadický regnikolárny archív (ďalej len MVSR – SNA, SBRA), L. 178, fasc. 100, no. 40.

synom Klementa z Topoľčianok²⁶³. Hronskobeňadický konvent potvrdil vlastníctvo majetku v Topoľčiankach pre Tomáša z Topoľčianok v roku 1508²⁶⁴.

Konflikt medzi Salczerovcami a šľachticmi z Topoľčianok musel v roku 1509 opätovne riešiť spomenutý benediktínsky kláštor, pretože Vavrinec a jeho syn Juraj zo Záblatia zaútočili na majetky Topoľčianskych v Topoľčiankach²⁶⁵. V tom istom roku riešil rovnaký spor kvôli útoku Vavrince a jeho syna Gregora Salczerovcov na dedinu Hostie, ktorá patrila Gregorovi a Benediktovi z Topoľčianok, aj palatín Imrich Peréni²⁶⁶. Spor obidvoch šľachtických rodov pokračoval i v roku 1511, kedy sa Juraj Salczer nevedel dohodnúť na vlastníctve dedín Prílepy, Kňazice a Zlaté Moravce so synmi Benedikta z Topoľčianok Jánom, Michalom a Jurajom²⁶⁷.

Vzájomné spory o majetok sa však nevyhli ani samotnému rodu Topoľčianskych, a to aj napriek tomu, že uhorský kráľ Vladislav II. a hronskobeňadický konvent postupne 28. februára a 14. marca roku 1511 rozhodli o rozdelení majetku, teda šľachtickej kúrie a sídla, medzi Dorotu, vdovu po Benediktovi z Topoľčianok, a Benediktovho brata Gregora so synmi Jánom a Petrom. Tento spor medzi menovanými členmi rodu z Topoľčianok sa riešil v Budíne pred kráľom Vladislavom II. dňa 23. marca roku 1511²⁶⁸.

Dedina Velké Uherce sa stala v roku 1515 predmetom sporu medzi Martinom z Bošian a synmi Benedikta z Topoľčianok Matejom, Michalom, Ladislavom a Tomášom a synmi Benediktovho brata Gregora z Topoľčianok Jánom, Jurajom a Petrom²⁶⁹. Bratia Juraj, Hieroným a Matej Salczerovci násilne zabrali v roku 1516 kúriu Jána z Topoľčianok. Tento spor riešil ako hodnoverné miesto opäť benediktínsky konvent

²⁶³ MVSR – SNA, SBRA, L. 200, fasc. M-A, no. 14.

²⁶⁴ MVSR – SNA, SBRA, L. 182, fasc. 141, no. 39.

²⁶⁵ MVSR – SNA, SBRA, L. neuvedená (elench z roku 1789), fasc. 141, no. 43.

²⁶⁶ MVSR – SNA, SBRA, L. 182, fasc. 141, no. 43.

²⁶⁷ MVSR – SNA, SBRA, L. 178, fasc. 127, no. 11.

²⁶⁸ MVSR – SNA, SBRA, L. 151, fasc. 19, no. 29. SBRA, L. 181, fasc. 141, no. 48.

²⁶⁹ MVSR – SNA, SBRA, L. 178, fasc. 127, no. 4.

v Hronskom Beňadiku²⁷⁰. Majetky v tejto obci získal rod do zálohu už v roku 1491 a patrili do jeho majetkového domína až do roku 1610. Vtedy predali Topoľčianski svoje podiely v tejto obci Michalovi z Bošian²⁷¹.

Baltázár z Topoľčianok získal okolo roku 1584 ešte aj podiely v Horných Lefantovciach²⁷². Najväčším konkurentom tohto šľachtica na území Tekovskej stolice boli v priebehu 16. storočia šľachtici z Topoľčianok, ktorí od roku 1324 vlastnili kúriu v Topoľčiankach. Táto kúria bola počas 16. storočia prestavaná na renesančný kaštieľ. Počas protitureckých bojov sa kaštieľ postupne menil na pevnosť. Tomáš z Topoľčianok vykonával funkciu podžupana Tekovskej stolice v roku 1542. Topoľčianky ako privilegované mestečko získali postupne trhové výsady, ktoré im slúžili ako prostriedok presadenia ekonomického rozvoja tejto lokality. Ferdinand I. dňa 27. decembra roku 1548 konfirmoval Jurajovi a Tomášovi z Topoľčianok vlastníctvo mestečka Topoľčianky a obcí Kalachna, Naghmalonyan, Kňážice, Kyswalkowcz, Kysmalas, Obayka, Veľké Uherce, Pasyth a Ewsed²⁷³.

Topoľčianky sa stali v období 16. a 17. storočia sídlom samosprávy Tekovskej stolice, pretože tamojší kaštieľ bol v druhej polovici 16. storočia prebudovaný na pevnosť²⁷⁴. Konali sa tu generálne kongregácie stoličnej šľachty od roku 1578²⁷⁵.

Po vymretí rodu Topoľčianskych v roku 1611 menilo mestečko Topoľčianky často svojich majiteľov. Šľachtici z Topoľčianok vlastnili ešte veľké majetky v obci Veľké Uherce a získali aj podiely v obci Horné Lefantovce. Majetok vo Veľkých Uherciach vlastnili do roku 1610, kedy ho predali. Určitú dobu sa vo vlastníctve Jána z Topoľčianok nachádzal aj dom v Skalici, ktorý kúpil v roku 1579. Jánov syn Pavol bol posledným

²⁷⁰ MVSR – SNA, SBRA, L. 162, fasc. 64, no. 3.

²⁷¹ KERESTEŠ – Čisárik, ref. 151, s. 237.

²⁷² KERESTEŠ – Čisárik, ref. 151, s. 237.

²⁷³ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 2. zväzok, s. 311.

²⁷⁴ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233, s. 155.

²⁷⁵ RAKOVSKÝ a kol., ref. 233 s. 154.

mužským členom rodu a zomrel v roku 1611²⁷⁶. Cisár Karol VI. udelil mestečku dňa 11. februára roku 1724 právo na konanie týždenných trhov a jarmokov²⁷⁷.

Mestečko Topoľčianky malo veľmi dobrú geografickú polohu. V jeho chotári sa hospodáril dvojpoľným systémom. Lúky boli dobré, ale občas boli zaplavované vodou pri povodniach. Produkcia sena je 1 voz z 1 kosca. Vlastné lesy nemali, prenajímali si ich na palivové a stavebné drevo v susedných sídlach. Jedna urna vína z 1 kopáča sa vyprodukovala za cenu 1 toliar. Výnos obilia z 1 zasiatej merice predstavoval 6 až 7 meríc na jar a 6 až 7 meríc na jeseň. Remeselníci, ktorí tvorili časť obyvateľstva mestečka, vyrábali svoje produkty najmä pre miestnu spotrebu²⁷⁸.

---

²⁷⁶ KERESTEŠ – ČISÁRIK, ref. 151, s. 237.

²⁷⁷ Maďarský krajinský archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 34. zväzok, s. 413 – 414.

²⁷⁸ Maďarský krajinský archív, Portálny súpis z roku 1715. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

ZÁVER

Mestečká zaznamenali v období rokov 1526 až 1720 napriek problémom, ktoré spôsobili stavovské povstania a permanentná osmanská vojenská hrozba, ekonomický a sociálny rozmach. Stali sa centrami panstiev, ktoré na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice preberali po slobodných kráľovských mestách vedúcu úlohu, pokiaľ ide o vznik remeselných cechov a získavanie nových privilégií v právnej a ekonomickej oblasti. Zemepáni mali z rozvoja svojich vrchnosten-ských práv hospodársky prospech, ktorý potom preniesli v podobe výsad na svoje majetkové celky. Vlastník mestečka získaval vďaka rozsahu svojho majetkového celku väčší vplyv v uhorskej politike. Na území Bratislavskej a Nitrianskej stolice rozšíril svoj vplyv medzi uhorskou šľachtou akvizíciou viacerých panstiev rod Pálffyovcov.

Panstvá Stupava a Plavec a neskôr, v prvej polovici 17. storočia, Malacky umožňovali tejto magnátskej rodine zastávať funkciu dedičného župana a podporovať rozvoj mestečiek Malacky a Stupava, a to udele-ním rôznych trhových výsad a cechových artikúl v priebehu uvedeného storočia. Obidve lokality zaznamenali rozvoj najmä založením viace-rých remeselníckych združení a tým, že si ich vrchnosť zvolila za sídla panskej správy. Malacky pozdvihol aj príchod františkánskej rehole na prelome 40. a 50. rokov 17. storočia a založenie kostola s kláštrom Pavlom Pálffym. Mestečko Šamorín sa začiatkom 18. storočia, v roku 1715, rozvinulo založením obchodného cechu vtedajším palatínom Mikulášom Pálffym, ktorý v roku 1713 ako zemepán v Bratislavskom hradnom panstve pomohol k udeleniu štatútu mestečka aj bratislav-skému Podhradiu. Nitrianskej stolici dominovalo pálfyovské panstvo Bojnice s tromi mestečkami s rozvinutou remeselnou výrobou a trhový-mi právami, a to Bojnicami, Prievidzou a Nitrianskym Pravnom.

Veľké Leváre ako posledné predstavené oppidum na území Bratislavskej stolice získalo popredné pozície v počte remeselných cechov v priebehu druhej polovice 17. storočia, keď rod Kolloničovcov, ktorý bol ich vlastníkom, podporoval proces povýšenia pôvodnej obce na privilegované oppidum. Príkladom tejto snahy je udelenie mýtného práva pre toto mestečko a jeho zemepána Jána Juraja Kolloniča dňa 24. októbra roku 1629 Ferdinandom II.²⁷⁹

Nitra, ktorá bola biskupským sídlom, získala výsady slobodného kráľovského mesta už v 13. storočí, keď kráľ Belo IV. dňa 2. septembra roku 1248 udelil obyvateľom mesta právo voliť si vlastnú radu a richtára. Tieto výsady začali porušovať biskupi ako zemepáni koncom 15. storočia a nepokojné obdobie 16. a 17. storočia znamenalo okrem pobytov cisárskych vojenských jednotiek alebo osmanských vojsk, prípadne povstaleckých oddielov uhorskej šľachty počas stavovských povstaní, stále ohrozenie obyvateľov mesta. Niektorí nitrianski sídelní biskupi vykonávali aj funkciu uhorského kancelára a v meste sa nezdržovali. Pôsobenie biskupa Jána Telegdyho v rokoch 1622 až 1644 umožnilo vyriešiť nezhody medzi zemepánom a obyvateľmi nitrianskeho Horného a Dolného mesta, a to vydaním Konvencie ako dohody medzi vrchnosťou a obyvateľmi Nitry dňa 23. apríla roku 1632. Ferdinand II. dané práva voľby vlastného richtára a rady pre Horné a Dolné mesto potvrdil 5. mája 1632. Jeho syn a nástupca Ferdinand III. konfirmoval obyvateľom Nitry v listine zo dňa 4. mája 1637 právo na voľbu samosprávy od kráľov Mateja Korvína z roku 1473 a Ferdinanda I. z rokov 1554 a 1557. Potvrdil aj listinu Nitrianskej kapituly z roku 1492 o práve Nitry voliť si vlastnú radu a richtára.

Význam Zlatých Moraviec vzrástol po obsadení Starého Tekova, ktorý bol centrom Tekovskej stolice v stredoveku. Mestečko tvorilo súčasť panstva Gýmeš a jeho vlastníci Forgáčovci sa snažili o podporu rozvoja oppida rôznymi výhodami pre jeho obyvateľov. Mestečko viackrát napadli a vypálili okrem tureckých oddielov aj rôzni šľachtici z okolitých majetkov. Napriek týmto ťažkostiam a osmanskej nadvláde sa do bitky

²⁷⁹ Maďarský krajinový archív, fond Uhorská kráľovská kancelária, Kráľovské knihy, 7. zväzok, s. 900 – 901.

pri Nových Vozokanoch v roku 1652 oppidum stalo miestom konania generálnych kongregácií šľachty Tekovskej stolice. Od roku 1735 získalo štatút trvalého sídla stoličných orgánov s vlastným župným domom. Topoľčianky vlastnili až do roku 1611 šľachtici z Topoľčianok, ktorí sa vyznačovali veľmi agresívnou politikou voči svojim šľachtickým susedom. Známy je ich dlhodobý konflikt s rodom Salczerovcov zo Záblatia v prvej štvrtine 16. storočia. Mestečko získalo trhové práva za vlády Karola VI. Tento panovník udeľoval najmä tieto výsady okrem Topoľčianok napr. aj Zlatým Moravciam, Prievidzi, Bojniciam, bratislavskému Podhradiu, Sencu, Šamorínu, Hlohovcu a iným zemepanským mestečkám na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice. Mestečká tvorili osobitný typ zemepanských oppíd, mali trhové práva a samosprávu vo forme niekoľkočlennej rady na čele s richtárom. Malacky, Stupava, Šamorín a Veľké Leváre majú zachované najmä cechové štatúty, kde sú uvedení predstavitelia remeselníckych združení v týchto sídlach. Nitra, Prievidza, Nitrianske Pravno, Bojnice, Zlaté Moravce a Topoľčianky majú zachované najmä dokumenty o priznaní trhových výsad a volieb samosprávy.

Poznatky z štúdie historického vývoja skúmaných zemepanských mestečiek Malacky, Stupava, Veľké Leváre, Šamorín, Nitra, Prievidza, Nitrianske Pravno, Bojnice, Zlaté Moravce a Topoľčianky môžu prispieť k lepšiemu pochopeniu ich ekonomického a sociálneho vývoja nielen v období 16. až 18. storočia, ale poskytujú tiež dobré východisko skúmania ďalšieho vývoja týchto mestečiek v 19. a 20. storočí.

SUMMARY

The cities played in the history of the territory of present Slovakia very important role. Their history started in 13th century, when many of them received a lot of various privileges. The first moment was the creation of a local market as the centre for the trade and the migration of the people to concrete place. The important condition for the autonomy of a town was the possibility for its inhabitants to elect their own judge and jurors from them. The organization of a free market and fair represented the possibility of profit from the selling and buying of the products of artisans to the budget of a concrete town.

The territory of the Region of Bratislava, Nitra and Tekov in the former Hungarian Kingdom played very significant role during the top of the Middle Age. This aim of presented book is the showing of importance of the small towns called „oppidum“ in the economical and political development of above mentioned three regions in the western part of the present Slovakia. This type of a town belonged to a landlord, which was the owner and authority in the legal and economical affairs.

The territory of the Bratislava Region belonged during the time from 1526 to 1720 to the property of Noble Family Pálffy. The greatest part of their domains were located in the Transmontanus County of Bratislava Region (nowadays Záhorie). The domain of Plavec/Malacky received Count Pavol Pálffy in the year 1634. The domain of Pajštún/Stupava gained the family as the heritage after their founder Count Mikuláš Pálffy in the year 1603. The centres of those patrimonial units were the privileged towns Malacky and Stupava. Stupava got its concession for the organizing of the several annual markets and one hebdomadal market in the years 1610 and 1649. The articles of various handicraft guild, which received the rules for their behaviour and work like millers issued in 1660, bricklayers issued in the same year and potters issued

in 1667. The town of Malacky represented the central settlement in the property of Plavec/Malacky with the noble mansion and the Franciscan Monastery established in 1653 by the Palatine Pavol Pálffy. The handicraft guild of coopers got its rules of behavior in the year 1669. The furriers received their rules in 1669, blacksmiths and locksmiths in the same year and tailors in 1713.

Count Mikuláš Pálffy donated to the merchants' guild of Šamorín the articles in 1715. This privileged town belonged as property to the domain of the Bratislava Castle. The similar guild were established in Bratislava in 1699, in Trnava in 1574 and 1604 and in Banská Štiavnica in 1706.

The noble family of Kollonič possessed the town Veľké Leváre. There acted the artisans like knobbers, which received their articles in 1675. The landlords from the Kollonič family acquired this town in the years 1604 and 1670.

The privileged town of Nitra obtained its privileges in 1248, but its status of the royal town was changed in the year 1288. Nitra became the property of local bishop and its inhabitants had a lot of conflict with their landlord. The privilege from the year 1632 and 1637 improved the relation between bishop and burghers of Nitra. They could possess houses and another real estates and were allowed to elect their own mayor and jurors.

The Pálffys bought the domain of Bojnice in 1637. The local economical and administration domiciles were the town Bojnice, Prievidza and Nitrianske Pravno. Prievidza got the confirmation of its privileges from the year 1415 in 1651. Bojnice accomodated the officials of domain. Nitrianske Pravno possessed the right for organizing of hebdomadal market and annual fairs from the year 1681. Also Prievidza received the concession for free election of its municipal council and mayor.

The town of Zlaté Moravce was the centre of Tekov Region. It was the part of the domain of Gýmeš, which was owned by the noble family of Forgáč. They possessed this municipality to the year 1709. The next family, which got Zlaté Moravce as the donation, was the Paluškas. The privilege for the organizing of fairs and markets received in 1720.

The seat of the local authorities of the Tekov Region as nobiliary autonomous territory became Moravce in 1735.

Topoľčianky were the possession of the noble family de Kystapolchan from the first half of 14th to the beginning of 17th centuries. The seat of vicegovernor and nobiliary judges of the Tekov nobiliary region became this municipality during the 16th and 17th centuries, because there was the permanent threat of the attack of Ottoman Turks. The privilege for organizing of free markets and hebdomadal fairs got Topoľčianky in the year 1724.

The firm position of privileged municipalities Šamorín, Veľké Leváre, Malacky, Stupava, Nitra, Prievidza, Bojnice, Nitrianske Pravno, Zlaté Moravce a Topoľčianky in the nobiliary autonomous regions of Bratislava, Nitra and Tekov meant their significant role as the local centres of political and economical development in the period of time between years 1526 and 1720.

Archívne pramene

Maďarský krajinský archív (Magyar Országos Levéltár), fond Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada (Helytartótanácsi Levéltár), Acta mechanica, C - 25, Bratislavská stolica. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/nemet/ba/fomenu/bestande/archiv_der_ungarischen_statthaltere.html>.

Maďarský krajinský archív (Magyar Országos Levéltár), fond Uhorská kráľovská kancelária (Magyar Kancelláriai Levéltár), Kráľovské knihy (Libri Regii). Dostupné v elektronickej verzii ako DVD: Libri Regii. Királyi könyvek. 1527 – 1918. Budapest: Magyar Országos Levéltár – Arcanum Kft., 2006. Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/nemet/ba/fomenu/bestande/archiv_der_ungarischen_kanzelei_14141848.html>.

Maďarský krajinský archív (Magyar Országos Levéltár), Portálny súpis z roku 1715 (Az 1715. évi országos összeírás). Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/segedletek/adatbazisok.html>.

Ministerstvo vnútra SR – Archív hl. mesta SR Bratislavy, fond Obchodnícke grémium.

Ministerstvo vnútra SR – Slovenský národný archív, fond Svätobeňadický regnikolárny archív.

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, fond Bratislavská župa I., Kongregačné písomnosti.

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Štiavnica, fond Magistrát mesta Banská Štiavnica.

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, fond Bratislavská župa I., Urbárske písomnosti.

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, fond Mariánska provincia františkánov.

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra, Cech murárov na panstvách Stupava a Plavec, rok 1660.

Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, pobočka Trnava, fond Magistrát mesta Trnavy.

- Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, pobočka Trnava, fond Cechy mesta Trnavy, artikuly cechu obchodníkov so súknom a plátnom z roku 1604.
- Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Bratislave, Zbierka cirkevných matrík.

Literatúra

- CSIZMADIA, Andor. Právne postavenie a správa miest vo feudálnom Uhorsku v 18. storočí. In: Slovenská archivistika, 1971, roč. 6, č. 2.
- FOJTÍK, Juraj. Nitra za feudalizmu (1526 – 1848). In: FOJTÍK, Juraj a kol. Nitra. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1978, 402 s.
- FORBÁT, Eugen. Die Geschichte des Handels und Pressburger Handelstandes im XVIII. Jahrhundert. Bratislava: Grémium bratislavského obchodníctva, 1930, 398 s.
- HUNKA, Ján. História Zlatých Moraviec a okolia prostredníctvom historických prameňov. In: BÁTORA, Marián – ZAŤKO, Michal a kol. Zlaté Moravce. Zlaté Moravce: Mestský úrad, 1998, ISBN 8096789090, 373 s., s. 179 – 186.
- JANKOVIČ, Vendelín. Z dejín bratislavského Podhradia a mesta. In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave. Zväzok VI. 1970. Martin: Osveta pre Mestské múzeum v Bratislave, 1971, s. 11 – 34.
- JASTRABÍK, Štefan. Smolenice. Bratislava: VEDA, 1975, 329 s.
- JUCK, Lubomír. Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1230 – 1350) 1. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1984, 196 s.
- KAZIMÍR, Štefan. Mestská trhová výroba, remeslo, obchod, ceny a mzdy. In: KOHÚTOVÁ, Mária – VOZÁR, Jozef (Ed.). Hospodárske dejiny Slovenska 1526 – 1848. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2006, ISBN 8022409154, 160 s., s. 36 – 43.
- KERESTEŠ, Peter – ČISÁRIK, Ladislav. Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica. Bratislava: Vydavateľstvo Hajko & Hajková, 2010, ISBN 9788088700746, ISBN 9788088700345, 327 s.
- KOHÚTOVÁ, Mária. K hodnote daňových súpisov z rokov 1715, 1720 a ich údajom o počte obyvateľstva. In: Historický časopis, 32, 1984, č. 1, s. 83 – 100.

- KOSTICKÝ, Bohuš – WATZKA, Jozef a kol. Štátny archív v Bratislave. Pobočka v Nitre. Sprievodca po archívnych fondoch II., Bratislava: Slovenská archívna správa, 1963, 334 s.
- KUŠÍK, Michal – MARSINA, Richard. Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. XVI. storočie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959, 572 s.
- LEHOTSKÁ, Darina a kol. Hlohovec a jeho okolie. Bratislava: Obzor, 1968, 261 s.
- LENGYELOVÁ, Tünde. Hospodárske pomery v zemepanských mestách na Slovensku v 16. – 17. storočí. In: Historický časopis, 1999, roč. 47, č. 3, s. 404 – 419.
- LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, 2002, ISBN 8089047483, 626 s.
- MARSINA, Richard. Základné mestské privilégium pre Nitru z roku 1248. In: Nitra v slovenských dejinách. (Zostavil Richard MARSINA). Martin: Matica slovenská, 2002, ISBN 8070906251, 437 s., s. 190 – 196.
- MARSINA, Richard. Nitra vo včasnom a vrcholnom stredoveku. In: Fojtík, Juraj a kol. Nitra. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1978, s. 27 – 41.
- MELNÍKOVÁ, Marta. Prví Pálfiovci na Bojnickom panstve. In: MALEČKOVÁ, Katarína. Pálfiovský rod – dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky. Bojnice: SNM – Múzeum Bojnice, 2000, ISBN 8080600554, 96 s, s. 15 – 19.
- MRVA, Ivan. Nitra vo včasnom novoveku (1526 – 1711). In: FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián R. a kol. Dejiny Nitry. Od najstarších čias po súčasnosť. Nitra: Mesto Nitra, 1998, ISBN 8096781499, 396 s., s. 185 – 210.
- NOVÁK, Jozef. Chronológia. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2004, ISBN 8022318892, 292 s.
- NOVÁK, Jozef. Pečate miest a obcí na Slovensku. II. zväzok, N – Ž. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2008, ISBN 9788089236534, 648 s.

- PALKO, František – SEDLÁK, František – ŽUDEL, Juraj. Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch I. Oddelenie feudalizmu. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1964, 439 s.
- PETROVIČ, Rastislav – VRABCOVÁ, Eva a kol. Sereď. Dejiny mesta. Sereď: Mesto Sereď, 2002, ISBN 8096802232, 367 s.
- PONGRÁCZ, Denis – STREŠŇÁK, Gábor – RAGAČ, Radoslav – TANDLICH, Tomáš – FEDERMAYER, Frederik. Šľachta Bratislavskej stolice. Series Nobilium. Heraldicko-genealogický lexikón. Bratislava: Agentúra Luigi, 2004, ISBN 8096902709, 496 s.
- RAKOVSKÝ, Štefan a kol. Zlaté Moravce a okolie. Bratislava: Západoslovenské vydavateľstvo Slavín, 1969, 184 s.
- RUTTKAY, Matej. Výskum hradu v Topoľčiankach. In: *Archaeologia historica*, 1991, č. 16, s. 255 – 267.
- STREŠŇÁK, Gábor: Postavenie stredovekého Šamorína v kontexte privilégia z roku 1405. In: STREŠŇÁK, Gábor – VÉGH, László (Ed.). Kapitoly z dejín mesta Šamorín. Historická konferencia pri príležitosti 600. výročia získania mestských výsad udelených kráľom Žigmundom. Šamorín, 9. septembra 2005. Šamorín – Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín – Vydavateľstvo Lilium Aurum, 2005, ISBN 808062271X, 219 s., s. 21 – 49.
- SIVÁKOVÁ, Monika. Hospodárske a sociálne dejiny Bojnického panstva od začiatku 17. storočia do začiatku 18. storočia. In: MALEČKOVÁ, Katarína. Pálfiovský rod – dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky. Bojnice: SNM – Múzeum Bojnice, 2000, s. 21 – 40.
- ŠIMONČIČ, Jozef. Pramene k dejinám obchodu v Štátnom okresnom archíve v Trnave. In: *Dejiny obchodu na Slovensku*. Zborník z konferencie v Nitre v r. 1987. Bratislava: ERPO, 1987, 279 s., s. 218 – 228.
- ŠPIESZ, Anton. Remeslo na Slovensku v období existencie cechov. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, 341 s.
- TANDLICH, Tomáš. Artikuly debnárskeho cechu v meste Malacky z roku 1669. In: ZETKOVÁ, Jana. Malacky a okolie 1. Zborník príspevkov – história. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky – Múzeum Michala Tillnera, 2008, ISBN 9788096962013, 164 s., s. 45 – 72.

- TANDLICH, Tomáš. Artikuly kožušnickeho cechu na Plaveckom panstve z roku 1669. In: ZETKOVÁ, Jana. Malacky a okolie 1. Zborník príspevkov – história. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky – Múzeum Michala Tillnera, 2008, s. 73 – 80.
- TANDLICH, Tomáš. Artikuly murárskeho cechu v Stupave z roku 1660. In: GREGUŠ, Milan. Stupava: história, pamiatky, osobnosti, príroda 4. Stupava: Club Abbellimento, 2008, roč. 4, ISBN 978-80-970072-6-3, 77 s., s. 37.
- TANDLICH, Tomáš. Hrnčiarsky cech v Stupave. In: GREGUŠ, Milan. Stupava. História. Pamiatky. Osobnosti. Príroda 3. Stupava: Club Abbellimento. Občianske združenie, roč. 3, 2007, ISBN 978-80-969798-4-4, 73 s., s. 47.
- TANDLICH, Tomáš. Obchodný cech v meste Šamorín a jeho vznik v prvej polovici 18. storočia. In: STREŠŇÁK, Gábor – VÉGH, László. Kapitoly z dejín mesta Šamorín. Historická konferencia pri príležitosti 600. výročia získania mestských výsad udelených kráľom Žigmundom. Disputationes Samarienses 5. Šamorín – Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín a Lilium Aurum, 2005, s. 129 – 141.
- TROSZTOVSZKY, Gabriella. Céhiratok a Magyar Országos Levéltárban. I. kötet. Magyarországi kormányhatóságok. 1. rész. Céhprivilegiumok. Tematikus mutató. Magyar Országos Levéltár: Budapest, 1996, ISBN 9636310823, 440 s.
- ŽUDEL, Juraj. Stolice na Slovensku. Bratislava: Obzor, 1984, 200 s.
- ŽUDEL, Juraj. Osídlenie Slovenska v neskorom stredoveku. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, ISBN 9788022410793, 320 s.
- ŽUDEL, Juraj – DUBOVSKÝ, Ján a kol. Dejiny Modry. Modra: Mestský úrad Modra, 2006, ISBN 8096955039, 688 s.
- ŽUDEL, Juraj. Panstvo Červený Kameň I. Rozbor fondu. In: Slovenská archivistika, roč. 39, 2004, č. 1, s. 20 – 39.